

Ратни сукоб у Украјини

Драган Петровић

Слика задња корица: Фронт код Покровска и Мирнограда 6. новембра 2025, заузеће Покровска од стране руских снага.

<https://donbasstoday.ru/frontovaya-svodka-na-utro-6-noyabrya-osvobozhdenie-pokrovskaya-vyvodit-vs-rf-vglub-dnepropetrovskoj-oblasti/>

Проф. др Драган Петровић

Ратни сукоб у Украјини

Београд, 2025.

РАТНИ СУКОБ У УКРАЈИНИ

<https://doi.org/10.46793/7067.362.5.P>

Издавач

Институт за међународну политику и привреду, Београд

За издавача

проф. др Бранислав Ђорђевић,
директор Института за међународну политику и привреду, Београд

Аутор

Проф. др Драган Петровић, научни саветник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд
<https://orcid.org/0000-0002-8538-5119>

Уредник

др Ивона Лађевац, виши научни сарадник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд

Рецензенти

Митар Ковач, редовни професор, Факултет за спољну политику,
дипломатију и безбедност, Универзитет Сингидунум, Београд

Драган Раденовић, редовни професор Универзитета у пензији

Душко Димитријевић, научни саветник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд

Прелом

Сања Баловић

Лектура

Наташа Николић

Штампа

Донат Граф д.о.о., Вучка Милићевића 29, Београд

Тираж: 100 примерака

ISBN 978-86-7067-362-5

Монографија је настала у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2025. године“, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2025. године (евиденциони број: 200041).

Садржај

Реч аутора	9
Увод	15
Украјинска криза	21
Украјина након споразума Минск 2	29
Заоштравање ситуације у Украјини и украјинско-руских односа од јесени 2020.	32
Структура украјинског конфликта	33
Радикализација ситуације у Украјини током прве половине 2021. године	35
Украјинско друштво и украјинска држава у периоду 2015–2022. године	38
Оружани сукоб у Украјини	43
Оружани сукоб у Украјини – специјална војна операција или агресија Русије на Украјину	43
Војне операције у Украјини	46
<i>Јесен 2022. године, украјински успеси у Харковској и Херсонској области, руски одговор</i>	50
<i>Западне санкције Русији</i>	53
<i>Политичка решења</i>	54
<i>Русија</i>	61
Ратне операције током 2023. године	65
<i>Приближавање НАТО-а украјинском сукобу и будућност Украјине</i>	70
Украјински конфликт у 2024. години	74

<i>Западни наратив о тенковима</i>	75
<i>Стање у украјинском сукобу</i>	79
<i>Помоћ западних земаља Украјини</i>	90
<i>Земље Југоисточне Европе и подршка Украјини у војној опреми</i>	91
<i>Заоштравање украјинског сукоба</i>	104
<i>Ратне операције током 2024. године</i>	105
<i>Терористичке акције</i>	110
<i>Континуитет западне помоћи Украјини</i>	111
<i>Западни наратив о наводним успесима и шансама Украјине</i>	113
<i>Претње слањем војске из западних земаља у Украјину</i>	115
<i>Специфичности у вођењу рата у украјинском сукобу</i>	117
Руски савезници – БРИКС	119
<i>Промене светског поретка ка мултиполаризму и БРИКС</i>	122
<i>БРИКС данас</i>	125
Украјински сукоб у перспективи: Назире ли се његов прекид и договор Трампа и Путина	135
Преломна година 2025: Русија побеђује војно у украјинском сукобу, долазак Трампа на власт у Америци	141
Ситуација у Европи и свету везано за украјински сукоб	149
Русија и украјински конфликт	150
Украјински конфликт	153
Оружани сукоб у Украјини који је отпочео фебруара 2022. године	155
Међународна ситуација и околности ван линије фронта везано за сукоб у Украјини 2022–2025.	159

Ситуација на фронту почетком маја 2025. године	164
Трампова промена америчке политике према украјинском сукобу и фронт у јесен 2025.	168
Квадратура круга украјинске кризе	179
Погоршавање ситуације у Европи и подизање улога Трампа?	181
Закључак	185
Резиме	191
Summary	195
Анотација	199
Библиографија	203
Прилози	215
Белешка о аутору	219

Садржај монографије доступан је у отвореном приступу,
у складу са лиценцом CC BY-NC-ND 4.0:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Реч аутора

Ратни сукоб у Украјини је започео фебруара 2022. године, и он представља наставак украјинске кризе, која се развила у претходној деценији, а своје корене имала и раније. Значај украјинског сукоба у савременом свету је изузетно велике, имајући у виду да иза власти у Украјини стоје водеће силе Запада. У том правцу, ово је шири сукоб, и то носилаца монополарног одлазећег света, (колективни Запад), и Русије као једног од најважнијих носилаца мултиполаризма. Стога и у овом сукобу, остале водеће силе мултиполаризма, пре свега Кина, па и Индија, помажу Русији.

У претходном периоду дужем од деценије и по, аутор овог рада се бавио питањем савремене Украјине. Тако су објављене самосталне или коауторске научне монографије Геополитика савремене Украјине¹, Председнички избори у Украјини 2010², Украјинска криза 2013-2019³, Украјинска криза и украјинско-руски конфликт 2019-2022⁴, и Украјински геополитички чвор⁵. Стога ову књигу можемо посматрати као наставак претходних истраживања, где је предмет рада пре свега сам оружани сукоб у Украјини започет фебруара 2022, и који се још није окончао.

Ратни сукоб у Украјини, има своју вишеструку димензију. Са једне стране војне операције, линију фронта и сукобљеност двају армија.

¹ Драган Петровић, Горан Николић, *Геополитика савремене Украјине*, Институт за међународну политику и привреду, 2009.

² Драган Петровић, *Председнички избори у Украјини 2010*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010.

³ Драган Петровић, Рајко Буквић, *Украјинска криза 2013-2019*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2019.

⁴ Драган Петровић, Рајко Буквић, *Украјинска криза и украјинско-руски сукоб 2019-2022*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022.

⁵ Драган Петровић, *Украјински геополитички чвор*, Мали немо, Панчево, 2023.

Са друге стране ово је прокси сукоб, више западних сила преко Украјине, усмерених против Русије. Водеће силе НАТО, уз сагласност и пратњу ЕУ, увеле су санкције Русији и шаљу вишеструку и обимну помоћ званичном Кијеву. Ово је мултивекторски сукоб. Русија је на унутрашњем плану издржала притисак западних санкција, задржала привредну стабилност, те избегла да спроведе мобилизацију резервног састава, као и да ангажује на фронту момке на одслужењу војног рока. То је у многоме помогло да се задржи унутрашња политичка и друштвена стабилност.

Украјина је добила вишеструку и широку помоћ западних сила, што је изузетно значајно у овом сукобу. Она је од самог почетка сукоба успела да изврши ширу мобилизацију постојећих и са запада пристиглих ресурса. Такође уз одређене изузетке и пропусте, украјинска власт је успела да добије подршку свог становништва наставку упорног сукоба са Русијом, који већ траје више од три и по године. Огромни губици на линији фронта две стране (предпоставка је да су украјински битно већи), у живој сили, надомештавају се попунама. Русија је преко система уговораца успела да реши то питање без додатних мобилизација резервног састава. У украјинском случају, велики хендикеп су милиони Украјинаца избегли углавном на Запад.

Успех за Русију је у томе што остале земље света, ван тзв. колективног Запада, настављају сарадњу са Москвом, без увођења санкција, а водеће силе БРИКС, ШОС и земље постсовјетског простора, углавном јој дају и извесну подршку. Ту су нарочито значајне Кина, Индија, потом Северна Кореја, Иран, наравно Белорусија и др. Заседања БРИКС и његово ширење управо у последњим годинама, те заседања ШОС, нарочито она одржана у Русији и Кини, дају слику развоја мултиполарног света. О успешности Русије да уз све последице, ипак одолева санкцијама западних сила, показује и чињеница да је Руска федерација управо у овим годинама док траје сукоб у Украјини по званичним показатељима Светске банке, избила на четврто место у свету (а прво у Европи) по БДП

паритета куповне моћи. Далеко од тога да је привреда Русије апсолутно стабилна, између осталог западне силе су јој заплениле око 300 милијарди долара руске имовине која се у тренутку увођења санкција затекла у западним банкама. То је са друге стране озбиљан удар у међународно поверење у привредном пословању за западне земље у очима остатка света.

Такође, парадокс је да су санкције Русији, потом давање вишеструке помоћи Украјини за наставак сукоба, као и издржавање милиона украјинских избеглица највише наудили земљама чланицама ЕУ. То добрим делом прераста у нерасположење дела становништва према политичким вођствима земаља ЕУ. Нестабилности влада, успеси суверенистичких снага и чак евраскептичких, надоместују се од владајућих структура европских земаља често сужавањем демократије и правим изборним инжењернизима, уз репресивне мере према опозицији овој политици у свом политичком и друштвеном животу. Поред свега тога у Мађарском и Словачкој, а потом и Чешкој побеђују на изборима управо опозиционе снаге оваквој политици врха ЕУ, које су више спремне на споразум и договарање са Русијом у правцу тражења компромиса.

Највећи феномен је политика Доналда Трампа као новог (старог) председника САД, који је преузео мандат у јануару 2025. Трампова политика је веома сложена, он је свестан немогућности да Украјина уз сву западну помоћ може постићи успех у сукобу са Русијом. У том правцу он тражи договор о миру, који би уважио да Русија добије Југоисток Украјине (иначе рускојезичан већином и са проруским становништвом), а да остатак Украјине буде ван НАТО и са одређеним ограничењима у правцу захтеваних руских интереса. Преговори са Владимиром Путином на Аљасци у августу 2025. године, су наговорили могући споразум у перспективи. Са друге стране од суштинских преговора као да је удаљена ЕУ, а Украјина стављена у пасивну позицију. Међутим, почетком октобра услед недостатка договора, као да Трамп појачава притисак на Русију да се споразум постигне извесним компромисом. Имајући у виду да је

Русија одавно обелоданила своје услове за мир, и да је принципијелна у том правцу, као и да бележи даље успеха на фронту, ближа је опција о наставку сукоба.

Имајући све у виду најреалнија опција је војни успех Русије, али са тешко предвидљивим коначним добицима за њу у овом сукобу, како територијалним тако и оним у виду гаранција за остатак Украјине. Припајање четири области Југоистока и давање гаранција за остатак Украјине у безбедносном смислу и у смислу права преосталог проруског становништва у њој, се чине као реалне опције. Међутим, наставак сукоба којем присуствујемо, са перспективама његовог погоршавања (бомбардовање и Украјине и Русије, у овом другом случају уз помоћ западних ракета), доноси као могуће и неке друге опције. Могуће је да Русија у таквим околностима може запосести и неке друге области Украјине, без обзира што можда западне силе то не би могле *de jure* да прихвате. Русија тажи и шири споразум са Трампом и Америком, по питању безбедности у Европи и свету, као и неке друга питања. Имајући у виду нестабилност на Блиском истоку где Америка стоји иза Израела, те америчке интересе на Арктику, питања нуклеарне безбедности у свету и др, постоји могућност ширег договора Америке и Русије, укључујући и украјинску кризу. Са друге стране у низу европских држава чланица ЕУ, јачају снаге које су спремне за неку другу политику према Русији и отопљавање односа, тражења договора и оживљавање економске сарадње, чији је прекид наудио највише земљама Уније. Капитална је геоекономска па и геополитичка предност Русије, да располаже са колосалним ресурсима енергената и најважнијих руда метала и неметала у свету, дрвета, чисте питке воде и др. У том правцу се назире решење украјинског сукоба, а то је начелно победа Русије, припајање рускојезичког Југоистока Украјине и наметање вишеструких ограничења за остатак Украјине. Стратешки договор са Америком, и постепено поправљање односа са земљама Уније, пре свега оживљавање економске сарадње. Постоје хипотетичке могућности и за опстанак лоших односа са Унијом, уз њену милитаризацију и

означавањем Русије као геополитичког противника. То се коси са интересима економија земаља Уније, а чак и у таквој опцији, један део њених чланица би имао издвојену политику и одбијање подређивању својих интереса ставовима Брисела и Стразбура.

Време ће најбоље показати, како ће се ствари даље одвијати, али је са ове инстанце (середина октобра 2025), веома тешко предвидети неки други исход на војном пољу у Украјини, осим начелне победе руске стране, уз све заплете које постизање политичког договора у том правцу носи.

Аутор овог рада се захваљује Институту за међународну политику и привреду, због издавања књиге, као и Министарству науке Републике Србије на подршци. Такође и рецензентима уваженим научним ствараоцима. За све недостатке у овом раду, одговорност искључиво сноси њен аутор.

Београд, 15. октобар 2025.

Аутор

Увод

Предмет овог рада је оружани сукоб у Украјини који је почео 24. фебруара 2022. године и у тренутку завршетка овог рукописа још траје (1. октобар 2025. године). Имајући у виду да се аутор овог рада савременом Украјином бавио у више својих ауторских и коауторских књига – научних монографија, тема овог рада је превасходно сам актуелни оружани сукобу у Украјини, као и међународни амбијент везан за њега.

Оружани сукоб у Украјини, почевши од фебруара 2022. године, није само сукоб Руске Федерације са Украјином. Он има и унутарукрајински карактер, имајући у виду позицију ЛНР и ДНР још од њиховог стварања током 2014. године. Заправо украјинска криза која је настала још у периоду 2013–2014 (а имала претечу у јесен 2004) представља увод у масован оружани сукоб почевши од фебруара 2022. године. Специфичност овог сукоба је, дакле, да се одвија не само на релацији Русија–Украјина, већ има и унутрашњоукрајинску димензију. Друго, овај сукоб је делом и прокси рат између Русије и структура моћи у НАТО-у и САД. Ови западни центри моћи стоје иза дешавања у Украјини, почевши од тзв. Мајдана још у периоду нестабилности у јесен 2013, па надаље у вези са пучом фебруара 2014. године. Заправо Украјина је објекат деловања западних структура, пре свега САД и НАТО-а, још од њеног стицања независности. Од тзв. Наранџасте револуције 2004. тај конфликт избија у ширу светску јавност, иако је следећа деценија била период опстанка плурализма и жестоких политичких, па и друштвених сукоба. Међутим, те конфликтности одвијале су се у оквиру плуралистичког система и нису имале шири друштвени карактер. Од јесени 2013, и нарочито након пуча 21. фебруара 2014, можемо рећи да улазимо у украјинску кризу у ужем смислу, која заправо траје са смањеним или повећаним интензитетом до данас (а од фебруара 2022. има ратно обележје). Ово је, дакле, сукоб у којем иза пучистичке Украјине након фебруара 2014.

стоји западна структура моћи, пре свега САД, Британија и НАТО. Овај сукоб одвија се у амбијенту светског поретка који све више постаје мултиполаран. Русија и Руски свет, представљају важан субјекат носилаца мултиполаризма у свету, заједно са другим водећим силама БРИКС-а и ШОС-а (Шангајска организација за сарадњу). Управо силе које стоје у оквиру Запада иза украјинског руководства и Зеленског носиоци су покушаја одбране или повратка на мултиполарни светски поредак, тако да овај оружани сукоб на територији Украјине, поред фронта и ратних дешавања, има и своју међународну димензију. У оквиру те међународне димензије иза Украјине фактички стоји тзв. колективни Запад, док Русија нема тако видљиве савезнике, али наставља нормалну комуникацију без санкција и ометања од осталих држава света. Поред тога Русија има извесну подршку и симпатије од већине земаља које су са њом у интегративним процесима и међународним организацијама на постсовјетском простору, као и силама у оквиру БРИКС-а и ШОС-а. Русија је у исто време имала изазове и на сопственој територији. Ти изазови су делом условљени специфичношћу међународног (односно западног) притиска у виду санкција и других облика деловања (дипломатског, политичког, медијског, па некада и са елементима тзв. специјалног рата). Постојање таквих притисака ка Русији, посебно по питању санкција, имало је за последицу изазове на њеном унутрашњем плану у виду покушаја очувања економске стабилности, друштвене и политичке. Отуда је вероватно један од највећих успеха Русије у вођењу оружаног сукоба са Украјином био тај што је на унутрашњем плану показана отпорност руске привреде, као и политичка и друштвена стабилност. У међународном окружењу, уз све изазове, избегнута је изолација, јер је ван тзв. колективног Запада настављена нормална економска и шири сарадња. У том правцу амфитеатар сукоба у Украјини имао је и свој војни карактер (фронт и ратна дејства), али и шири карактер функционисања украјинске државе на њеном великом простору и ван ратних дејстава. Руска страна често је бомбардовала војне циљеве у унутрашњости Украјине, а некада и логистичке циљеве. С друге

стране, и украјинска страна је преко дрона, а ређе и ракетних система, гађала војне, али и важне инфраструктурне циљеве привреде и саобраћаја на територији Русије. Такође, за разлику од руске стране, организоване су и праве акције и подухвати тзв. специјалног рата, некада и са терористичким одликама (атентати и случајеви масовних убистава цивила на концертима и сл.). Напад на Северни ток на Балтику, у међународним територијалним водама, такође се може посматрати као део ширег притиска на Русију, уз помоћ западних центара моћи (напади на Кримски мост, привредне објекте и саботаже у Русији и др.).

Руско руководство је, у складу са начином вођења сукоба у Украјини, одбацило могућност да тамо буду ангажовани резервисти или снаге на одслужењу војног рока, већ само део професионалних трупа. Како је то релативно ограничен број, то се током 2022. године у пракси трагало за могућим решењем, тако да се дошло до система тзв. уговораца (прелаз између добровољаца и плаћеника). На тај начин су током следећих година руске оружане снаге у Украјини постепено бројчано расле, а украјинске су стагнарале и у каснијим годинама чак опадале (посебно је трпео њихов квалитет).

Након три и по године оружаног сукоба у Украјини називу се обриси епилога. Врло је вероватно да руска страна не може да изгуби сукоб и да ће у војном смислу она успети у највећем да заузме Југоисток, који је већински рускојезичан и део руског културно-идентитетског обрасца. Још није јасно колики ће бити територијални опсег ових територија, али врло вероватно у пуном обиму четири припојене области (Доњецке, Луганске, Запорошке и Херсонске). Такође је вероватно, са даљим наставком сукоба, да се ту укључе још неке територије.

Тектонска промена у оквиру посматраног сукоба представља долазак Трампа на чело САД. По питању украјинског конфликта његова администрација заузима сасвим нову позицију Америке. Од главног савезника власти у Украјини у правцу вођења сукоба против Русије, Трамп показује спремност на компромис. То је добрим делом

условљено укупном концепцијом вођења Америке од стране Трампа, где је акценат на сређивању унутрашње ситуације и јачања моћи привреде (реиндустријализацији и сређивању друштвених прилика), а с друге стране реалном проценом да Украјина, уз сву западну вишедимензионалну подршку, не може да добије војни сукоб са Русијом и тзв. Руским светом. Имајући у виду однос снага у оружаном сукобу, Трамп је показао журбу и спремност да се сукоб што пре оконча или замрзне. Тако од почетка 2025. године постоји сасвим нови амбијент у оквиру украјинског сукоба. Трамп и Америка више не прате агенду Зеленског и западноевропских лидера, те успостављају све квалитетнији контакт и преговоре са Русијом и њеним руководством.

У оквиру тзв. колективног Запада такође још од почетка оружаног сукоба у Украјини постоје извесне пукотине у наизглед монолитној политици НАТО-а, па и ЕУ, према овом сукобу. Те пукотине постоје у случају Мађарске и Словачке, а некада се јављају повремено и неки други отпори и несагласја. Управо су лидери ових земаља у добрим односима са Трампом и његовом новом администрацијом. Њима се у извесном смислу може придодати и Италија, која избегава даљу конфронтацију. Челници кочоперне политике у Европи су лидери Британије, Француске и Немачке. Парадокс је да Макрон у сопственом народу и друштву Француске нема већинску подршку у том правцу, а по питању заоштравања ситуације и потенцијалног слања неких трупа у Украјину мање од 20% јавног мњења. Нешто је другачија ситуација у Британији и Немачкој, где постоји нешто више спремности за бескомпромисну подршку Зеленском и властима у Кијеву. Међутим, и ту долази до манифестација израза незадовољства постојећом политиком, па је тако пала влада Шолца, а на поновљеним парламентарним изборима практично је удвостручен број гласова партија које су директно опозиционе таквој политици. Суочавајући се са све већим незадовољством грађана земаља ЕУ постојећом политиком, укључујући и украјински сукоб и све последице које произилазе из ње, носиоци власти све чешће прибегавају недемократским мерама и мерама притиска на демократски систем и

изборе. Најдрастичнији примери су поништавање резултата избора два водећа антисистемска председничка кандидата на изборима за председника Румуније 2024. и 2025, потом притисак на Алтернативу за Немачку и партију Саре Вагенхерт у Немачкој, потом на Марин Ле Пен и Национално окупљање у Француској и др.

С друге стране, иако је Русија показала уочљиву отпорност на економске санкције тзв. колективног Запада, те задржала стабилност унутрашњег политичког и друштвеног амбијента, показане су и извесне слабости њеног друштва и функционисања државне администрације. То је још уочљивије када се сагледа Специјална војна операција у Украјини.

На линији фронта на крају септембра 2025. Русија држи ситуацију под контролом. У Донбасу, дакле у преосталом делу Доњецке области, она је у офанзиви и агломерација Покровск–Мирноград је пред падом, док се у Северску и Константиновци воде борбе, те напредује према преосталим центрима. Нарочито је битан продор ка Красном Лиману, одакле би се могли угрозити преостали важни центри Донбаса, попут Славјанска и Краматорска. Паралелно са тим трају завршне борбе за Купјанск, где би се након његовог заузимања поново могло претендовати да се преузме источни део Харковске области. У перспективи рат би, ако се настави и у 2026. години (што је врло вероватно), могао брзо довести до заокруживања пада читавог Донбаса, те преношења активних дејстава на друге важне области (Харковску, Дњепропетровску, остатке Запорошке и др.).

Украјинска криза

У овом поглављу посматрамо период украјинске кризе, који постепено прераста у оружани конфликт. У том правцу веома је значајно да разумемо периодизацију независне Украјине, почевши од самог почетка 1992. године. Заправо Украјина се на необичан начин обрела као независна држава, слично свим републикама бившег СССР-а. Не улазећи у овом раду у историјат украјинског простора, који никада није био обухваћен Украјином као независном државом, већ је добар део историје био у саставу (или чак колевка) руске државе, констатујемо да је након бољшевичке револуције створена декретом као једна од савезних република. Тачније, створена је од две велике географске и геополитичке целине, Малорусије, као дела руског националног стабла (поред Великорусије и Белорусије), дакле који је имао неке своје специфичне особености. Међутим, читав простор уз Црно и Азовско море обухвата Новорусију, која је већински великоруског идентитета. Галиција је придодата тек 1939. године, са већинским унијатским становништвом, и овде је за време Другог светског рата било запажено постојање пронацистичких формација у осетном броју. Овоме треба додати низ територија које су придодате федералној републици Украјини након Другог светског рата (приморје Бесарабије, северна Буковина, Закарпатска Рутенија) и најпосле Крим од Русије, декретом Хрушчова 1954. године. Веома је значајно напоменути да је у пролеће 1991. године на територији читавог СССР-а одржан референдум о његовој будућности, где се преко 80% изашлих изјаснило за његов опстанак као преуређене савезне државе, а огромна већина је тако гласала и у самој Украјини. Међутим, након необичног неуспелог августовског пуча практично све савезне републике проглашавају сувереност. Тако је било и у Украјини, где је на брзину организован нови референдум, којим се потврђује њена сувереност (не и независност). Уочи Нове године лидери социјалистичких савезних република Русије, Украјине и Белорусије, на једном ловишту недалеко од Минска, проглашавају нестанак СССР-а и формирање Заједнице независних држава.

Периодизацију независне Украјине можемо извести на раздобље до Наранцасте револуције крајем 2004, што је релативно мање конфликтно доба, када је без већих проблема функционисао плурализам. У овом периоду (1992–2004) у свету је владао практично монополарни светски поредак, са преминацијом САД и НАТО-а. Иако овај период чини једну целину, ипак би се могли издвојити потпериоди. Тако је први председник Украјине Кравчук, који је изабран у последњем периоду постојања СССР-а и водио је Украјинце ка сепаратизму, поражен од Виктора Кучме, који је био више за сарадњу са Русијом. Кучма је 2000. године опет победио у трци за председника Украјине, али је у другом кругу имао потпуно проруског Пјотра Симоненка за противкандидата. То је година одмах након агресије НАТО-а на СРЈ, што је имало одјека и на постсовјетски простор, укључујући и Украјину. Врхунац ових стремљења је чињеница да је Виктор Јанукович, председник владе и лидер проруске Партије региона, најјаче странке у земљи, био фаворит у трци за председника државе у јесен 2004. године. Он је и победио у другом кругу, али тада се дешава тзв. Наранцаста револуција, поништавање тих избора и организовање нових, где за нијансу, под необичним околностима, побеђује прозападни Јушченко. Управо тзв. Наранцаста револуција доводи до нове епохе у постсовјетској Украјини, а то је период наставка функционисања плурализма, али уз велике кризе од краја 2004. до краја 2013. године.

Ово је већ период када се прво стидљиво зачиње и затим јача мултиполаризам у међународним односима. То је и време учљивијег јачања Русије. Велика светска економска криза од јесени 2008. заправо је крах америчког банкарског и финансијског система, у целини неолиберално-неомонетаристичког концепта, који се потом пренео на светски економско-финансијски систем. Светска економска криза је управо највише погодила Америку и друге западне земље, те додатно утицала да се и преко губљења престижа неолиберално-неомонетаристичког концепта умањи америчка моћ у свету. Русија је добила рат на Кавказу августа 2008. и извесно успорила ширење НАТО-а на исток, макар ка постсовјетском простору, где долази до формирања Евроазијске царинске уније, а потом и Евроазијске економске уније, што је било привлачно и за Украјину. Шангајска организација за сарадњу и

БРИКС такође повећавају свој утицај. Све то током овог периода доводи и до јачања утицаја Русије у самој Украјини, па је убедљива победа Виктора Јануковича почетком 2010. на изборима за председника Украјине и долазак на власт Партије региона и Компартије један од таквих показатеља.

Период омеђен великим демонстрацијама у Кијеву и западној Украјини од краја 2013, па преко пуча фебруара 2014. и распламсавања украјинске кризе, све до отпочињања ратног сукоба фебруара 2022, може се сматрати следећом епохом у периодизацији постојања постсовјетске Украјине. Ово је дубоко кризни период, са повременим оружаном сукобима, као што је то било у периоду од фебруара 2014. до фебруара 2015. године. Такође, и поред споразума Минск 2, сукоби на линији раздвајања у Донбасу односили су бројне животе и у следећим годинама, све до отпочињања ратних дејстава фебруара 2022. године. У међународној равни ово је период убрзанијег развоја мултиполаризма у свету. Између осталог, и у овом периоду долази и до јачања Русије. Интервенција Русије током 2014, у правцу припајања Крима, као и оружана одбрана Донбаса те и почетком следеће године (победа у Дебаљцеву), те склапање Минска 1 и Минска 2, на неки начин су и руски успех и повећавање њеног утицаја у односу на Украјину. С друге стране, у Кијеву је успостављена антируска власт, што је победом Зеленског на изборима 2019, сасвим мало промењено у односу на Порошенка. Русија је успешно интервенисала у Сирији. Раст Евроазијске економске уније, те ШОС-а и БРИКС-а, у овом периоду је очигледан. Отуда се стиче утисак да су, иако Русија током 2014. није отворено ушла у украјински сукоб, њене позиције и снага за потенцијалну будућу конфронтацију (ако економске, политичке и дипломатске мере не дају резултат) знатно повећане. Такође раст Кине и других водећих сила ШОС-а и БРИКС-а и њихова геоекономска, па и геополитичка конфронтација са САД и неким западним центрима моћи, чинили су могући систем савезника Русије јачим.

Најзад долазимо до периода од почетка оружаног сукоба у Украјини фебруара 2022. до данашњих дана (крај септембра 2025). У овом периоду долази и до убрзања већ уочених тенденција, даљег слабења

западних центара моћи у односу на носиоце мултиполаризма. Паралелно се отварају нова и реактивирају стара жаришта сукоба. Показује се немоћ и даље слабљење утицаја ЕУ, док Америка, посебно са Трампом, остаје респектабилна светска сила, вероватно и даље водећа, али са уочљиво смањеном омнипотенцијом у односу на раније периоде. Кина и друге силе ШОС-а и БРИКС-а јачају. Посебно се БРИКС проширио и по најважнијим економским показатељима својих чланица ојачао.

Украјински оружани конфликт, који Руска Федерација назива специјалном војном операцијом, започео је 24. фебруара 2022. и још траје, са неизвесношћу када ће бити окончан. Ово је крвави наставак украјинске кризе, која је настала вероватно још новембра 2004. у тзв. Наранцастој револуцији. Међутим, украјинска криза у ужем смислу развија се у јесен 2013, а убрзава се од фебруара 2014, након пуча спроведеног у Кијеву. Тадашња украјинска криза од јесени 2013. је реакција западноукрајинске опције окренуте ЕУ интеграцијама и Западу на одбијање регуларне владе и власти у Кијеву да прихвати Споразум о сарадњи и придруживању ЕУ. Након насилног пуча фебруара 2014, у следећих десетак седмица долази до тзв. Руске весне, односно таласа демонстрација пре свега на рускојезичком југоистоку. Овај период, такође као и претходних неколико месеци демонстрација западноукрајинске концепције, одликује масовност, али и низ ексцеса и насиља, углавном без употребе ватреног оружја. Међутим, од спаљивања проруса у Одеси почетком маја 2014. долази до пораста насиља, које је након импровизованих и упитних председничких избора окончаних 25. маја (избором Порошенка за председника) почело прерастати у оружани сукоб на истоку земље. Дакле, украјинска криза је трајала током 2014, све до Минска 2, у фебруару 2015. године. Она је имала и своје фазе смиривања (од почетка септембра до јануара 2015), али је то у целини био конфликтан период, прошаран оружаним сукобима и привременим смиривањем ситуације. Период од потписивања Минска 2 фебруара 2015. приближно до фебруара 2022. обележен је привидним миром, али то је време постојања извесних напетости без већих оружаних сукоба. Изузеци су углавном

појединачни, али релативно чести периоди отварања ватре на линији разграничења у Донбасу, који су опет односили своје жртве.

Долазак Зеленског на власт у Украјини 2019. као председника државе, а убрзо и његове новоформиране странке Слуге народа, утицало је на извесну уздржаност руске стране према властима у Кијеву. Тражила се нада за постизање извесног консензуса на унутрашњем и међународном плану (односа Руске Федерације и Украјине). То се поклапа са влашћу Трампа у Америци, дакле када се у Русији подгрејавала извесна нада у постизање неког договора који би уважавао макар доњи минимум интереса рускојезичког становништва Украјине и Руске Федерације. Међутим, долазак Бајдена на власт и метаморфоза политике Зеленског током друге половине 2020. године, а посебно у првој половини 2021, довели су до заоштравања ситуације, која је постепено произилазила у предратно стање.

Дакле, Украјина је као идентитетски сложена држава постала независна практично први пут у историји са распадом СССР-а почетком 1992. године. Грубо посматрајући, идентитетски се могу издвојити три велике целине: Новорусија, Малорусија и Галиција. Новорусија представља претежно приморске области, које имају већинско рускојезичко становништво и вернике Украјинске православне цркве Московске патријаршије. Ове области се историјски не могу посматрати као део Малорусије. Када је формирана Украјина као социјалистичка федерална република у оквиру СССР-а, области Новорусије додате су у њен састав. Малорусија обухвата североисток данашње Украјине, као и централне и део западних области. Ово је Малорусија у пуном смислу, са популацијом која је историјски потпадала под руски национ, али са низом специфичности, укључујући и особено наречје које је стандардизовано као језик током XIX и закључно са почетком XX века (источноукрајинска полтавска варијанта). Најзад Галиција, на крајњем северозападу, обухвата историјске области некадашње Црвене Русије, која је потом била у саставу Пољске, односно Хабзбуршке монархије. Становништво је већински прихватило унију и има специфичан дијалекат. У том правцу ово је регија која нема проруски идентитет и која већински у цивилизацијско идентитетском смислу егзистира ван

„руског света”.¹ Током постсовјетске Украјине постојао је извесан консензус друштва и политике око функционисања државе преко изборног система – плурализма.

Украјина је настала у оквиру СССР-а, као социјалистичка република. Формирана је превасходно од крила руског националног бића Малоруса, али и од других руских историјских области (Новорусије). Посебан случај је на крајњем северозападу, где је у састав СССР-а и федералне републике Украјине од 1939. ушла већински унијатска Галиција, са посебним словенским идентитетом и нешто друкчијим наречјем, као последица вишевековног бивствовања ове области (историјска Црвена Русија) у пољској и аустријској држави. Различитости у погледу идентитета, историјског сећања, религије, језика и регионалних интереса у Украјини након распада СССР-а и добијања независности каналисале су се изборима и парламентаризмом. То је функционисало уз одређене кризе и напетости све до 2014. године, када је дошло до вишедимензионалних промена. Трећи пут за десет година (2004. и 2007) са сумњивим разлозима власт је одузета проруским владама и председнику, с тим је што након уличног пуча 2014. дошло до дубоке кризе, оружаних сукоба, сецесије Крима и области на југоистоку (делова Доњецке и Луганске административних области).

И у претходном периоду већинска политика Југоистока, представљена у Партији региона као најјачој политичкој странци у земљи и Компартији, у два наврата тешко је оштећена. Први пут је то било у тзв. Наранцастој револуцији крајем 2004, а други пут у пролеће 2007, када је председник државе Јушченко (који је претходно сумњиво дошао на власт у тзв. Наранцастој револуцији), распустио парламент и владу Јануковича, коју су чиниле Партија региона и Компартија и на веома контрадикторан начин заказао нове изборе на јесен. Након тих избора за само два посланика више две странке западноукрајинске концепције Блок Јулије Тимошенко и Наша Украјина формирале су

¹ О подељености Украјине по регијама више у Петровић Драган, Николић Горан, *Геополитика савремене Украјине*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009; Петровић Драган, Буквић Рајко, *Украјинска криза 2013–2019*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2019.

владу, а две проруске странке Партија региона и Компартија отишле у опозицију.

Након преврата 21. фебруара 2014. и велике кризе која се потом развила, укључујући оружане сукобе, фебруара 2015. потписан је Минск 2. Украјина након тога није више била она претходна, из више разлога. Прво, Крим и део области Луганска и Доњецка реално нису више у њеном саставу. Друго, приближна изједначеност у бирачком телу битно је измењена на штету проруског бирачког тела. Овоме треба додати фактичку забрану Компартије и Партије региона те вишеструк притисак на проруско бирачко тело.²

Украјина је након распада СССР-а постала независна држава. У цивилизацијском и геополитичком смислу она је подељена држава, што је констатовао и Семјуел Хантингтон у свом знаменитом делу *Сукоб цивилизација*. Историјске, културне и геополитичке околности утицале су да постоји разлика у идентитету по регијама, различити дијалекти матерњих језика и религијско одређење. До фебруарског преврата 2014. плурализам је утицао да се путем избора за институције система каналишу разлике и интереси регија и идентитетске разлике.

Постоје различити социолошки приступи дефинисању нације, који се могу применити и у случају украјинске популације. По социолошко-биолошкој концепцији Руси, Украјинци и Белоруси су од историјских времена припадали једној нацији (руској), па тако треба да припадају и даље заједничком национу, уз све своје специфичности. Међутим, други правац, еволутивно-историјски, дозвољава могућност да у конкретном случају Украјинци и Белоруси, бивствујући стицајем историјских околности неколико векова ван заједничке државе са Великорусима, временом добију такве особености које би могле да (етногенезом) доведу до формирања засебних националних обележја, у крајњој линији до нових нација. Најзад, у оквиру посмодерне, која је последњих деценија доминантна на Западу, удео становништва у градовима, посебно великим, све је већи, па тако модеран човек све чешће живи у

² Драган Петровић, Рајко Буквић, *Украјинска криза 2013–2019*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр. 174.

малочланим породицама, односно чак и као самци. На тај начин се по постмодернистима, у савременим условима живљења и привређивања, повезивања глобалног и чупања корена традиције и чак породичних и примарних веза, индивидуа у националном смислу може одредити како хоће, а не својим биолошким пореклом самим по себи. То би такође могло погодовати.³

Украјина и посебно Југоисток, односно проруска опција, од 2014. су под великим притисцима и у далеко неравноправнијем положају (Петровић Д., Буквић Р., 2019, стр. 179–183).

Социјална слика Украјине је прилично лоша. У оквиру СССР-а Украјина је била једна од најбогатијих република, а када је распадом савезне државе постала независна имала је око 50 милиона становника. У ове три деценије независности економски је ослабила, тако да сада по БДП-у по становнику и просечним примањима упадљиво заостаје и за Русијом и Белорусијом. Заправо, након пуча 2014. друштвени бруто показатељ по становнику је прво стрмоглаво пао, да би се након осам година, уочи отпочињања ратног сукоба са Русијом, тек приближно вратио где је био једну деценију раније.⁴ У међувремену су Русија и Белорусија вишеструко премашиле бруто показатељ по становнику Украјине (Белорусија близу два пута више, а Русија готово три пута).⁵

Поред тога значајно се смањио број становника, што због негативног природног прираштаја, што због иселјавања на Запад и у Русију.⁶ Стратификација становништва је извршена и даље се развија по латиноамеричком моделу, са малом групацијом богатих и топљењем средњих слојева. Неколико најистакнутијих мега-тајкуна располаже великом моћи. Источне области земље су богате рудама и енергетиком, централни део земље поседује традиционално тешку и екстрактивну

³ <https://www.standard.rs/2020/12/06/sta-je-danas-ruski-svet/>

⁴ <https://tradingeconomics.com/ukraine/gdp-per-capita> <https://www.ceicdata.com/en/indicator/ukraine/gdp-per-capita>

⁵ <https://countryeconomy.com/countries/compare/belarus/ukraine>

⁶ <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2020/1/24/ukrajina-od-2001-izgubila-11-miliona-stanovnika>

индустрију, док је Кијев банкарско-финансијски и политички центар земље.

Западни центри моћи су изузетно критички према ауторитарности и недостацима у демократији Белорусије и њеног председника Лукашенка. Критиковани су били и проруски опредељени политичари, лидери Југоистока, који су у појединим периодима били носиоци власти у Кијеву.⁷ С друге стране, изостају озбиљне критике носилаца садашње и претходних власти у Кијеву који су били позиционирани на супротном идентитетском и геополитичком полу од Русије.

Украјина након споразума Минск 2

Овај период може се поделити на два дела, од којих је први до пролећа 2019. Дакле то је период када је на власти био председник Порошенко. У овом периоду затегнутост односа према Русији и интеграционим процесима које она спроводи на спољном плану била је максимална. Украјина је замрзла или раскинула своје учешће у интеграционим процесима на постсовјетском процесу и у међународним организацијама (Заједница независних држава, Заједнички економски простор, потом место посматрача у Евроазијској економској унији, Шангајској организацији за сарадњу и др.), те изузетно заоштрила своје односе са Русијом, на нивоу отправника послова и честих инцидената испред руских дипломатских и пословних представништава у Украјини. Примирије Минск 2 начелно је поштовано, али уз бројне инциденте и погинуле периодично. Преговори Нормандијске групе везано за имплементацију Минска 2 углавном нису

⁷ Јанукович је у два мандата био премијер (председник владе) Украјине, а у једном мандату и председник државе. Интересантно је да су законским решењима у периоду након 2014. носиоци власти премијера Азарова и председника Јануковича лустрирани, дакле проруске опције. То није био случај са другим администрацијама власти у модерној Украјини, што све није наишло на критике званичника већине западних сила. Такође, нису наишла на озбиљну осуду сегрегациона законска решења 2020. која одузимају употребу руског језика, као другог званичног, чак и на Југоистоку, где је као матерњи већински у популацији.

давали никакве конкретне резултате. Године 2017. укинута је стечено право (изгласано у Врховној ради 2010. године) да се поред украјинског и други језици по европским стандардима у областима користе у настави и јавној употреби. Након тога је само у оквиру Југоистока задржан руски језик као други званични на основу чињенице да је апсолутно већински као матерњи у тим регијама. Када су у питању политичке странке, највећа од њих Партија региона је укинута (као проруска), такође и Компартија, дакле две проруске странке које су чиниле у више наврата владу, између осталог и у периоду 2010–2014, који је претходио фебруарском пучу.

Дакле, након 2014. године долази до велике раскрснице у Украјини откако бивствује као независна држава у постсовјетском периоду. Прво је Крим припојен Русији, а приближно око 40% територије Доњецке и Луганске административне области се сепаратисао и не признаје власт Кијева. То је утицало са друге стране на смањење не само укупне популације, паралелно са миграцијама мотивисаним политички и економски, већ и до смањења бирачког тела проруске опције. Паралелно са забраном Партије региона и Компартије, остракизмом и лустрацијом низа политичара Југоистока (проруских, на основу посебног закона донесеног само за њих, дакле власт Јануковича и Азарова), долази до измене односа снага у бирачком телу и политичким снагама Украјине на штету проруске опције и у корист западноукрајинске концепције. Сада то више није приближно однос снага пола:пола, већ паралелно са бројним злоупотребама и застрашивањем проруске опције, до надмоћног утицаја западноукрајинске и чак антируске опције. Епоха милогорског концепта у Црној Гори неодољиво је подсећао на приступ носиоца власти у Украјини у уређењу државе и друштва, политичког живота и медијске сцене након 2014. године.

Период Зеленског показао се само као варљива нада да су промене могуће. Југоисток и проруски гласови у целини подржали су га пролећа 2019. у односу на Порошенка⁸. Одмах након успеха на председничким

⁸ Драган Петровић, „Отопљавање украјинске кризе?!”. *Култура полиса*, бр. 42, 2020, стр. 254.

изборима његова новоформирана странка Слуге народа на парламентарним изборима формира владу као већински партнер.⁹ Долази период од близу годину и по дана наде у омекшавање стања у земљи, као и у односима са Русијом. Неки помаци су постигнути, јер Зеленски и влада нису толико инсистирали на подршци новоформираној православној украјинској цркви која је добила томос од Васиљенског патријарха и контрирали Украјинској православној цркви која је под ингеренцијом Московског патријарха. Извесно отопљавање односа између Русије и Украјине откако је председник постао Зеленски (након парламентарних избора његова странка учествује у власти) ипак је евидентно. Између осталог деблокиран је Јандекс (Yandex, Яandex) и ВКонтакте. Такође омогућен је контакт руским медијима «РИА Новости», ТАСС, НТВ. Посебно значајна је и деблокада «Русская весна», који се конкретно бави (проруском) Украјином.¹⁰

Зеленски је најавио да ће поред лустрације проруских политичара који су владали у периоду Јануковича доћи до лустрације и политичара који су се огрешили о закон у периоду Порошенкове власти. Коломајски магнат који је раније помагао Зеленског у глумачкој каријери, те за време украјинске кризе наоружавао одреде десне антируске оријентације, заложио се током 2019. године да се Украјина ослони на Русију, што је изазвало пажњу јавности.¹¹ С друге стране, у преговорима Нормандијске групе у вези имплементације Минска 2 није дошло до напретка. Званична Русија је очекивала извесно отопљавање односа са Украјином за време Зеленског све негде до јесени 2020. године.

⁹ Значајан део проруског бирачког тела на председничким изборима гласао је за Зеленског, нарочито у другом кругу, где је убедљиво победио Порошенко. У мањој мери то је био случај и на парламентарним изборима. Драган Петровић, „Отопљавање украјинске кризе?!”. *Култура полиса*, бр. 42, 2020, стр. 247–260.

¹⁰ Ове вести пренели су на свој начин и украјински медији <https://fakty.ua/312136-v-ukraine-razblokirovali-vkontakte-i-yandex-chto-proizoshlo>
<https://karachun.com.ua/poshli-sluhi-o-tom-chto-v-ukraine-otkrili-dostup-k-vkontakte-eto-pravda-7636>

¹¹ <https://www.nytimes.com/2019/11/13/world/europe/ukraine-ihor-kolomoisky-russia.html>. Том приликом Коломајски је напоменуо да се финансијска помоћ временом у случају окретања Русији може добити одатле и то 100 милијарди евра.

Заоштравање ситуације у Украјини и украјинско-руских односа од јесени 2020.

Током друге половине 2020. године долази до заоштравања односа званичног Кијева (Зеленског и владе у којој његова странка Слуге народа има већину) и Русије и можемо рећи и проруског дела у Украјини.¹² Врховна рада Украјине (Скупштина) доноси уредбу по којој је Русија дефинисана као агресор и противник. Током јесени 2020. године одузето је право регионима Југоистока, са већинским рускојезичким становништвом, да могу да користе руски језик као други званични (пре тога су још 2017. године то право одузели оним областима где је рускојезичко становништво значајна мањина). Најзад посета владе Украјине Васељенском патријарху, као и претходна посета Зеленског, носи са собом могућност додатног фаворизовања новоформиране Православне цркве Украјине. Зеленски је по питању Новорусије почетком децембра 2019. године предочио пет могућих стратешких приступа решавању овог питања, од којих детаљи нису представљени јавности. У децембру 2020. Руска Федерација ставља део политичара администрације Зеленског под извесне санкције, чиме се може рећи да је завршен период очекивања званичне Москве да се са постојећом гарнитуром власти у Кијеву може доћи до осетног приближавања. Паралелно са тим победа Бајдена на изборима у САД погодује радикализацији украјинског питања, у односу на до тадашњи период када је у Вашингтону носилац власти био Трамп.

¹² Чак и у периоду тзв. отопљавања ситуације у Украјини постојале су бројне противречности, инциденти и чак сукоби различитог порекла. Најјача, условно речено, проруска странка у земљи након гашења Партије региона и Компартије – Опозициони покрет за живот Виктора Медвешчука – доживљавао је различите неугодности. Између осталог, на њихово седиште у Кијеву маја 2020. бачена је бомба. <https://www.espreso.co.rs/svet/planeta/564539/bacena-bomba-na-opozicionu-partiju-haos-u-gradu-zna-se-i-ko-stoji-iza-napada-video>

Структура украјинског конфликта

Украјински конфликт, дакле, можемо посматрати и у две равни: конфликт унутар Украјине и конфликт Украјине и Русије као суверених земаља. Први конфликт је реална категорија, настала из различитости идентитетских регија у Украјини, као последица историјских и културних разлика. Самим тим изостаје консензус о уређењу и функционисању, те геополитичкој позицији Украјине као земље. Разлике које постоје у Украјини засноване су на више основа, од којих је неколико најважнијих. Први је индивидуално идентитетски. У језичком смислу, значајан део становништва, већински на Југоистоку, доживљава руски језик као матерњи. У другим областима руски језик није већински, осим до пре неколико година у Кијеву. С друге стране, у централним областима земље руски језик је матерњи за значајан удео становништва (или од приближно периода тзв. Наранџасте револуције, паралелно са појачаном украјинизацијом, све је значајнији део популације која се готово равноправно служи и руским и украјинским књижевним језиком). Овоме треба додати и суржук, дијалекат мешавине руског и украјинског књижевног језика који је веома распрострањен у централним деловима земље. Други идентитетски фактор је религија, која је и даље код највећег дела популације везана за Украјинску православну цркву (Московског патријарха). Међутим, формирање јединствене Православне цркве Украјине, као геополитичког пандама Украјинској православној цркви од стране Порошенковог режима и уз помоћ атланстичких структура (где је Васељенски патријарх урадио важан посао), нови је моменат који може дати резултате на средњи и дужи рок. За сада ти ефекти нису превише уочљиви.

Трећи идентитетски фактор је национално одређење, где се тек око петине, а реално након издвајања Крима и источних области и мањи део од тог удела популације, званично се изјашњава да је руско. Уколико се задржимо на идентитетском фактору предвиђања у будућности, можемо имати различите пројекције, али пођимо од оних највероватнијих у периоду од неколико година. Овде је опет веома битан језик као елеменат националног идентитета. У друштвеној равни у Украјини је руски језик био доминантан у нововековној историји. Заправо

украјински језик је био сведен на малоруски и дијалекте по регијама, који је постепено конституисан паралелно са великоруским од периода Шевченка до успостављања званичног књижевног украјинског језика почетком XX века. У совјетском периоду руски језик задржава доминантан утицај, а у периоду од стицања независности, све до тзв. Наранцасте револуције, ситуација се није радикално мењала. Од тада постоји појачана украјинизација, али и тада је у областима Југоистока руски језик употребљаван као други званични све донедавно, дакле до приближно 2020. године. Овоме треба додати да је у периоду 2010–2017. и у највећем делу остатка земље (сем приближно Галиције) руски језик добио право да буде званични поред украјинског. Забраном употребе руског језика као другог званичног чак и у областима Југоистока, током 2020. године, и то управо под Зеленским, који је победио уз помоћ тих гласова Порошенка 2019, довршава се поставка концепције пројекта етноцида, дакле покушаја измене националне свести рускојезичког становништва. И то паралелно са промовисањем нове Православне цркве Украјине, и паралелно са забранама и разноврсним препрекама за рад опозиционих проруских странака у земљи (након забране Компартије и Партије региона, на удару су Опозициони покрет за живот и Партија Шарија). Овоме треба додати не само медијски притисак у Украјини већ и блокаду техничког праћења медија са територије Русије, укључујући и део интернета. Овакав херметички притисак донео је одређени резултат, укључујући млађу популацију у средњем року. С друге стране, по питању модела Црне Горе, може у извесној мери дати и отпор са супротним ефектом.

Веома значајан удар на проруски идентитет и идентитет Југоистока је ударац на регуларност плуралистичког система. Управо је плурализам био лакмус папир за институционализовање разлика у украјинском друштву. Криза плурализма, тачније његово оштећивање у правцу поништавања идентитета Југоистока и проруског идентитета значајног дела популације у складу са објективним разликама у малоруском друштву током историје и стварања идентитета, представља озбиљно проширивање кризе на нерешив ниво, односно без постизања консензуса. То попут претис-лонца може изазвати нове сукобе и противречности, како у самом украјинском друштву, тако и у односима

са Русијом. Током више од двадесет година Украјина је функционисала као плуралистичко друштво. Већ су наведене три ситуације одузимања власти проруским снагама крајем 2004, почетком 2007. и фебруара 2014. године. Овоме треба додати и практично укидање и Компартије и Партије региона, чиме су две проруске странке, укључујући и ону најјачу у целој земљи, забрањене. Следи практичан нови удар на преостале две проруске странке у земљи, Опозициони покрет за живот и Партију Шарија. То је све озбиљно довело у питање постојање плурализма у Украјини, који је од распада СССР-а био катализатор разлика које постоје међу регијама и у идентитетском смислу. Томе треба додати подухват промене тумачења историје, негације руског у украјинском идентитету и целокупној цивилизацији, до ирационалних елемената.

Овде се ради о комплетном подухвату удара на руски и проруски елеменат у Украјини, који (тај удар, притисак контра руског света) добија подршку и чак подстицај од атлантистичких и неких других кругова у свету. Та чињеница мешања различитог страног фактора украјинском питању заправо даје додатне примесе међународног питања и кризе. Унутрашње трзавице, кризе и поделе, сукоби због величине и геополитичког положаја Украјине чине је значајном и у европским, па и светским размерама. Чињеница је да је то подела на руски, односно проруски и са друге стране украјински идентитет, који паралелно са собом носи и прозападно геополитичко опредељење, и да повећава значај украјинског питања. Најзад, чињеница да су као заинтересоване стране и чак логистика укључене и неке друге велике светске силе и центри моћи (САД, НАТО, ЕУ, у мањој мери по природи ствари и Ватикан још одраније када су у питању унијати) даје додатан значај украјинском проблему.

Радикализација ситуације у Украјини током прве половине 2021. године

Након доласка Бајдена на власт у следећих неколико месеци, закључно до средине 2021. године, долази до изузетне додатне радикализације ситуације у Украјини, као и у украјинско-руским односима. Опозициони покрет за живот је радикализацијом ситуације

у земљи постао током пролећа 2021, по истраживању јавног мњења, чак водећа странка. Међутим, власти Зеленског уводе овој странци санкције, блокирају три телевизије којима располаже лидер те странке Медвешчук, блокирају финансијске рачуне (са смешним образложењем да је странка сепаратистичка, односно да симпатише отцепљене области Крим и Донбас!). Медвешчуку чак уводе кућни притвор и ношење „наногице” (Petrović D. 2021, стр. 62). Један од регионалних лидера те странке и управник области Кривој Рог Павлов убијен је августа 2021, а полиција тврди да је у питању самоубиство. Власт фаворизује спорну нову Православну цркву Украјине на рачун миленијумске канонске Украјинске православне цркве која признаје московског патријарха.¹³ С друге стране на верској манифестацији у Кијеву Крсни ход јула 2021. године управо проруска Украјинска православна црква Московског патријарха има више стотина хиљада верника, а новоформирана Православна црква Украјине само шачицу, иако је подржавана од режима.¹⁴ Зеленски је критиковао овај масовни скуп при Украјинској православној цркви (која је под московским патријархом) за наводне техничке недостатке организације (наводни недостатак пијаће воде за окупљене вернике, неношење маски и др.), што се показало као тенденциозно и чак нетачно.¹⁵ Партија Шарија такође је значајна опозициона странка, скромнијих могућности и утицаја од ОПЖ. Међутим, и она је на удару, па њен лидер Анатолиј Шариј напушта

¹³ <https://news24ua.com/da-pomozhet-nam-bog-kiev-gotovitsya-k-velikomu-krestnomu-hodu>

Председник Зеленски се 2019. године супротставио Порошенку у вези са стварањем и фаворизовањем новоформиране Православне цркве Украјине, и зато је на Крсном ходу јула те 2019. било око 300.000 људи који су га подржали јер је стајао на позицији да се нова власт неће мешати у црквена питања.

¹⁴ <https://focus.ua/ukraine/488986-350-tysyach-chelovek-proshlis-krestnym-hodom-v-kieve-video> Медији су извештавали о 300.000 до преко 400.000 присутних на манифестацији Украјинске православне цркве, док је власт тврдила да је било само 55.000.

¹⁵ https://www.youtube.com/watch?v=onc6FCxSD_c
<https://orthodox.vinnica.ua/publikatsii/publikatsii/1875.html>
<https://www.youtube.com/watch?v=SiQ9De9Ei24>

земљу због личне безбедности, а партија наставља деловање у тешким условима и недемократском амбијенту у Украјини. У том правцу у земљи постоји незадовољство јавности економском ситуацијом, те смањењем демократских права и посебно прогоном Руса и одузимањем права рускојезичком становништву и притисцима на једину канонску Украјинску православну цркву. С друге стране, то све веће незадовољство дела популације пре свега на Југоистоку у политичком смислу заправо нема ко адекватно да реализује због забрана и притисака на опозиционе политичке организације и политичаре, посебно оне са проруским идентитетом.

На међународном плану Украјина се током прве половине 2021. године нашла у изузетно напетим односима са Русијом. Власти су одбијале реализацију преузетих обавеза по питању Минска 2, прекиди ватре према Доњецку и Луганску су све чешћи, те додатно долази до напетости са Руском Федерацијом и смањења дипломатских и трговинских односа на минимум. Поред тога званични Кијев наговештавао је могућност ратног сукоба у правцу заузимања ЛНР и ДНР, па чак и према Криму, односно Руској Федерацији. Украјина се додатно наоружавала, добијајући војну помоћ од САД и НАТО-а. Те напетости подразумевају и повећање војних снага на границама према ЛНР и ДНР, као и све више према самој Руској Федерацији. САД, НАТО, а у мањој мери и ЕУ дају подршку Украјини у правцу радикализације односа према Руској Федерацији. Постоји одсуство сваке озбиљне критике за недемократско деловање на унутрашњем плану Зеленског и власти, посебно према рускојезичком становништву, УПЦ и људским и колективним правима уопште.

* * *

Украјина се под Зеленским, након краткотрајног отопљавања ситуације од пролећа 2019. до јесени 2020, поново нашла у заоштравању односа према рускојезичком становништву у земљи, као и према Руској Федерацији. То је нарочито дошло до изражаја током прве половине 2021. године, када је дошло до крајње радикализације, која је асоцирала чак и на могућност наставка оружаног сукоба. Тај оружани сукоб

очекивао се између Украјине и отцепљених области на истоку. С друге стране, Русија је стајала иза ЛНР и ДНР. Овоме треба додати и Белорусију, која у овом периоду показује директније одређење ка спремности да подржи Русију по овом конфликтном питању. На међународном плану Кина задржава савезничке односе са Русијом, са којом је повезана преко Шангајске организације за сарадњу, као и преко БРИКС-а, као и одличним билатералним односима две силе.

Украјинско друштво и украјинска држава у периоду 2015–2022. године

Након велике кризе 2014–2015. конституисана је једна сасвим нова Украјина у односу на претходних скоро четврт века постојања независне државе. У претходном периоду Украјина је деловала као сложена држава, са сложеним и чак подељеним идентитетом и геополитичким опредељењем. Међутим, након 2014–2015. у питању је једна сасвим друга ситуација, са изразитом доминацијом развоја украјинског идентитета према обрасцу из кога је практично искључена руска компонента. Томе погодује забрана дотадашњих утицајних и често владајућих странака Партије региона и Компартије, као проруских странака. Губитак Крима и сепарација дела Луганске и Доњецке регије значи превагу украјинског идентитета, који сада постаје не само доминантан, већ практично и једини дозвољен. Тај идентитет се више не развија по моделу Малорусије, већ заправо превасходно Галиције, што значи и са признањем и величањем Бандере и чак тражењем у екстремним случајевима неког сасвим новог идентитета, који искључује руску компоненту, чак ни у историјским претходним фазама. Појава Зеленског и његов муњевити долазак на власт пролећа 2019. није фундаментално изменио ствари, иако се чинило да ће напредак у правцу смиривања тензија, у односу на стање под Порошенком, бити евидентно. Већ у другој половини 2020. било је јасно да неће бити тако и да је сукоб практично неминован. Управо током 2021. године напетости су подигнуте на виши ниво, у чему је предњачио кијевски режим. Власти у Кијеву игнорисале су као реалну могућност прерастање нагомиланих противречности у ратни сукоб са Русијом.

Кијев је био крајње непопустљив и чак и сам планирао напад на Донбас у тесној кооперацији са атланстичким снагама. Када је до сукоба у фебруару дошло, кијевски режим је уз тесну сарадњу са САД, Британијом, НАТО-ом, Пољском и у нешто мањем интензитету са осталим западним силама, прихватио борбу и јачање својих ефектива. У том правцу повећано је бројно стање професионалне војске и спроведени су таласи мобилизација.

Изразитом контролом над украјинским друштвом претходних година, реорганизацијом војске и система безбедности по НАТО стандардима, изградњом низа фортификација, ојачан је унутрашњи одбрамбени систем. Развијена је формација Слобода, уиграних 13 бригада за напад на одметнути Донбас. Попуњене су залихе наоружања и опреме. С друге стране, жестоким чисткама и кадровском политиком, радом специјалних служби и једном врстом терора над проруским становништвом и политичким неистомишљеницима, превагом неонацистичке идеологије и украјинизацијом свих структура друштва, те системом „комесара за идентитет” у војсци, чиновништву и државном апарату, створена је готово тоталитарна држава, покорна атланстичким геополитичким центрима. Елита Украјине је у последњој деценији битно промењена. Након пуча 2014. и кризе која се развила долази до тектонских промена у владајућем идентитету земље, што је довело до напуштања Украјине од дела елите и одлазак у Русију или отцепљене области, као и у треће земље. С друге стране, значајан део елите окренуо се од руског идентитета ка украјинском. Међутим, укупно посматрано елита, посебно економско-финансијска гледано у целини, претходних година напушта Украјину, да би то од почетка сукоба постао масован феномен. Односе се средства на Запад и треће земље (део је раније отишао у Русију) и заснива безбеднији живот и могућност обрта капитала. Није само елита масовно напуштала Украјину. Реч је о милионима других, нарочито виших и виших средњих слојева, урбаном становништву и свих оних који су на различите начине видели свој интерес у напуштању ратног амбијента, а имали су могућности да оду. Рурално становништво је у већем омеру остало у земљи. С друге стране, део Југоистока постао је руски, што је опет утицало да се тамо дислоцира, или једноставно остане проруски

идентитетски део популације. Мањи део популације рускојезичког Југоистока, који су поселе руске снаге, прешао је у остатак Украјине. Један део мушке популације из Украјине успео је да напусти земљу, или чак да се склони од мобилизације и остане у земљи (до даљњег).¹⁶

Украјина упркос економском суноврату њене привреде након пуча фебруара 2014. изузетно улаже у војску, повећава бројно стање професионалне војске и улагање у резервни састав. Такође, паравојне јединице десничара, највише из западног дела земље, постепено се укључују као специјалне јединице у институционалну организацију украјинске армије. Томе треба додати да се при редовним јединицама професионалне војске, регрута, као и резервног састава као допуна додају групе националиста, заправо као нека врста допунских „комесара” за идејни рад. Свуда у друштву, чак и у војсци, присутан је утицај специјалних служби које усмеравају земљу ка екстремном национализму, по новокомпонованом обрасцу усмеравања Украјине након 2014. године. То више није Украјина из претходног периода, где је доминантан историјски елемент био заједничко порекло и преплитање са Русијом, већ до краја недефинисани елемент неке нове историје по концепту Украјина–антиРусија. Тако су „хероји” све више оне историјске личности, пре свега из историје Галиције XX века, које су сарађивале са нацистима и биле колаборанти Хитлерове Немачке и сила Осовине из епохе тридесетих година, као и Другог светског рата.¹⁷

У геополитичком смислу Украјина се након 2014. године потпуно окреће ка атлантистичкој геополитици, дакле према САД, Великој Британији и сарадњи са НАТО-ом. Она није формално постала члан НАТО-а, али се преко англосаксонских сила увлачи у ту геополитичку осу. НАТО стандарди за уређење војске постају све доминантнији. Своје наоружање базирано на совјетском периоду, а потом и постсовјетској епохи сарадње са Русијом и ЗНД до 2014, све убрзаније мења сарадњом

¹⁶ Казне за избегавање војне обавезе у Украјини су велике, али је циљ званичних власти да мобилише што више људи тако да се на фронт шаљу и они који су ухваћени да избегавају мобилизацију, чак и дезертери.

¹⁷ Петровић Драган, *Украјинска криза и украјинско-руски конфликт 2019–2022*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022, стр. 77–82.

са западним силама у потоњем периоду. Реално економско сиромаштво Украјине било је једина ограничавајућа компонента у тим годинама да се план јачања оружаних снага земље одвија прилично спорим корацима. С друге стране, САД, Британија и НАТО у целини улажу у Украјину и њене оружане снаге, системе фортификација, нарочито у области према Донбасу. То је нарочито развијено у периоду када је Бајден дошао на власт у Америци, дакле од почетка 2021. календарске године. То је већ један период „предратног стања”, где се интензитет улагања у Украјину драстично повећао. И у периоду док је на челу САД био Трамп улагања у армију Украјине била су евидентна, чак можда и већа него у претходном периоду док је на власти био Обама. Међутим, тек са доласком Бајдена на чело САД армија САД изразито повећава своју сарадњу и усмеравање украјинских оружаних снага. Америчке и британске службе, те НАТО, постају доминантни у надгледању функционисања Украјине већ у периоду од преврата 2014. године, а то се драстично повећало у периоду од почетка 2021. године па надаље. У ратном амбијенту Зеленски формално води власт у Кијеву, а оружане снаге Украјине генерал Залужни. Међутим, стварни утицај атлантистичких полуга моћи је доминантан у управљању земљом и њеним оружаним снагама. С друге стране, утицај других западних центара моћи на Украјину је далеко мањи. То се нарочито односи на доминантне силе у Европској унији, попут Немачке, Француске, Италије. „Стара Европа” има своје засебне геополитичке интересе, који нису укључивали разбуктавање украјинске кризе у оружани конфликт. Управо су ове земље и најрањивије у односу на последице увођења економских санкција Русији. Ове земље „Старе Европе” су, по економској терминологији, стетишта знања и капитала, а најближи, најквалитетнији и најповољнији ресурси и елементи кооперације за њихове привреде су највише у Русији и интеграционим процесима на постсовјетском простору и Евроазији које предводи Руска Федерација.

Оружани сукоб у Украјини

У овом поглављу тема је сам оружани сукоб у Украјини, који је настао 24. фебруара 2022. године. Пратимо период календарских година 2022, 2023. и 2024, с једне стране ситуацију на фронту, дакле ратна дејства, а с друге прати се и ситуација у самој Украјини, укључујући и широке области које нису захваћене ратним сукобом, али посебно и у Руској Федерацији. Посебно је значајна анализа остатка света, пре свега тзв. колективног Запада, који готово у целости подржава званични Кијев и Зеленског. Ту су и остале земље које нису увеле санкције Русији, а посебно оне из ШОС-а и БРИКС-а које на неки начин чак помажу Русији, или бар показују извесну благонаклоност.

Оружани сукоб у Украјини – специјална војна операција, или агресија Русије на Украјину

Посебно је питање, делом методолошко, а делом и етичко и политичко, да ли је оружани сукоб настао 24. фебруара 2022. године у исто време и агресија Руске Федерације на Украјину. Такође да ли је то рат, дакле прави рат, или како је у Русији називају специјална војна операција. Са аспекта међународног права, вероватно је ближе виђење да је Руска Федерација напала војно Украјину 24. фебруара 2022. године. Међутим, чињенице су да Украјина кроз историју није постојала као независна држава, заправо да је претежно била у саставу руске државе (сверуске). Такође, у нововековној историји источна Украјина са Кијевом била је саставни део царске Русије, где се добровољно укључила 1654, захваљујући чињеници да су се тада Малоруси осећали делом руског националног бића и да то није оспоравано дуго после тога. Малоруски југ Руског царства је током XIX века створио у лингвистици преко Шевченка специфичан дијалекат, али он се сматрао само јужним обликом руског језика. Такође није било уочљивих оспоравања руског идентитета малоруског становништва, већ је оно сматрано делом тријаде руског нација (Малоруси, Белоруси и Великоруси). Када је у

питању Југоисток (Новорусија), он није ни сматран Малорусијом, већ саставним делом великоруске гране руског народа. Сасвим је друга ситуација била са Галицијом која од средњег века, као Црвена Русија више није у саставу руске државе, већ се нашла у поседу Пољске. Још током друге половине XIX века ту је доминирао руски национални идентитет, али је крајем тог столећа и у периоду до 1914. Аустроугарска извела систематску операцију промене идентитета овог подручја. Чињеница да су Галичници унијати и да је њихов дијалекат током више векова био под утицајем пољског језика (западнословенски језик, који се битније разликује од језика Источних Словена), то је дерусизација овог подручја имала ефекта. У смутном периоду Револуције, немачке окупације, и потом грађанског рата и стране интервенције, кратко је егзистирала марионетска творевина на простору данашње Украјине, која је нестала окончавањем сукоба и стварањем Совјетске Русије. Међутим, большевици су декретом створили од Малорусије, али и Новорусије, социјалистичку републику Украјину као федеративну јединицу у саставу СССР-а. Још већи заплет настаје када је 1939. придодата Галиција и неке друге територије Украјини у оквиру СССР-а. Томе треба додати и поклон Хрушчова из 1954. године, када јој је придодат новим декретом и Крим (до тада у саставу Русије као федералне јединице у саставу СССР-а). То није било необично у оквиру СССР-а, рецимо 1936. читав Казахстан такође је отргнут из састава Русије и декретом створен као федерална савезна јединица. Начин на који је настала независна Украјина крајем 1991. такође је битан. У марту те године одржан је референдум о будућности потенцијално реформисаног СССР-а, на коме се огромна већина њених грађана изјаснила за опстанак федералне државе, рачунајући већину и у самој Украјини. Међутим, необичан пуч из августа и накнадно организовање у таквим околностима новог референдума о потврђивању суверенитета савезних република (што није аутоматски значило сецесију) био је нови моменат у кризи СССР-а. Најзад сусрет лидера савезних република Русије, Украјине и Белорусије на ловишту поред Минска крајем 1991, где су одлучили да се распадне СССР, окончао је на необичан начин постојање савезне државе. Истина одлучено је да се она трансформише у Заједницу независних држава (прелазни облик између конфедерације и међународне организације)

почетком 1992. године. Егзистирање Украјине као независне државе описано је у низу других радова, које је између осталог урадио аутор ове монографије. С друге стране, треба подвући да су се кризе у Украјини развиле у вези тзв. Наранџасте револуције крајем 2004, а да је у следећој деценији приближно у заоштреној друштвеној и политичкој ситуацији земља ипак функционисала преко плурализма, филтера за институционализацију бројних противречности. Након фебруара 2014, заправо оне постсовјетске Украјине која је имала какав-такав консензус за функционисање различитих регија и идентитета срушен је у том пучу и догађајима који су следили, где је значајан утицај западних структура. Те бројне противречности су, рачунајући Донбас и Минск 2, довеле и до политичке смене изнутра 2019, где је дошао талас људи у политици који нису политичари и који су понудили смањење конфликта и поштовање идентитетских разлика. То су неке нове политичке организације, попут партије Слуге народа и Зеленског. С друге стране, плурализам у Украјини се може довести у питање након пуча 2014. и забране деловања до тада често владајући великих проруских странака Партије региона и Компартије. Притисци на проруске странке попут Опозиционог покрета за живот Медвешчука, као и неке друге опозиционе (партија Анатолија Шарије и др.) указује на недемократски амбијент и чак на моменте појаве тероризма и изразите државне репресије према њима, нарочито у периоду 2021 до почетка сукоба. Притисак државног апарата на рускојезичко становништво, али и измишљање нове цркве и притисак на Украјинску православну цркву Московске патријаршије такође је један од облика репресије који су допринели оружаном сукобу. Томе треба додати и непоштовање од Кијева, али и неких западних сила, споразума Минск 2, сталних прекида мира на истоку, што је дало велики број жртава чак и пре почетка ратних дејстава 24. фебруара 2022. године. Такође, украјинска страна је не само прекидала примирје ка Донбасу већ се и припремала сама за војни удар према Новорусији (сецесионистичким областима). Руска федерација је готово исцрпела лепезу могућности да утиче на позицију рускојезичког становништва у Украјини, да одржава мировни споразум чији је један од гараната Минск 2 који се вишеструко крши и она се одлучила да нападне Украјину тзв. специјалном војном операцијом. Да ли је то рат

или тзв. специјална војна операција? За ове више од три и по године њеног трајања Русија није вршила мобилизацију свог резервног састава (који потенцијално броји пар десетина милиона људи), нити слала у Украјину момке на служењу редовног војног рока. У украјински сукоб је слала само део професионалне војске, а потом и уговораца. У сукобу нису коришћени пуни војни ефективи, нити чак већина модерног наоружања. Такође није се примењивало, као рецимо у случају напада НАТО-а на СРЈ 1999. године, бомбардовање низа инфраструктурних, па и цивилних циљева (укључујући медије и др). Мора се такође напоменути да ово није строго сукоб Руска Федерација – Украјина, пошто су унутар Украјине већ забележене поделе и фактички грађански рат, где је на супротној страни део рускојезичког и проруског становништва, нарочито бројан на Југоистоку.

Са те стране можда се и може рећи да то није рат у пуном смислу. Према овоме питању западне земље односиле су се из геополитичких разлога, а остале земље света такође сходно својим интересима називале су овај сукоб страном агресијом, или пак војним сукобом.

Војне операције у Украјини

Након отпочињања сукоба 24. фебруара руска страна је за око три и по месеца успела да постигне извесне стратешке успехе. Имајући у виду да је простор западног Донбаса, заправо преостали део Доњецке и Луганске административне области у рукама украјинских снага изузетно добро утврђен и брањен, покушано је заобилажење отварањем северног и посебно јужног правца. Руска војска покушала је да заобиђе западни Донбас и да га окружи искрцавањем на јужном правцу на обалама Црног и Азовског мора, те продорима са истока из Русије, у Харковску и северни део Луганске области. Продор са друге стране из источне Белорусије и Белгородске и Курске области у правцу суседних украјинских области дао је извесне резултате већ првих дана. Поседнути су готово читава област Суми и Чернигов, значајан део Кијевске административне области и део Житомирске.

Тешко је за сада са сигурношћу утврдити разлоге руског повлачења након Истанбулске рунде преговора две стране са читавог северног

правца. Напуштене су у највећем поседнуте области Суми и Чернигов, те делови административних области Кијевске и Житомирске које су претходно држане од стране руских снага. Руске снаге су се потом сконцентрисале на западодонбаски правац, као централни део читаве ове фазе војне интервенције.

У вези наведеног маневра руске војске у првих месец и по дана рата, можемо дати неколико хипотеза. Прва хипотеза би била да је руска војска, са свега око 170.000 бораца укупно на украјинском ратишту, покушала да развуче украјинске снаге на више праваца. Ишло се не фронтално, већ пробојима у дубину територије и то дисперзно, без заузимања простора у целини, већ продорима. Ти продори нису имали обезбеђење бокова, већ су се заривали у дубину територије, углавном са механизованим и оклопним снагама, уз подршку ваздухопловства, посебно хеликоптера. Међутим, руске снаге су у тим захватима продирале дубоку у територију Украјине, али су без обезбеђења бокова и бројнијих снага пешадије, били изложени ризику противудара и губитака. С друге стране продор према Кијеву је у суштини био маневар, по овој хипотези, да се на југу растерети притисак украјинских снага и постигне успех освајањем јужних области (Херсонске и Николајевске) и окружи Мариупољ, а у коначници повеже у целину југ и исток (Херсонска и Николајевска са Доњецком и Луганском области).

Друга хипотеза, за коју имамо утисак да је мање вероватна, је та да је руска страна заиста тежила да заузме Кијев у првим недељама сукоба, или да је макар тај маневар био реалан. То би било и у комбинацији да се рачунало на извесну подршку са украјинске стране дела елите и чак снага безбедности. Ако је ова хипотеза иоле тачна, онда овај маневар није дао очекиване и прижељкиване резултате.

Јасно је да је украјинска страна за протеклих осам година од фебруарског пуча 2014. значајно ојачала своју војску по НАТО стандардима. У исто време је доста урађено на неутралисању официрског кадра из рускојезичког подручја земље, односно извршена је чистка и преуређење војске по морално-политичкој и идентитетској подобности. Добровољци из десничарских и ултранационалних организација попут Десног сектора, пронацистичких јединица Азов,

Ајдар и др., институционализовани су у специјалне војне јединице при украјинској војсци. Такође су уведене посебне ултранационалистичке групе које су распоређене као нека врста идејних и комесарских групација и појединаца у украјинској војсци. Службе безбедности делују у, и паралелно са институцијама државе и војске, полиције, па се посебно у ратним околностима дешавају ликвидације и застрашивања чак и представника власти који су спремни на компромис да би се избегло даље заоштравање ситуације и распламсавање рата. Саветници, заправо често прави господари ситуације из редова официра при НАТО-у и посебно САД и Британије, налазе се при командним структурама украјинске војске и снага безбедности, као и политичког врха земље. При томе се владе САД, Британије, врх НАТО-а и неких других западних земаља и структура ставља јавно на страну Украјине и усмерава заправо даљи ток догађаја при украјинском сукобу. Увођење санкција Русији, допремање наоружања Украјини, али и стручњака за софистицирано оружје и обуку украјинских снага, доводи САД, Британију и низ других западних земаља и структура заправо као савезнике званичном Кијеву у украјинском сукобу. Након 24. фебруара 2022. године и напада Русије на Украјину долази до прерастања украјинске кризе у оружани сукоб са неизвесним периодом окончавања. Након три и по месеца оружаног сукоба руска страна је остварила реалне успехе у виду поседања значајног дела Југоистока Украјине. Приступа се начину ратовања и војним мерама које имају за циљ максимално смањивање сопствених војних, као и цивилних жртава. Идентификовање противничких снага на наступајућем терену, потом систематско бомбардовање из ваздуха, као и различитим облицима артиљерије, навођеним ракетама, треба да доведе до сламања украјинских снага, након чега долази до наступа пешадије и оклопних трупа. Уколико се наиђе на организован и снажан отпор, поново се приступа систематском бомбардовању. То доводи до спорог напредовања, али и до мањих жртава сопствених снага, као и цивилних. Русија има систематску предност у авијацији и потпуну у морнарици. Украјина има ограничене ресурсе, веома ограничене економске могућности, јер је њена економија доведена у веома тешко стање, посебно након пуча 2014. године. Приближно по глави становника Украјина има близу три пута мањи друштвени бруто

производ пер capita од Русије. Имајући у виду да се Украјина, нарочито од 2014. године, демографски празни из више разлога, могућности власти у Кијеву су и на тај начин ограничене. Наиме турсна година сукоба 2014. довела је не само до губитка дела територије већ и до миграција дела популације, нарочито са Југоистока. Следеће године, праћене енормним падом друштвеног бруто производа по глави становника, утицале су и на економски аспект миграција из Украјине ка Русији, Западу и окружењу. Најзад затезање политичке ситуације у земљи утицало је и да у периоду пре сукоба велики број Украјинаца напусти земљу, нарочито војно способних. Ти процеси нагло су убрзани током календарске 2022. године, па је јако тешко проценити број становника у Украјини, али он је свакако мањи од 30 милиона. Међутим, када се изузму територије које контролише руска страна, у питању је око 25 милиона људи. У том правцу најаве кијевског руководства да ће у следећим таласима мобилизације додатно увећати украјинске снаге су ограниченог домета. С друге стране и руска војска има проблема са бројношћу. Ангажоване су за сада само професионалне снаге, из више разлога. У овом сукобу регрути и резервисти без ратног искуства и довољне увежбаности и професионализма за овакве прилике не би били најбоља решења. Војни кадар на терену се попуњава и добровољцима из Русије и области ЛНР и ДНР. Области ЛНР и ДНР додатно се обухватају мобилизацијом и обвезници шаљу на различите задатке, често и ван линије фронта. Уколико би званична Москва приступила макар и делимичној мобилизацији рецимо првог позива војних обвезника, то би с једне стране битно повећало војне ефективе у Украјини. С друге стране штете, пре свега политичке, а и економске, биле би значајне. Атмосфера у друштву би се променила у смислу смањења популарности овог сукоба. Друго и неизбежно у овој варијанти, број миграција из Русије нагло би се увећао, нарочито потенцијалних војних обвезника. Привреда би имала извесне губитке, а подршка јавности за ову војну акцију значајно би опала у Русији. Отуда би било логично да званична Москва избегава до даљњег мобилизације резервиста и чак упућивање регрута на украјинско ратиште. С друге стране, повећавање постојећих војних ефектива било

би могуће, као и њихова попуна, из редова добровољаца, потом повећавања ефектива професионалне војске.

*Јесен 2022. године, украјински успеси у Харковској
и Херсонској области, руски одговор*

Током календарске 2022. године специјалну војну операцију можемо грубо поделити на неколико фаза. Прва је свакако до тзв. Истанбулских преговора, почетком априла. Дакле, у тих првих око пет седмица сукоба руска страна извршила је војно стратегијско изненађење нападима на Украјину из више праваца, користећи релативно невелике снаге. Те снаге су, с друге стране, биле квалитативно јаке и разноврсне (сва три рода војске) и елитни део професионалне војске из претежно западних руских области. Напад је извршен на северу у административним областима Кијевској, Черниговској, Суми, као и на истоку (Харковска, те делови Луганске и Доњецке области који су контролисале украјинске снаге), као и на југу – Херсонска и Запорошка административна област. Због украјинског јаког отпора, изостанка већих политичких и друштвених слабости Украјине, руске снаге постигле су више стратешких циљева, али нису имале бројност за обезбеђење бокова и контролисање заузетих простора. Ти заузети простори нису били апсолутно поседнути, већ се више радило о томе да се изврше продори механизованим и оклопним снагама, уз одређену ваздушну подршку, али са малом подршком пешадије. Врхунац ове фазе специјалне војне операције је приближавање Кијеву са севера, те на јужном правцу освајање читаве црноморске и азовске обале источно од Николајева (са изузетком опседнутог Маријупоља).

Након неуспелих преговора у Истанбулу и повлачења руске војске са севера земље (из Кијевске, Черниговске и Сумске административне области), следи следећа фаза сукоба у календарској 2022. години. Она се одликује напорима руске стране да са постојећим ангажованим снагама доврши заокруживање постигнутог територијалног опсега Југоистока, а то је пре свега заузеће Мариупоља, а потом пробијање прве утврђене линије у Донбасу. Ови задаци су постигнути, закључно са заузећима Северодоњецка и Лисичанска, до почетка јула. Међутим,

период овладавања Мариупољем био је дугачак, а потом је изостао наставак операција ка Николајеву, чиме је простор западно од Дњепра (укључујући и град Херсон), постао перспективно тежак за одбрану. То је посебно изражено у случају бомбардовања постојећих мостова на Дњепру у тој регији. Највећи стратешки пропуст руске стране у овој фази је закаснала (делимична) мобилизација за попуну и неопходно ојачавање бројног састава трупa на украјинском фронту. С друге стране, Украјина је извршила вишеструке мобилизације и ојачавање бројног састава. Тако је диспропорција између руске и украјинске војске на линији сукоба постала велика на штету Руса. Такође, НАТО је на сваки начин помагао Украјину, од наоружања, економске помоћи, инструктора, посматрача, плаћеника и „добровољаца”. Веома важан фактор је информатичко-сателитски, чиме се могу тумачити и значајни успеси заузимања Харковске области и потоњег руског повлачења са западне обале Дњепра и предаја луке Херсон.

О јесењим месецима специјалне војне операције руских снага током 2022. године пуковник Стевица Карапанцин, наводи следеће:

„Још у првој етапи операције руске снаге заузеле су град Херсон и северозападно од реке Дњепар формирале мостобран који је требало да буде основа за даља офанзивна дејства ка Николајеву и Одеси. Зону северозападно од Дњепра, ширине 60–70 и дубине 20–30 километара, последњих месеци бранило је 13 батаљонских тактичких група. Довођењем свежих снага с Крима руске снаге су у августу са првобитних 20.000 нарасле на око 30.000, док је украјинска страна за нападну операцију концентрисала око 60.000–80.000 војника. Државни врх Украјине месецима је најављивао контраофанзиву правцима Николајев – Херсон и Криви Рог – Нова Каховка. Због тога је у протекла четири месеца украјинска дејства на том простору карактерисао већи број тактичких испада ради борбеног извиђања, при чему је руска страна контролисала ситуацију. Средином лета уочена је могућност озбиљног угрожавања руских јединица у овој зони. Град Херсон у залеђу могао је бити солидан ослонац за одбрану, али се осетљивост снага браниоца, без обзира на довољност по бројности и опремљености, огледала у постојању само три мосна места преласка преко Дњепра –

Антоновски друмски и Антоновски железнички, као и хидроелектрана са друмско-железничким мостом код Нове Каховке. Месецима је украјинска страна покушавала да сруши мостове и хидроелектрану дејствујући америчким системима ХИМАРС. Упркос снажној руској ПВО, укључујући и системе С-400, није оборено око 20 одсто од укупног броја лансираних украјинских ракета, тако да би при дужем ракетирању сва три моста била срушена. Имајући у виду да је у том делу тока ширина Дњепра 800 метара, руска страна би имала нерешив проблем логистичке подршке. Осим тога, при рушењу хидроелектране за само три дана дошло би до потапања ширег приобалног појаса на западној (нижој) обали воденом масом три пута већом од постојеће, укључујући и знатан део Херсона, чиме би снаге браниоца биле окружене и уништене.”¹⁸

Руска страна ипак је донела две значајне одлуке, а то су делимична мобилизација и преко неопходно освежавање и попуњавање редова војске у специјалној војној операцији у Украјини. Друга су референдуми за четири области, чије се становништво масовно изјаснило за уједињење (припајање) Руској Федерацији. Управо у последњих неколико месеци 2022. године постепено се успоставља паритет односа снага на фронту. Фронт је нешто сужен јер су се Руси повукли из Харковске области и са западне обале Дњепра у делу Херсонске области. На тако суженом фронту, са приспелим снагама руска страна постиже извесни паритет у односу на украјинске трупе. Тако се постиже извесна статичност фронта, али су Руси на неколико места покушавали да постигну пробој. То је најизраженије на другој линији одбране у Донбасу, где су ангазоване најквалитетније снаге, пре свега Вагнер. Већ од друге половине новембра био је евидентан тај нови однос снага. Стабилност фронта и све израженија иницијатива руске стране на другој линији одбране у Донбасу постепено је почела да даје резултате током 2023. године.

¹⁸ Стевица Карапанџин, „Херсонски маневар”, *Печат*, 25. новембар 2022.

Западне санкције Русији

Западне санкције према Русији након 24. фебруара постајале су све обимније и обухватале су економску сарадњу, власништво државе Русије, укључујући девизне и златне резерве централне банке, власништво тајкуна и руских грађана, фирми, медије, саобраћај. С друге стране, руска привреда бележила је на тај начин извесне губитке и прекид сарадње, замрзавање средстава, смањење или чак блокаду саобраћаја са западним земљама, али је и поред тога успевала да задржи снагу рубље и целину своје производње.

Када је у питању јавно мњење у Русији, подршка властима и Владимиру Путину након првих неколико месеци сукоба и под санкцијама западних земаља је врло мало или уопште није умањена.¹⁹ Руско руководство и владајуће структуре у земљи, као и највећи део јавног мњења, показали су концентрацију у реализацији главних циљева војне интервенције у Украјини и спремност на одређене пратеће жртве у том плану. Тај западни притисак подразумева и покретање Шведске, Финске и потенцијално неких других земаља ка формалном учлањењу у НАТО и додатном кварењу односа са Москвом. Једном речју, руководство САД и НАТО-а постигли су као опипљив успех у супротстављању Русији привремено и почетно несумњиво успостављање солидарности колективног Запада према Москви. Та солидарност Запада у праћењу заједничке политике супротстављања Москви је и у средњем року веома упитна, посебно када су у питању западноевропске водеће земље, па чак и ЕУ као целина. Наиме, посебно водеће западноевропске силе Немачка, Француска, Италија имају стетиште у економском смислу капитала и знања, а с друге стране усмерене су на најважније ресурсе из Русије и постсовјетског простора. Пре свега реч је о енергентима, као и рудама метала и неметала и њиховим прерађевинама које се добијају у размени и кооперацији најквалитетније, најповољније и најближе из Русије и постсовјетског простора који је интеграционо обједињен уз Москву (Евроазијска економска унија, Заједница независних држава и др.). Управо су

¹⁹ <https://www.vreme.com/vesti/sankcije-rusiji-igra-izdrzljivosti/>

санкције према Русији које су увели делом још од 2014, и које се сада драстично повећавају, највише уперене према њиховим сопственим интересима. Овоме треба додати да сем тзв. колективног Запада санкције Русији не прате остале земље света.

Политичка решења

Политичка решења украјинског сукоба било је тешко до краја и прецизно предвидети још од самог почетка сукоба. С друге стране, заузете области Југоистока, које су уз то већински рускојезичне и припадају тзв. Новорусији, са великом вероватноћом ће се наћи у саставу Руске Федерације. То се односи на Херсонску административну област, која је у потпуности у руским рукама, као и за Запорошку (иако је приближно око 30% још у украјинским рукама, рачунајући и град Запорожје). Луганска и Доњецка област су већ признате од Русије као независне државе ван Украјине 21. фебруара, и то у свом пуном територијалном обиму. Пре 24. фебруара приближно по око 40% обе области је било у рукама ЛНР и ДНР, да би се већ након три и по месеца тај обим изузетно повећао. Готово читава Луганска административна област је у рукама ЛНР, а крајем 2022. око једне трећине Доњецка држале су украјинске снаге. Заправо ту се воде и највеће борбе јер је тај простор око Славјанска и Краматорска у дубину територије веома утврђен и бране га значајне и веома квалитетне украјинске снаге. Руске снаге су вероватно планирале да се након вероватне победе у западном Донбасу главни удар руских снага усмери на Николајев, а потом на спајање са Тираспољском облашћу, чиме би се Одеса одсекла, а потом временом освојила, баш као и приморје све до Измаила. На тај начин Русија би избила на Дунав и посела читава морску акваторију. Наравно, почетком 2023. године, у односу на ове циљеве, руска страна је била веома удаљена. Главни проблем је био у неколико фактора. Западне силе показале су спремност да вишеструко помажу Украјину, а успеси које је она постигла током јесени само су појачали то расположење. Тако је подршка Украјини била војна (оружје, опрема, логистика, стручњаци, временом и плаћеници и специјалци), економска, политичка, медијска, дипломатска и др. Потом,

Русија је од почетка имала мањак трупа, па се то одражавало на ситуацију на фронту.

Још током априла долази до давања могућности грађанима Херсонске административне области да добијају руске пасоше. Тада је Алексеј Данилов из руског министарства иностраних послова навео да је већ дато преко 630.000 руских пасоша грађанима ЛНР и ДНР и да је то процес отворен и за грађане Херсонске области, што је потом проширено и на територију Запорошке области.²⁰

На основу уређења поседнутих Херсонске, те у највећем Запорошке области, где се прелази на руски систем територијалне администрације, увођења рубље и телефонског и интернет система, нагавештеног референдума грађана о изјашњавању, долази до њиховог укључивања заједно са Доњецком и Луганском административним областима након референдума у састав Русије.²¹ С друге стране, у Украјини се нагавештај референдума о прикључењу и Херсонске и Запорошке административних области, поред Луганске и Доњецке, у састав Русије дочекује негативно.²² Аналогијом се може очекивати сличан процес за Харковску и Дњепропетровску административну област, те Николајевску и Одеску, када се (и ако) поседну од руских снага.

Када је кренула специјална операција руских снага на Украјину 24. фебруара, власт у Кијеву је већ донела одредбу о повећању војног контингента професионалне војске од 260.000 на око 360.000 људи. Њима треба додати и до тада паравојне формације у виду институционализованих десничарских јединица (Ајдар, Азов, Десни сектор и др.), потом регруте на одслужењу војног рока, стране плаћенике, мобилисане резервисте и логистичаре и стручњаке из НАТО-а. Треба додати и жандармерију, унутрашњу војску, полицију и службе

²⁰ <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/25/novyna/suspilstvo/rf-sproshhenoyu-proceduroyu-rozdavatyme-svoyi-pasporty-zhytelyam-zaporizkoyi-ta-xersonskoyi-oblastej>

²¹ <https://www.mk.ru/politics/2022/05/18/aksenov-kherson-i-zaporozhe-budut-vmestes-krymom-v-rossii.html>

²² <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/07/novyna/bezpeka/rosijski-haulajtery-xersonshyny-znovu-namahayutsya-hotuvaty-psevdoreferendum-oblasti-ova>

безбедности. Временом су Украјинци повећавали контингент мобилисаних резервиста првог и другог позива, потом територијалце (једна врста неформалног трећег позива), тако да је број мобилисаних несразмерно превазилазио бројно стање руских снага. Тако се украјинска концепција заснивала на масовности снага и постепеном повећању квалитета наоружања које је приспевало од НАТО-а и земаља његових чланица. Украјинци су и од многих бивших земаља Источног блока (посебно оних које су сад у НАТО-у) добијали наоружање и опрему из совјетског периода, или нешто усавршене моделе који су се у основи базирали на њима. Међутим, временом су почели добијати и оружје по НАТО стандардима и групе украјинских специјалаца обучавале су се у низу база западних земаља (посебно у Пољској, Британији и др.) за новије генерације наоружања. Ове снаге су временом доспевале на фронт у Украјину, што је све заједно доводило руски контингент у све неравноправнију ситуацију. То се нарочито осетило током септембра и почетка октобра, када је на читавом фронту украјинска страна почела да се понаша офанзивно, те је руска страна услед мањег броја војника на одређеним секторима почела да се повлачи. Један од суштинских проблема руске стране је одсуство коришћења ваздухопловства у позадини противника, где је логистика транспорта трупа и снабдевања.

Међутим, ова стратегија Украјине има и великих мана. С једне стране, форсираним коришћењем живе силе, уз велике губитке, освојене су извесне области. То се, коришћењем велике медијске предности Украјинаца, помогнутих са Запада, увеличавало до ранга значајних победа (што објективно није случај у тој мери). Томе треба додати велике губитке украјинске привреде због мањка радне снаге услед мобилизација. Поред тога разне злоупотребе и недоследности у ангажовању трупа, начину реализације мобилизације, изузећа повлашћених из пуних ратних обавеза, погађале су морал становништва.

С друге стране, током борби читаве 2022. године украјинске снаге показале су извесну чврстину, која се може тумачити и значајним утицајем и надзирањем НАТО структура. Слободно се може рећи да је ово заправо сукоб између НАТО-а и Русије, вођен преко Украјине. Украјина је у истом периоду доживела и изванредан крах своје привреде.

Суштинско одржавање у функцији може се захвалити помоћи САД, Британије и других земаља. Поред већ споменутих САД и Британије, значајну помоћ пружила је и Пољска, сразмерно својој снази. Од осталих земаља, такође сразмерно својим могућностима, Украјини су помогле и балтичке земље (Литванија, Летонија и Естонија), а потом у извесној мери и Румунија.

Каква је концепција Украјине у наставку сукоба. Поредићи моћи и могућности Русије и Украјине, видимо велику разлику у корист Русије. Русија је несразмерно већа и моћнија земља по свим показатељима. То потврђује и показатељ бруто друштвеног производа по становнику, који је несразмерно (два и по пута) већи у Русији. Војна моћ Русије је такође несразмерно већа у односу на украјинску. Озбиљан хендикеп Украјине је и њен демографски крах, јер се на територији коју контролише Кијев број становника значајно смањио. У даљем наставку сукоба процене за Украјину су још суморније. Украјина се најзад и изузетно напрегла и истрошила са више серија мобилизације (наговештена је и за жене), а током досадашњег сукоба поднела је и велике губитке у људству. У даљем току рата Украјина се узда у подршку западних сила, пре свега САД, Британије и НАТО-а. Заинтересована је да уђе у НАТО, али то је у постојећим околностима, где не контролише значајне делове своје формалне територије, заправо немогуће.

Током следећих месеци позиција Украјине се додатно отежала. С једне стране, долазак јесени, а потом зиме, за земљу која је у финансијском колапсу, чија је привреда готово заустављена, између осталог и вишеструким серијама мобилизација, веома је тешко очекивати да ће моћи да задржи иоле у садашњем омеру биланс живе силе у односу на Русе. С друге, Украјина је већ достигла свој мобилизациони максимум, а Руси тек покрећу своје колосалне могућности. Тако се током следећих периода тај баланс мењао у корист руске стране, чиме ће се стварати могућност промене односа снага на фронту. Украјинци се уздају у сталну помоћ НАТО-а и западних земаља

у наоружању, али је велико питање колико су западне земље у стању да ту и толику помоћ шаљу.²³

Украјинско друштво је наставило да тоне и током ратних сукоба 2022. године практично по свим показатељима. С једне стране дошло је до масовног одлива становништва ван Украјине. То се највише односи на Западну Европу, али и ка Русији. Поред тога емигрирало се и на остале континенте, регионе (Балкан, потом Белорусију, у мањој мери балтичке републике, Молдавију, Турску, Закавказје, Средњу Азију), али и на ваневропска подручја. Посебан ударац је губитак територија које су поселе руске снаге, те се то становништво такође нашло ван простора под контролом Кијева. Крајем 2022. године на територији под контролом режима у Кијеву није било више од 25 милиона становника.²⁴ На то су утицали и ратни губици. Украјина има велики демографски проблем. Она је ова земља имала веома слаб природни прираштај, заправо он је већ дуго негативан. Томе треба додати масован одлазак у иностранство, и то су трендови и пре 2014. године. У следећих годину дана долазе отцепљење Крима и сецесија Доњецке и Луганске области (још не у пуном обиму), као и жртве сукоба. Тада долази до таласа емиграција ка Русији и Западу, што се потом наставља следећих година из економских и политичких разлога. Један од узрока је енорман пад стандарда, чему треба додати и политичку нестабилност. Такође, у мањој мери настављене су жртве гранатирања и прекида ватре на истоку. Неколико месеци пре отпочињања сукоба у Украјини већ милион избеглица

²³ Драган Петровић, *Украјинска криза и украјинско-руски конфликт 2019–2022*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022, стр. 77–82.

²⁴ <https://sr.topwar.ru/207509-chuvstvitelnaja-informacija-poteri-vsu-vyzyvajut-deropoljaciju-strany.html> У вези са демографским стањем крајем 2022. године руски социолог Евгениј Фодоров каже да је Украјина почетком те календарске године имала свега око 37 милиона грађана (без Крима и дела Доњецке и Луганске области које су се отцепиле). За ових десет месеци из земље је отишло око 16 милиона људи, а кад томе додамо више милиона који живе у областима припојеним Русији, он претпоставља да на територији коју контролише власт у Кијеву нема више од до 25 милиона људи. Ту су укључени и губици у рату.

почело је да напушта земљу. Тај тренд се енормно проширио током ратних збивања.

Када је у питању мушка популација, највећи део је био мобилисан, а значајан је избачен из строја (мртви, рањени, нестали, заробљени, дезертирали и др.). Поред професионалне војске која је повећана уочи и током сукоба, у питању су и они који су на одслужењу редовног војног рока, потом институционализоване раније паравојне јединице (Ајдар, Десни сектор, Дњепар, Азов и др.), мобилисани резервисти, углавном првог и друго позива (у мањој мери и трећег), затим територијалци, добровољци, плаћеници различитог порекла, као и разне паравојне, милицијске и друге снаге (укључујући и МУП, као и службе безбедности). Толики број мобилисаних негативно се одразио на функционисање привреде. Поред тога привреда земље нашла се у девастирајућој ситуацији. Значајан ударац представљао је енорман број мобилисаних у различите структуре, што је довело до изразитог дефицита радне снаге. Друго, изгубљен је значајан део територије, посебно развијене области истока и југа земље. Томе треба додати да је због бојевих дејстава још један део територије привредно неупотребљив у већој или мањој мери. Оштећења привредних објеката су колосална, а поред тога један значајан део је употребљен у ратне сврхе. Читави делови појединих привредних грана пребачени су на рад за потребе рата и војне опреме и наоружања. Посебно је страдала пољопривреда, која је и пре почетка сукоба изгубила велики део површина које су прешле у стране руке. Изгубљена су подручја југоистока земље, као и отежавајућа околност коришћења за пољопривреду површина под ратним дејствима. Губитак радне снаге, загађење и уништење посејаних усева такође се негативно одражавало на пољопривредну делатност. Енергетика је посебно страдала у време бомбардовања земље, поред тога што се велики део енергетског сектора, нарочито термоелектране, нашао у руским рукама. Томе треба додати и неколико нуклеарних електрана, рачунајући и ону највећу, Запорошку. Поред тога део хидроцентрала је остао у руским рукама, а нека имају ограничену употребу јер су у зони ратних дејстава (посебно на доњем току Дњепра).

Саобраћај је озбиљно девастиран, нарочито је погођен онај железнички, где постоје оштећења железничке мреже, али и возног парка. Оштећења електричне мреже отежавају коришћење електричних локомотива и покретање возова. Енергетски систем у целини додатно се урушава наставком руског бомбардовања. Тако се и по украјинским проценама (Украјинска енергетска компанија) средином децембра 2022. указује да је уништено и урушено око 50% енергетског капацитета.²⁵ Државни врх наводи да је око половине становништва у земљи остало без струје.²⁶ Велики део украјинске привреде нема сировине, енергетику, довољну радну снагу и стручњаке, па је или престао са радом, или ради са скромним капацитетима.²⁷ Значајан део украјинских богаташа је избегао из земље, односећи са собом средства, а не мали део нашао се на Азурној обали, Алпима, и другим атрактивним дестинацијама као привременим стаништима.²⁸

Велики проблем за Украјину представља пад њене могућности да исплаћује кредите, чак и камате на кредите. Тако Вашингтон пост средином децембра пише да масовни одлазак Украјинаца из земље додатно повлачи са собом одношење новца и даљи пад снаге гривне. Лист наводи да је украјинска економија већ пала за 33%, а да је чак и оптимистична пројекција за 2023. даљи пад за још макар пет посто.²⁹

С друге стране, земље Запада су листом прогласиле Русију за агресора, увеле су јој санкције и ставиле су се на страну Украјине.³⁰ Оне

²⁵ <https://www.politika.rs/sr/clanak/529171/U-energetskom-sistemu-Ukrajine-proglasena-vanredna-situacija>

²⁶ <https://www.politika.rs/sr/clanak/529093/Kuleba-Polovina-korisnika-u-Kijevskom-regionu-bez-elektricne-energije>

²⁷ <https://www.intermagazin.rs/ukrajina-pred-potpunim-slomom/>

²⁸ <https://www.dw.com/sr/ukrajinski-oligarsi-i-poslanici-se-%C5%A1epure-po-azurnoj-obali/a-64066746>

²⁹ <http://fakti.org/globotpor/the-washington-post-zapadni-lideri-pripremaju-svoje-javnosti-za-najgori-scenario-za-ukrajinu>

³⁰ Иако је ситуација око узрока и повода за отпочињање сукоба врло сложена, САД су успеле да наметну практично свим осталим западни земљама одговорност за отпочињање сукоба Русији. Међутим, остале земље света ван

настављају да издају разноврсну помоћ Украјини. Тако је Европска унија одобрила нових 18 милијарди евра финансијске помоћи средином децембра. Током 2022. године Украјина је од Европске уније добила најмање 20 милијарди евра помоћи.³¹ Крајем 2022. дошло је до извесног застоја у испоруци помоћи од ЕУ због одсуства сагласности Мађарске, везано за неке посебне интересе Будимпеште у оквиру Уније.³²

На политичком плану украјински парламент (Врховна рада) наставио је са радом и у ратним околностима. Међутим, парламентарна странка Опозициона платформа за живот је забрањена, што је недопустиво настављање погрома не само над Русима у Украјини, већ и према рускојезичком становништву. У том правцу је и забрана деловања Украјинске православне цркве.

Део посланика Опозиционе платформе за живот која је забрањена током ратних дејстава покушао је да делује у Врховној ради преко нове посланичке групе Обнова Украјине.³³

Русија

Јасно је да у основи руско-украјинског сукоба стоји ривалитет Вашингтона према Москви на глобалном нивоу. Те противречности порасле су од доласка Бајдена на власт, што се читава у погоршавању политике Украјине (која је под пресудним утицајем САД и Бајдена) од

„колективног Запада” то углавном нису прихватиле. Више о сложености проблематике одговорности за сукоб у Украјини у Душко Димитријевић, „Сукоб у Украјини и право на употребу силе”, *Међународна политика*, бр. 1186, Београд, 2022, стр. 7–34.

³¹ <https://www.dw.com/hr/summit-eu-a-pomo%C4%87-ukrajini-odobrena-problemi-odgo%C4%91eni/a-64120700>

³² <https://www.dw.com/hr/summit-eu-a-pomo%C4%87-ukrajini-odobrena-problemi-odgo%C4%91eni/a-64120700> Убрзо је дошло до делимичне деблокаде мађарског несагласја.

³³ <https://www.dw.com/sr/ukrajinski-oligarsi-i-poslanici-se-%C5%A1epure-po-azurnoj-obali/a-64066746> Један од утицајних у тој посланичкој групи која је формирана из ОПЖ, а сада Обнова Украјине, јесте Игор Абрамовић, пословни човек који је пребегao у Ницу од почетка ратних дејстава.

краја 2020. године па надаље. Истина, у билатералним односима Русије и САД откако је Бајден дошао на власт постојали су покушаји релаксирања односа и договора, који нису уродили плодом.³⁴

За Русију је у оквиру мултивекторског сукоба у Украјини велики успех што јој практично све земље ван „колективног Запада” нису увеле санкције. Такође, земље БРИКС-а и ШОС-а на различите начине сарађују са Русијом и могу се начелно назвати њеним савезницима или су јој макар наклоњене. Русија је током 2022. године у међународним односима покушавала да прошири свој утицај (ван „колективног Запада” који се углавном солидарисао око осуде Русије и помоћи Украјини), колико је то у датим околностима било могуће. Тако је извештан успех руске дипломатије у томе што је средином децембра у ОУН изгласан руски предлог резолуције за борбу против нацизма. Чак 120 земаља гласало је том приликом за руски предлог (међу њима и Србија), 50 је било против, а 10 уздржаних.³⁵

Руска економија бележи солидне резултате за време ратне операције током 2022. године. Тако је у области пољопривреде забележена прилично родна година. Док је 2021. године производња жита била 120 милиона тона, дошло је до скока у 2022. на чак преко 150 милиона тона (у ову цифру је урачунато и жито пожњевено са четири припојене области Југоистока Украјине).³⁶ Западни извори признају зачуђујући успех појединих руских грана током 2022. године, попут пољопривреде, грађевинарства, које су забележиле евидентан раст.³⁷ У исто време није дошло до пораста незапослености, а извоз енергената и још неких важних продуката остао је на висини, што је помогло да не дође до смањења извоза. Напротив, цене енергената које су у овом периоду

³⁴ Више о билатералним односима САД и Русије у периоду откако је Бајден дошао на власт у Владимир Трапара, „Перспективе односа Русије и САД у светлу рата у Украјини: обуздавање 2”, *Међународни проблеми*, ИМПП, Београд, бр. 4 за 2022, стр. 505–529.

³⁵ <https://www.politika.rs/sr/clanak/529126/ujedinjene-nacije-usvojile-ruski-nacrt-borba-protiv-nacizma>

³⁶ <https://www.politika.rs/sr/clanak/529181/Rusija-objavila-da-je-imala-rekordnu-zetvu>

³⁷ <https://www.slobodnaevropa.org/a/ekonomija-rusija-recesija/32134002.html>

порасле на светској берзи помогле су да се инкансирају већи добици у спољнотрговинској размени.

У целини руска економија током 2022. године забележиће пад од око 2,5%, што је условно посматрано успех, ако се има у виду рат који се води у Украјини и санкције западних земаља. Русија је проширила економску сарадњу са осталим земљама света, ван Запада.³⁸ Остаје утисак о већим економским и социјалним последицама увођења санкција Русији од земаља ЕУ него што је то у исто време доживела руска страна. Тако је без успеха за земље Уније остао покушај да се ограничи цена руских енергената за то тржиште. Десило се заправо да није дошло до договора и да се Русија окренула извозу трећим земљама.³⁹

Након одлука о делимичној мобилизацији и спроведених референдума о укључивању четири области Русији, Руска Федерација зацртала је свој даљи пут деловања у украјинском сукобу. Ту је и отпочети процес бомбардовања дубине украјинске територије започет 10. октобра, везано за енергетска постројења и важну војну и саобраћајну логику. Свакако да постоји несразмера између снаге и капацитета Русије у односу на Украјину, која је притом и вишеструко идентитетски подељена. С друге стране, САД и Британија помажу Украјину, чему треба додати и Пољску, балтичке државе, као и НАТО као целину. Са тим се, у већој или мањој мери, солидаришу и остале земље тзв. „колективног Запада”. Слабе тачке „колективног Запада” су незадовољство доброг дела народа земаља ЕУ које трпе због увођења санкција Русији, као и због помоћи коју шаљу Украјини. У земљама ЕУ продубљује се економска и социјална криза, а нарочито су Француска, Немачка и Италија традиционално везане за привредну сарадњу са Русијом. С друге стране, Трамп и републиканци имају битно другачији

³⁸ <https://www.euronews.rs/evropa/vesti/72047/putin-bdp-rusije-u-ovoj-godini-smanjen-za-25-odsto/vest>

³⁹ <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/3398/rat-u-ukrajini/5042246/rat-ukrajina-rusija-3-decembar.html>. Стални представник Русије при међународним организацијама у Бечу Миахил Уљанов навео је да Русија неће прихватити да даље испоручује европским земљама енергенте по цени које су те земље покушале да наметну.

геополитички и концепцијски став од владајућих структура које стоје иза Бајдена, међутим њихов половичан резултат у изборима за Конгрес и Сенат током новембра месеца ограничава њихов утицај на даље вођење званичне америчке политике према украјинској кризи. Истина пратеће сумње у регуларност ових избора додатно деле америчко друштво, како сад, тако и у перспективи. Значајан успех Русије је што земље ван „колективног Запада” не подржавају увођење санкција Русији, а низ великих сила из овог простора (које су иначе светске силе у успону, попут Кине, Индије, Бразила, као и оне регионалне попут Ирана и др.) имају развијену сарадњу са Москвом и чак неки од облика интеграција, односно међународних организација у којима су заједно (БРИКС, ШОС, низ интеграција на постсовјетском простору и др.).

Током прве половине 2023. године руска економија се додатно стабилизovala и показала отпорност на санкције. На основу економских трендова дају се предвиђања о благом плусу и расту БДП-а до краја календарске године.

Светски мир је угрожен украјинским сукобом, тако да није познато држање западних сила у различитим сценаријима. Да ли ће се наћи компромис са Москвом и где? Кина, Индија и друге велике силе ван „колективног Запада” држе се по страни, али у мањој или већој мери показују подршку Русији.

Овде бисмо већ могли поделити руску интервенцију у Украјини током 2022. године на фазе. Прва би била приближно до преговора у Истанбулу, дакле до почетка априла. Друга до почетка јула, приближно до пада Лисичанска. Следи период од два месеца који би одликовао застој у напредовању руске стране, сада изузетно спор али евидентан, а иницијатива је још увек на руској страни. Међутим, током септембра долази до извесне промене. Украјина практично мобилише неки свој приближан максимум људи, а с друге стране почињу да пристижу специјалне групе које су имале обуку на Западу. Нарочито је важно да све више пристиже наоружање и свака друга помоћ са Запада Кијеву. С друге стране, нема евидентног повећања руских снага на терену, што доводи до преузимања иницијативе у украјинске руке. Реално је да је дошло до кашњења проглашавања делимичне мобилизације (само дела

тзв. „активне резерве”) од око два месеца. У том периоду донета је важна политичка одлуке о расписивању референдума четири области за припајање Русији и реализација тог процеса. Тада долази до четврте фазе ратне операције у 2022. години, а то би била иницијатива украјинске стране током септембра све до почетка новембра, успеси украјинске стране у заузећу дела Харковске области, а потом и напуштање западне обале Дњепра и града Херсона од Руса, што је највише последица мањка руских снага на терену. Пета фаза би потом била смањење линије фронта од ушћа Дњепра (због реке Дњепра, реално од околине града Запорожја) па до руске границе. На том простору долази до стабилизације линије фронта и до активног деловања руских снага превасходно у области друге линије одбране Донбаса. Друга линија одбране Донбаса је, у најужем смислу, Бахмут–Соледар–Северск (заправо са продужењем практично до обронака агломерације Доњецка на југу). Ова фаза сукоба пренела се делом и на 2023. календарску годину, практично све до маја, када је пао Бахмут. Тада ступа на снагу украјинска офанзива, која је прилично млака и без практичних резултата током јуна и јула.

Ратне операције током 2023. године

Током 2023. године настављени су сукоби у Украјини. Начелно посматрано у односу на очекивања, политичко руководство Русије определило се за концепцију специфичног вођења рата. Та концепција заснивала се на избегавању мобилисања резервиста и слања контингента регрута и момака на одслужењу војног рока на фронт. Заправо Русија се за вођење рата и даље ослањала на професионалну војску и добровољце (као и делом плаћенике попут Вагнера и сличних „приватних војски”). Зашто се политичко руководство Русије определило за овакав начин вођења рата? Прво, сукоб у Украјини доживљен је као део ширег сукоба са САД и НАТО-ом. Ратни сукоб у Украјини је само једна димензија тог мултивекторског сучељавања. НАТО, САД и западни центри моћи су санкцијама циљали на слабење руске државе у целини, подривање ауторитета њеног политичког и друштвеног вођства. Русија је показала значајну снагу у издржавању

санкција, те економској стабилности, имајући у виду, између осталих показатеља, да је током 2022. године БДП земље опао за нешто око 2%, а да се у календарској 2023. очекује чак раст. Посебно је значајна друштвена и политичка стабилност у земљи. С друге стране, избегавање мобилисања резервиста и слања на фронт војника на одслужењу војног рока (дакле ван професионалне војске и добровољаца) чува радна места у земљи, економску, друштвену и политичку стабилност.

На самом фронту руска страна избегава велике фронталне сударе, офанзивна дејства, што би изазвало неминовне и значајне жртве сопствене војске и цивила, материјална разарања. Она се дакле определила за једну врсту дефанзивне концепције, прожете коришћењем надомоћи у ваздухопловству, морнарици, пре свега артиљерији, те концентрацијом на уништење живе силе противника и његових материјалних војних средстава. Највећи део дугачког фронта је утврђен (уз Дњепар као природну препреку), те се вршило офанзивно дејство углавном у Донбасу на тзв. „другој утврђеној линији” коју чине Бахмут–Соледар–Северск. Практично једино се на том делу фронта деловало офанзивно и коришћене су превасходно снаге Вагнера. Тако је Соледар заузет већ средином јануара, а Бахмут у мају.

Украјинска страна започела је почетком јуна офанзиву према руским положајима, посебно у региону Запорожја, као и Бахмута. Ова офанзива мотивисана је потребом да се према западном јавном мњењу одржи фама о перспективи коначног успеха Украјине у овом рату, што је прилично нереално. То треба да оправдава улагање финансијске и војне помоћи Кијеву од Запада, нарочито када је у питању западна Европа, где не постоји посебан ентузијазам у том правцу. О томе говоре серије протеста и незадовољства широких маса становништва падом стандарда и мерама штедње, које су делом узроковане и политиком земаља ЕУ по питању украјинске кризе.

Украјинска офанзива није постигла видљив ефекат током јуна и јула. Покушај да се пробије на Запорошком фронту, правац ка Азовском мору, практично није постигао никакав успех. Такође ни у другим деловима фронта успех није постигнут. Највише што је постигнуто, привремено су заузети неки простори тзв. „сиве зоне” између прве линије одбране

руске и украјинских снага, али је то плаћено колосалним губицима Украјине у људству и техници. Дакле украјинска страна услед практично пуне мобилизације има обиље трупа на фронту (различитог порекла), што није случај са руском страном, која ратује са делом професионалне војске и добровољцима (и плаћеницима). Користећи бројчану предност украјинска страна предузима више офанзивних дејстава, који немају посебан учинак, већ огромне демографске губитке (и материјалне). Тражећи стално нова и нова појачања у техници, али и људству, као и економску подршку, украјинска страна се одржава у сукобу, али се поставља питање докле ће то бити могуће.

Позициони рат какав имамо у 2023. години не се може посматрати одвојено од руског успеха по питању начелно успешног превладавања санкција западних земаља, успостављања живе сарадње са остатком света (ван тзв. „колективног Запада”), те друштвене и посебно политичке стабилности у Русији. Ван тога САД и НАТО су успели да постигну успех у (привременом?) обједињавању „колективног Запада” око свог виђења украјинске кризе, и утврђивања Русије као кривца и противника по овом питању. Када се посматра ситуација у самој Украјини, украјинска страна уз подршку својих западних покровитеља успела је да успостави чврсту контролу ситуације у земљи на територији коју контролише. С друге стране, руска страна на територији коју контролише не наилази на било какав организовани отпор или неслагања. Сам фронт даје извесне резултате руској страни, у виду контроле територије Луганске административне области, те највећег дела Херсонске, и већег дела Запорошке, па и Доњецке административне области. Ситуација у позадини на Криму (који је анкетиран пре више од девет година) потпуно је стабилна. Поред тога мора се констатовати да су руске снаге код Бахмута, након заузећа града 20. маја и напуштања овог подручја од трупа Вагнера, уместо очекиваног даљег напредовања ка Часовом Јару принуђене на одбрану. Стално су угрожене крилне позиције, дакле северни и јужни правац у односу на град, нарочито важна стратешка места Клишчејевка, а у мањој мери Берое и нека друга.

Током лета 2023. године, паралелно са евидентним неуспесима украјинске офанзиве и исказивањем немоћи украјинске стране да забележи опипљив успех упркос колосалној помоћи западних земаља, постепено сазрева идеја о немогућности руског војног пораза. Тако истакнути амерички стручњак за међународне односе Џорџ Миршајмер у свом тексту о украјинској кризи јула месеца закључује да је готово немогуће да руска страна доживи војни и укупни пораз у украјинском сукобу. Он додуше сматра да је тешко могуће да Русија заузме читаву Украјину, те да је највероватније да ће или Руси задржати постојеће четири област и Крим (вероватно у пуном административном опсегу ових области), што значи да ће некако успети да заокружи њихов пуни опсег. С друге стране, мисли да је врло могуће да Руси заузму још неку, или чак све четири већинске рускојезичне области Харковску, Дњепропетровску, Николајевску и Одеску.⁴⁰

Миршајмер констатује кључне предности Русије у првих готово годину и по дана од почетка сукоба, а то је у броју становника који се временом повећава, потом у бројности жртава, где сматра да их украјинска страна има далеко више у редовима војника.⁴¹ Како се рат отегао, управо већу шансу да добије сукоб има страна која то може дугорочније да издржи, а то је Русија. Миршајмер наводи да и производња муниције, нарочито за артиљерију, даје предност руској страни. Без помоћи Запада Украјина не би могла да води рат, међутим и поред тога он не види значајну перспективу да Кијев може победити Русију.

Слично томе, француски генерал Пинатели Жан-Бернар из војног угла сматра да руска страна има далеко већу убојну моћ (и до пет пута). Такође, види да се Русија веома успешно бори са санкцијама и постиже економску стабилност. Он сматра да су западне санкције Русији највише штете нанеле самој Европи. Тако је Европа пре кризе трошила 200 милијарди кубних метара руског гаса, док је Северна Америка испоручивала само две милијарде. Са ким ћете заменити Русију, запитао се генерал. То највише погађа привреду Немачке, што може ланчано да

⁴⁰ <https://standard.rs/2023/07/26/kuda-ide-rat-u-ukrajini-1/>

⁴¹ <https://standard.rs/2023/07/28/kuda-ide-rat-u-ukrajini-2/>

повуче у кризу читаву ЕУ, посебно Француску. Русија „напротив, цвета и економски се развија, радећи заједно са Африком и Азијом и развијајући партнерства”, наводи Пинтел. „То је зато што је Русија у сваком погледу независна од остатка света, било да се ради о сировинама, житу или енергентима, али капиталистички свет не може без ресурса које испоручује Русија. Овај рат је ослабио Европу више него Русију”. Он је додао да су европски лидери очекивали да ће цео свет да уведе санкције Русији, али је то урадило само тридесетак земаља, док остале користе прилику да ојачају партнерство са Москвом и сматра да САД желе да ометају економску сарадњу Европе и Русије. Њихова стратегија је да се повуче нови „берлински зид” између Русије и Европе, а да та граница пролази кроз Украјину.⁴²

Руска страна одбија нападе украјинских снага на читавој линији фронта током јуна и јула, а тако је настављено и током јесени, с тиме да украјински напади све више малаксавају. То се подудара са отпочињањем кризе на Блиском истоку, што између осталог доприноси смањењу интензитета и континуитета америчке помоћи Украјини. Током јесени 2023. не само да постепено слаби украјинска офанзива већ руска страна преузима иницијативу. Међутим, чак и почетком 2024. године то је још увек концепт активне одбране руских снага и постепено заузимање важних упоришта, али територијално то нису велики простори. У тактичком смислу, заузећем Маринке у децембру 2023, а потом и Авдејевке почетком 2024, удаљавају се украјинске снаге од агломерације милионског Доњецка. Тиме се смањује могућност несметаног артиљеријског угрожавања овог великог града и његових становника.

С друге стране, поставља се питање каква би била стратегија Москве за даље вођење рата. Задржавање постојећих области у свом поседу које су референдумима припојене Русији, укључујући и оне делове тих територија које су још у поседу украјинске стране. Потом покушај заузимања још неких (или чак свих) већинских рускојезичних области Југоистока (Харковска, Дњепропетровска, Николајевска и Одеска), те

⁴² <https://www.novosti.rs/c/planeta/svet/1256599/rat-ukrajini-ukrajina-rat-ruska-armija-ukrajinska-vojska>

изузетно још потенцијално неких (међу њима се могу налазити три области источно од Дњепра, тачније североисточно, где руски матерњи језик није апсолутно већински, али је бројан, а то су Сумска, Черниговска и Полтавска административна област, те још Кијевска, пре свега део источно од Дњепра, укључујући и део града, или чак читаву престоницу Кијев). Овоме се изузетно могу додати и области Черкеска и Кировградска. Да би се реализовали овакви концепти, морају се најмање сломити офанзивне могућности Украјинаца, поразити у највећем њихова армија и могућност даљег успешног вођења рата, укључујући чак и помоћ коју примају са Запада. За овај подухват, у крајњој линији, стиче се утисак да можда неће бити довољне постојеће руске снаге.

Приближавање НАТО-а украјинском сукобу и будућност Украјине

Украјина након пуча фебруара 2014, иза кога стоје западни центри моћи, интензивира сарадњу са НАТО-ом и САД. То је нарочито видљиво након доласка на власт Бајдена у САД. Од почетка војних дејстава у Украјини фебруара 2022. године САД, НАТО, Британија и у мањој мери остале западне силе на различите начине подржавају Кијев и украјинску страну. Од јесени 2022. године интензивира се чак и пребацивање америчких и савезничких снага у околне европске регије. Тако је формиран Центар за координацију активности упућивања помоћи Украјини у Немачкој. Предислоцирана је америчка елитна 101. ваздушно-покретна дивизија у Румунију, као и ескадрила шпанских ловаца Ф-16. Долази до пребацивања америчке борбене технике преко лука Александроуполс и Солун према Бугарској и Румунији, а затим ка Пољској, укључујући 1.250 тенкова и оклопних транспортера. У исто време ојачава се источно крило НАТО-а са око 30.000 војника. Украјинске снаге се додатно опремају америчким, немачким и британским тенковима, а најављено је и постепено припремање опремања ловачким авионима.⁴³

⁴³ Стевица Карапанцин, „Основна обележја и карактеристике операција на простору Украјине”, у *Хибридна агресија НАТО и ЕУ на Руску федерацију*, Евроазијски безбедносни форум, Београд, 2023, стр. 202 (стр. 181–214).

Будућност Украјине се можда лакше може предвиђати уколико се посматрају перспективе њене три мегарегије које су је чиниле. Стиче се утисак да ће судбина Југоистока (Новорусије) бити све више посматрана, делом или чак у потпуности, као део Руске Федерације. Поред Крима, који се припојио (вратио) Русији 2014. године, још четири административне области припојене су Руској Федерацији почетком октобра 2022. године. То су Луганска, Доњецка, Херсонска и Запорошка административна област. Иако су делови ових области (сем Луганске) још под контролом украјинских снага, може се претпоставити да ће руске снаге учинити све да их заузму, јер су по Уставу Русије сада део националне територије. Поред тога још четири области Југоистока, а то су Харковска, Дњепропетровска, Николајевска и Одеска административна област, потенцијално се могу укључити по истом сценарију Руској Федерацији. Прво то су области историјске Новорусије, односно Југоистока, ту је већински рускојезично становништво и верници УПЦ, те у бирачком телу доминирале су Партија региона и Компартија (до њихове забране и пуча 2014). У том правцу претпоставља се да ће Русија учинити војни напор да заузме те области, или неке од њих. У том правцу имамо два највероватнија сценарија. Први да Русија задржи ове четири области (и Крим), чиме ће од Југоистока остати само фрагменти, и то на истоку Харковска и Дњепропетровска, те на западном делу две области са излазом на Црно море, Одеска и Николајевска. Међутим, као вероватна постоји и друга опција, да Русија припоји и ове четири преостале области Југоистока, или само неке од њих. У тој другој варијанти Југоисток би у потпуности, или у највећем, изашао из састава остатка Украјине. Тиме би Украјина била редуцирана на Малорусију и Галицију. Међутим, и за те две макрорегије постоје различити сценарији, почевши од тога да је могуће да се нека од области Малорусије поседне од Русије (припоји или поседне). Такође и та опција да Русија наметне Малорусији неку владу коју ће контролисати. У тој подваријанти Галиција би могла бити у том саставу, али постоје варијанте да се њен део или у потпуности припоји неким од суседних држава (Пољској, Румунији, Мађарској и чак можда и Словачкој).

У том правцу врло тешко је предвиђати шта ће бити даље са Украјином, у каквом ће облику (и да ли чак) она постојати. С једне стране, Украјина има подршку САД, Британије, НАТО-а као неупитну, а у мањој мери и других западних држава. Подршка Пољске, Румуније, Мађарске, па и Словачке, с једне стране је снажна, а с друге, ове суседне државе полажу потајно интерес на делове западноукрајинских области. Украјина има још територије и становништва које контролише власт у Кијеву, али је то добрим делом исцрпљено и ограничених могућности, привреда је практично девастирана и зависна од западне помоћи. Како Украјина може егзистирати након сукоба. Пошто је потпуно нереално да Украјина добије рат против Русије, вероватнија изгледа опција да ће Украјина изаћи умањена и битно ослабљена. У тим опцијама још постоји шанса да у случају потпуног руског војног успеха остатак Украјине буде организован као неутрална земља, или чак држава коју контролише и надзире Русија. Ако то не буде тако, онда ће та Украјина бити тесан савезник западних сила, или изузетно у перспективи чак чланица НАТО-а. То је велика разлика и стога јој једино војна потпуна победа Русије може дати шансу да преостала Украјина не буде под контролом, или макар утицајем Америке и НАТО-а.

Та Украјина која не би била потпуно поражена и под утицајем Америке и НАТО-а, постала би потпуно русофобна са забраном Украјинске православне цркве, са забраном службене (а можда и било какве) употребе руског језика, те преласком на нови календар по западном принципу верских празника. Вероватно и са арсеналом наоружања и чак војске НАТО-а и Америке на свом тлу.

С друге стране, поставља се питање шта Америка и НАТО могу још да ураде да постигну за њих што повољнији резултат у украјинском сукобу. Прво, за Америку је већ постигнут изванредан успех у натеривању Русије да уђе у сукоб, који је са једне стране делом слаби вођењем рата. Америка помажући војно и финансијски Украјину подупире је за даље вођење рата. Америка такође дипломатски и медијски помаже Украјину. Питање је колико још Америка може да мотивише (принуди) остатак „колективног Запада” да учествује у издржавању Украјине и да плаћа данак санкција Русији. Такође, колико сама Америка још може да држи

Украјину у животу, посебно ако имамо у виду да ће бити потребно повећати улог у том правцу, нарочито када приспеју руске мобилисане трупе на ратна дејства. Једино у средњем року убацивање нових контингента војника (плаћеника, добровољаца, специјалаца) од стране Запада у Украјину може помоћи стабилизацији војне ситуације на фронту. Питање је да ли и колико САД то могу издржати и истрајати. Без тога Русија ће и у току друге половине 2023. године однети превагу на линијама фронта, паралелно са исцрпљивањем кијевског режима и Украјине. Украјинска офанзива започета у првој седмици јуна 2023. године практично није дала никакве опипљиве резултате, а претрпљени су велики материјални и људски губици.

* * *

Будућност Украјине је крајње неизвесна. Најреалнија опција је да дође до извесног замрзнутог сукоба и да руска страна задржи припојене, или чак да томе дода још неку од рускојезичних области. Када је у питању остатак Украјине, није извесно да ли ће нека од четири суседне земље, иначе чланице ЕУ и НАТО, под различитим изговорима посетити њен део (Пољска, Румунија, Мађарска и чак Словачка). Остатак Украјине би се могао наћи у ситуацији војног слома, да се обавезе на војну неутралност и нераспоређивање на својој територији нуклеарног оружја. Са битно смањеном, или чак одузетом могућношћу изласка на море, делимично или чак потпуно редуциран за индустријски најразвијеније области Југоистока, те што је посебно важно преузетим у потпуности обавезама за враћање енормних страних дугова – у перспективи би био у јако тешкој геополитичкој позицији. С друге стране, и Русија има велики изазов у украјинском сукобу, јер је веома тежак задатак нанети потпуни војни пораз Кијеву и натерати остатак Украјине да буде ван НАТО и распоређивања нуклеарног наоружања на својој територији. Русија има додатан проблем са уласком Финске и вероватно Шведске у НАТО, те заоштравањем односа са западним земљама. Стратегија Русије у будућности је да се водеће западноевропске силе попут Немачке, Француске, Италије, које су мотивисане стратешком економском сарадњом са Русијом и веома трпе

због погоршавања односа са Москвом, у перспективи мотивишу на отопљавање односа. Такође, на јачање мултиполаризма, јачањем и ширењем садашњег БРИКС-а и ШОС-а. Епилог разрешења украјинске кризе одразиће се на светски поредак, јер ће успех Русије убрзати развој мултиполаризма (и обрнуто њен потенцијални неуспех га успорити).

Украјински конфликт у 2024. години

Током ове календарске године Русија је у потпуности преузела иницијативу на фронтовима и остваривала на њима лагани напредак. Изузетак је јесења украјинска неочекивана офанзива у Курској области. Она је дала почетни резултат, али је потом руска страна полако смањивала територију коју су Украјинци контролисали. Читава замисао удара у Курску област у времену када Руси притискају и лагано напредују на осталим фронтовима имала је пре свега медијски и политички карактер. Она је у западним медијима ојачала утисак да вреди даље улагати у украјинску војску и да рат није изгубљен. С друге стране, одвучене су значајне снаге које су могле користити на важним фронтовима где Руси напредују, посебно у Донбасу. Русија је остварила велики успех почетком календарске године, када је у фебруару пала добро утврђена Авдејевка. То је довело до ланчаног успеха у одбацивању украјинских снага што даље од Доњеца, па су се успеси низали све до данашњих дана. То је и најважнији правац потискивања украјинских снага, посебно у Донбасу. Многа друга места су потом пала на овом делу фронта, од Ласточкина, до Очеретина, Архангелска и др. Најзад се стигло до Покровска, где се фронт стабилизовао. У јесен 2024. руска страна на овом фронту пребацује акценат на лево крило, где су заузети Угљедар и Селидово, те притискано Курахово. На тај начин остварен је велики резултат у потискивању Украјинаца на простору југозападно од Покровска. Пад Курахова и потом Новоселке око Нове године заокружио је напредак на овом делу фронта. На Харковском правцу извршен је током маја ограничени удар ка стварању тампон зоне која би смањила могућност удара Украјинаца на суседне руске граничне области. Тако се дошло ка самом граду Харкову до места Липци, а нешто источније до града Волчанск, где су се водиле позиционе борбе

у будућем периоду (све до данашњих дана). Такође, руска страна кориговала је своје позиције на низу других праваца, али без великих стратешких успеха.

Украјински конфликт пренео се на оружани сукоб 24. фебруара 2022. године и тешко му је предвидети завршетак. У овом конфликту САД, НАТО и Велика Британија у потпуности су подржали украјинску страну, те у исто време представљају носиоце разноврсне војне и економске помоћи Украјини. Такође Пољска и балтичке републике могу се сматрати заговорницима неупитне и широке подршке Украјини. Остале земље „колективног Запада” прихватиле су начелно да је Русија одговорна за сукоб у Украјини, увеле су јој санкције и дају јој извесну помоћ, укључујући и ону у војној опреми. У овом раду представимо каква је та помоћ конкретно по питању земаља Југоисточне Европе.

Западни наратив о тенковима

Практично од почетка сукоба у Украјини фебруара 2022. године у западном јавном мњењу, међу политичком па и друштвеном елитом, провејавао је наратив да Украјинци имају шансе у том сукобу, само да добију адекватну помоћ са Запада. У почетку је то била хуманитарна, економска, па и финансијска помоћ. Временом је све већи акценат даван на наоружање. То су у почетку били муниција различитих калибара, делови и опрема, лако преносива средства за противоклопну борбу, па се потом врста и вредност наоружања повећавала – различита оклопна средства, патролни чамци и бродови, хеликоптери, да би у зиму 2022. године на ред дошли тенкови. Тако се из кабинета председника Зеленског (саветник Михаил Подољак) у јануару 2023. тражила помоћ у тенковима, и то више стотина њих.

У јануару 2023. године саветник председника Украјине Михаил Подољак изјавио је да уколико би Украјина добила 400 тенкова, завршила би рат у наредних неколико месеци.⁴⁴ Пажњу читалаца опет

⁴⁴ Телеграм канал Прямой Эфир, <https://t.me/c/1708761316/23433>/погледано 17/02/2024. Он је изјавио да када би Украјина у кратком року добила око 400 тенкова, да би могла чак да добије рат!

је потребно усмерити на то да је ова изјава дошла са највишег нивоа. Међутим, мора се поставити питање колико је она заснована на стручним компетенцијама и колико је реална. Као пратећа појава ту је и уобичајена инфлација процена од стране бројних војних квазианалитичара, од којих су велики број њих најамници са основном улогом креирања жељеног јавног мњења. Могле су се видети и бројке засноване на непрофесионалним проценама операцијских праваца у Украјини дуж којих се изводе борбена дејства, при чему су њихови капацитети и потребне снаге у стварности увек били много већи од лицитираног броја потребних тенкова. Поред тога што је у једном од претходних поглавља обрађено питање операцијских праваца, благовремено је у медијима указивано и на многе непрофесионалне процене о потребном броју тенкова.

Широј јавности мање је познато да се броју тенкова увек мора додати и одређени број оклопних транспортера, при чему тај број на тактичком нивоу може бити у висини трећине броја тенкова, истог, или два до три пута већег броја. На оперативном и стратегијском нивоу број тенкова и оклопних транспортера увек мора бити такав да је ових других два до три пута више због њихове намене и начина употребе. Уз све то у оклопно-механизованим саставима обавезно следује и одређени број оклопних средстава других родова попут артиљерије, противваздухопловне одбране, инжињерије, чак и логистичких служби. Украјина је на почетку специјалне војне операције имала 1.500–2.000 тенкова и 4.500–5.000 оклопних транспортера, од којих је највећи број уништен током прве две етапе, уосталом као и већина осталог наоружања и војне опреме. У међувремену су од англо-америчког Запада добили још 700 тенкова, од којих је око 600 у време прошлогодишњег наратива о тенковима било у употреби на разним деловима фронта ширине прво 1.000, а касније 800 km.⁴⁵

Стевица Карапанцин процењује да је украјинским снагама почетком 2023. године за одбрамбену операцију било потребно од 1.800 до 2.000

⁴⁵ Стевица С. Карапанцин, „Нови Курски лџк”, *Печат*, фебруар 2023., оп. цит., стр. 18. <https://www.pecat.co.rs/2023/02/novi-kurski-luk/>

тенкова, значи онолико колико су имали пре специјалне војне операције. Дакле, најмање пет тенковских дивизија (по једна за Лугански, Доњецки и Запорошки операцијски правац, једна према Белорусији и једна у резерви). Али за нападну операцију коју су планирали, и која је најпосле отпочела почетком јуна, требало би им два до три пута више. С једне стране, уколико би се украјинска страна одлучила за нападну операцију само на једном од операцијских правца, уз претпоставку да изненади руску страну, било би јој потребно најмање 600 тенкова и 1.200–1.800 оклопних транспортера, при чему би јој и тада шансе за успех биле минималне, јер трошењем те оклопне снаге не би био постигнут стратегијски циљ. Овоме треба додати и реалну хипотезу да руска војска не би у исто време била пасивна на другим правцима.

Дакле за нападну операцију на више операцијских правца украјинској страни не би било довољно ни онолико оклопних средстава колико јој је до тада уништено. Отуда и не чуди да је јунска офанзива 2023. године за Украјинце прошла без опипљивих резултата.

Карапанцин указује да је НАТО стрепео током 2023. године од потенцијалног руског клина са 1.800 до тада неангажованих тенкова и 3.200 транспортера, којим би украјинске снаге могле бити раздвојене и поступно окружене, па је у досадашњим проценама била остављана могућност да је западни наратив о тенковима био и у сврху ојачавања украјинске одбране. Због тога су информације о формирању „челичне песнице” састава два украјинска оклопна корпуса са 75.000 људи и најављена контраофанзива за почетак лета 2023. године, по тадашњим проценама, а због очигледне несразмере украјинских снага и потреба, могле имати чак и маркетиншки карактер. Његов циљ је по проценама могао бити заустављање руске иницијативе која је почетком 2023. године поново предузета. У пракси се, међутим, десило оно што би по реалним проценама било мање очекивано, а то је украјинска јунска противофанзива.

Украјински проблем је био не само у недовољном броју тенкова и оклопних транспортера већ и у чињеници да су они били врло различитог порекла од оних из совјетске и постсовјетске ере, до различитих земаља Запада. Минималан ниво техничке једнородности

могао би бити здружена тактичка јединица на нивоу бригаде.⁴⁶ Како то није остварено, та разнородност је и утицала на неуспех украјинске контраофанзиве. Техничко одржавање тенкова и оклопног наоружања и транспортера такође је био проблем, јер је пожељно да то буде у близини. С друге стране, у медијима су се појавиле информације како ће се украјински тенкови оштећени у борбеним дејствима поправљати у Пољској и Немачкој.

Руска страна је током 2023. године увела у борбу и савремене тенкове Т-90 *Прорив*, којима украјинска страна у тенковским дуелима и даље нема адекватан начин супротстављања. У исто време убрзано се радило на достављању немачких тенкова *Leopard-2*, америчких *M-1 Abrams* и британских *Challenger-2*, али ни у приближно потребном броју. На тај начин се у суштини радило на даљем пролонгирању рата, што одговара западном војноиндустријском лобију. Поред свега западни наратив о тенковима био је и у сврху мотивације Украјинаца за борбу, јачања уверења код европског јавног мњења о поразу Русије, али и њеног исцрпљивања. Поједини аналитичари су, међутим, почетком 2023. године истицали да би се увезена оклопна средства могла ангажовати формирањем оперативног састава на простору источне Пољске, који би у одређеном правном модусу био изван мандата НАТО-а. Зато је руска страна одмах реаговала тако што је формирала Заједничке регионалне снаге Белорусије и Руске Федерације јачине 30.000 војника.

Током 2024. године усталио се наратив о томе да ће авиони Ф-16 изменити однос снага у украјинском сукобу, у корист Украјинаца. Проблем са тим авионима је у томе што они захтевају квалитетне и адекватне писте аеродрома, добро обучене пилоте, што евидентно недостаје украјинској страни у довољном обиму.⁴⁷ У Румунији је

⁴⁶ Треба нагласити и да су лицитирани бројеви у западном наративу о тенковима најчешће били 10 (чета), 31 (батаљон), максимално до 120–150 (пук–бригада).

⁴⁷ <https://www.glasamerike.net/a/avioni-pomo%C4%87-ukrajina-rat/7447558.html>;
<https://www.politika.rs/sr/clanak/603685/Bajka-o-F-16-ili-plasenje-Rusa-resetom>;
<https://balkans.aljazeera.net/teme/2023/8/26/zasto-avioni-f-16-nece-promijeniti-tok-rata-u-ukrajini>

опремљена база за обуку украјинских пилота за авионе Ф-16. У већини западноевропских армија Ф-16 произвођача „Локид Мартин” постепено се повлаче из употребе и дају предност најновијим типовима Ф-35. Данска је потом отворила своју базу за обуку украјинских пилота, а давање авиона Ф-15 одобрили су Данска, Холандија, Норвешка и Белгија – укупно 45 апарата за три мале ескадриле. Друге земље ЕУ само су најавиле овај процес.

Стање у украјинском сукобу

Украјински сукоб је током 2024. календарске године премашао две године и са те инстанце реално посматрајући тешко је било предвидети његов крај и временски завршетак. Ипак стицао се већ тада утисак да је Русија та која ће добити сукоб, или га у сваком случају не може изгубити. Русија је до тада вешто избегла стратешке замке украјинског сукоба, који су јој пројектовали западни ривали (пре свега САД и НАТО). На унутрашњем плану постигнута је економска и друштвена, те политичка стабилност. Избегнута је опасност да западне санкције науде руској привреди, те је избегнута такође опасност макар делимичне мобилизације (осим тзв. активне резерве у јесен 2022. године). Важан успех Москве је чињеница да су остале земље света ван тзв. колективног Запада показале неутралност или чак наклоност, односно нису јој увеле санкције, нити показале непријатељство. С друге стране, Вашингтон и Лондон су постигли солидарност са својом политиком у украјинској кризи, која је успела да наметне осталим земљама тзв. колективног Запада девизу да је Русија главни кривац за отпочињање сукоба у Украјини и да јој уведу санкције, а Украјини да дају вишеструку помоћ. Управо је већина држава Балкана прихватила овакву политику, где су изузетак само Србија и Република Српска (те у мањој мери и Мађарска као земља у ширем региону Југоистока).

Након заузећа Авдејевке и иницијативе руских снага у украјинском сукобу, чинило се да је још изгледнији епилог (извесног) успеха Русије у коначници овог конфликта. Авдејевка је била битна за оружане снаге Украјине из неколико разлога. Прво, то је изузетно добро утврђени простор и одакле се могао директно бомбардовати милионски Доњецк

(у правој линији раздаљина око 17 km). Такође, то је временом постала избочина у линији фронта која је озбиљно ометала руске снаге да иду даље ка западу.

Заузимањем Авдејевке од руске Оперативне групе „Центар”, уз претходно заузете Первомајско и Марјинку, руској страни је омогућено напредовање ка западу и приближавање чвориштима комуникација око Покровска. Дотле су руске снаге допрле до Тењина, Орловке, Семјонвке и Бердичија, дакле још неких 8–9 километара на север, и на тај начин значајно повећале удаљености од Доњецка. Такође, пад Авдејевке омогућио је брешу од око 8–10 километара ширине, која није утврђена и одакле се може даље лакше продирати у дубину територије, те на тај начин доводити у питање и остале утврђене линије одбране на суседним областима фронта. Утисак је да у овом случају руска страна није покушала да максимално искористи ову брешу и продор, већ да је без већих ризика ка губицима и противударима досегла нове линије фронта до наведених кота. Један од разлога је и снажан украјински противудар, приближно почетком марта, где су употребљене важне резерве, укључујући и моторизовану 47. бригаду, снабдевену добијеним тенковима и оклопним средствима са Запада. Украјинци су ушли у претходно изгубљена места Тењино, Орловку и Бердичи, где су се потом развиле жестоке борбе практично до краја марта. Руска страна је успела поново да овлада Тењином и Орловком, док су се борбе за Бердичи наставиле, а у исто време успело се ући у Семјоновку. Почетком априла руске снаге се приближавају језерима око Карловке на тај начин што су прво дошле до линије Уманское–Натаилово, а потом се приближавају и Јаснобородовки.⁴⁸ Стиче се утисак да украјинске снаге теже да у позадини изграде нове утврђене линије које би могле да послуже као стабилнија линија фронта након губитка Авдејевке и даљег руског продора. На тај начин укупан утисак је да су украјинске снаге жртвовале део резерви да би се зауставио продор руске војске и у међувремену у позадини изградила утврђена линија одбране. У сваком случају, рачунајући простор саме Авдејевке, затим територија које су потом заузеле и где би потенцијално украјинске снаге могле да формирају

⁴⁸ https://www.youtube.com/watch?v=d76O_WNxL2Y

утврђену и стабилнију линију фронта, да је укупан руски продор више од 20 km додатно од агломерације Доњецка. То би значило да ће Доњецк бити на око 35 km удаљен од линије фронта, што је велики успех у односу на стање пре заузимања Авдејевке. Томе доприноси и претходни (у децембру 2023) пад Маринике и још неколико утврђења и насеља која се налазе нешто западније, у околини Доњецка.

Укупно посматрано пад Авдејевке у фебруару 2024. године представља важну раскрсницу у овом сукобу. Током драматичних и неуједначених ситуација на фронту током 2022. и 2023. године, ситуација је била отворена и за једну и за другу страну да постигну извештан успех. Руска страна је успела да пробије другу утврђену линију одбране у Донбасу, зауевши прво Соледар, а потом и Бахмут (20. маја). Међутим тада следи организована украјинска офанзива, пре свега на Запорошком фронту, која је трајала све до јесени. Њени ефекти су били минимални (Работино), а губици у људству и техници осетни. Тада руска страна преузима иницијативу и од заузећа Маринике (децембар) до пада Авдејевке (фебруар 2024) постижу се осетни резултати у одбацивању украјинских снага од Доњецка. Не само то, заузеће Авдејевке направило је процеп у утврђеној украјинској линији одбране, који она није успешно затворила до данашњих дана. Управо је то отворило шире напредовање руских снага у дубину територије, где је потом пало Ласточкино, па Бердичи и друга места, те се украјинске снаге одбацују знатно даље од Доњецка, који се више није могао узнемиравати артиљеријом. Следило је заузеће Очеретина, што је значило даље потискивање Украјинаца и заокруживање велике територије на овом правцу. То је са низом других успеха током 2024. на овом делу фронта догурало до приближавања Покровску крајем лета. Ово је и највећи продор руских снага у сукобу, ако се изузме почетни период до краја лета 2022. године.

С друге стране, северније од шире Доњецке агломерације приближно од места Њујорк почиње утврђена линија одбране, тзв. друга линија одбране Донбаса. Прва утврђена линија одбране Донбаса пала је средином 2022. године заузећем Лисичанска, Северног Доњецка и низа других места на том правцу. Друга линија одбране Донбаса представља

осовина Бахмут–Соледар–Северск, мада у свом зачетку она почиње (не у том интензитету и чврстости као од агломерације Бахмута) нешто јужније, код Њујорка, а за неке и од Авдејевке. Друга утврђена линија одбране у Донбасу била је у жижи ратних збивања украјинског сукоба јако дуго, практично од друге половине 2022. године па надаље. Руска страна имала је одличну геостратешку позицију држећи практично од првих месеци сукоба источни део Харковске области. Ту су према Донбасу посебно значајни Изјум и нешто југоисточније Красни Лиман (који *de jure* припада Донбаској области). На тај начин је читава друга утврђена линија одбране (а пре њеног пада посебно прва линија одбране са Лисичанском и Северодоњецком), била географски истурена и у позицији да буде притискана са севера, из правца Красног Лимана и Изјума. Тако су чак завршни делови треће утврђене линије одбране Донбаса, а то су Краматорск и посебно Славјанск, били угрожени са севера блиском линијом фронта. Међутим, руска страна није искористила ове геостратешке погодности током лета и почетка јесени 2022. године у Донбасу, јер је универзално имала мали број војника у украјинском сукобу на фронту. То су Украјинци уз велику помоћ Запада искористили крајем септембра и почетком октобра зауевши највећи део територија које су држали Руси у источном делу Харковске области, укључујући по питању Донбаског фронта веома важан Изјум. Максималан учинак Украјинаца у тој офанзиви постигнут је по питању Донбаса почетком октобра, када је заузет и Красни Лиман. На тај начин су геостратешки „растеређени” лимеси одбране Украјинаца у Донбасу, што се посебно односи на другу утврђену линију одбране (Бахмут–Соледар–Северск), као и на северни део треће утврђене линије одбране (на Славјанск, па и на Краматорск). Како су Руси у том периоду реализовали референдум за припајање Русији четири области, те извршили попуну трупа делимичном мобилизацијом активне резерве и предузели бомбардовања дубине територије ракетним системима и авијацијом, општа геостратешка и геополитичка ситуација се за њих у перспективи поправила. Збиља, ако изузмемо убрзо реализовану евакуацију десне обале Дњепра при његовом ушћу, укључујући и град Херсон, руска страна од тада (новембар 2022. године) није имала више евидентних губитака територије, повлачења, па и пораза. Тако постепено долази до изражаја руска концепција добијања рата без

већих жртава. Суштина је у томе да се руска страна не плаши дугог рата, свесна да располаже капацитетима да одговори на изазове дубоке државе и Запада на њену унутрашњу друштвену и политичку стабилност, као и отпорност привреде на санкције. Такође, уместо великих ратних операција, мобилизације већих снага и људства, руска страна се определила на позициони рат у следећој фази, односно такозвану активну одбрану. Украјинска страна се исцрпљује економски пошто је због слабе привреде практично издржава Запад, посебно Западна Европа. Управо западноевропске силе, носиоци ЕУ (тзв. Стара Европа), за разлику од САД и Британије, веома су упућене на економску сарадњу са Русијом, па их санкције вишеструко погађају, као и подршка Украјини и примање њених бројних избеглица. Друга слаба тачка Украјине је квалитет војске на фронту који постепено опада из више разлога. Стога руска страна, избегавајући мобилизацију, ослања се на постепено повећање професионалне војске, посебно војника по уговору. На тај начин постепено у овом позиционом сукобу током последњих више од годину дана сукоба стиче предност, а украјинска пада све више. То се за сада одвија лагано и без великих догађаја на промени линије фронта, али је очигледно да руска страна преузима иницијативу и да су добици на фронту све већи, са тенденцијом даље прогресије. Током 2023. године Русија је пробила другу утврђену линију одбране у Донбасу – Соледар, па Бахмут, те потом одбила украјинску велику офанзиву. Најзад од краја јесени Руси преузимају иницијативу, па узимају између осталог Маринику, па Авдејевку.

Ствари се преносе ка остацима друге утврђене линије у Донбасу, прецизније ка одбрамбеним линијама између пробијене друге и преостале треће линије (Константиновка–Друшковка–Краматорск–Славјанск). Руска страна на простору Авдејевке продире полако, али евидентно и континуирано ка западу, користећи чињеницу да у том процепу, ширине 8–10 km, нема утврђених линија, већ се оне праве у позадини код језерског комплекса, удаљеног неколико десетина километара. Међутим, главна бојишница у бар краћем предстојећем периоду је она везана за Часов Јар. Часов Јар је око 15 km ваздушном линијом удаљен од града Бахмута. Након пада овог града 20. маја 2023. године више месеци је трајала украјинска офанзива, која је између

осталог (продор код Работина) постигла извесне корекције фронта и мање успехе управо код места наомак Бахмута. Од јесени руска страна код Бахмута постепено преузима иницијативу, да би до пролећа успела да се примакне до Часовог Јара. Веома значајно у том правцу је заузимање насеља Красное (односно Ивановское, како се другачије назива). Тиме се дошло наомак водоканала који се простире дуж читавог простора од југа ка североистоку, паралелно између приближно друге и треће утврђене линије одбране у Донбасу. Водоканал са своје западне стране има узвишење где иде регионални пут, што представља извесну природну препреку за даљи наступ руских снага, последњу те врсте пре треће линије одбране Констатиновка–Друшковка–Краматорск–Славјанск). Дакле, руска војска је почетком априла избила на око километар од Часовог Јара, дакле до самог водоканала на том правцу.⁴⁹ С друге стране јужно одатле још увек се украјинске јединице боре и држе линију фронта западно од водоканала, држећи Клешејевку, и борећи се на прилазима западно од Андрејевке и Курдјумовке. Слично томе, нешто северније од приступа Часовом Јару, украјинске снаге још су се бориле у западној периферији Богдановке. Међутим већ 6. и 7. априла, због продора руских снага у шумовиту област ка самом Часовом Јару са североисточне стране, Украјинци су принуђени да евакуишу оближњу Богдановку.⁵⁰ Руске снаге су почетком априла избиле на источну периферију Часовог Јара и започеле борбе у њему. Стиче се утисак да руске снаге покушавају и са североистока од Часовог Јара, а потом и са југоистока да дођу што ближе до водоканала, што би им олакшало битку за тај град, уместо да га покушају заузети клином, што је вишеструко теже и ризичније. Украјинска војска пребацује резерве на подручје Часовог Јара, схватајући важност овог места.⁵¹

⁴⁹ https://www.mycity-military.com/imgs4/478418_155644812_photo_2024-04-02_23-20-34.jpg; https://www.mycity-military.com/slika.php?slika=483329_190232335_photo_2024-04-02_22-49-46.jpg

⁵⁰ <https://www.pravda.rs/2024/4/8/pala-bogdanovka-krece-ruska-ofanziva-napadi-sa-nekoliko-strana/>

⁵¹ <https://sr.topwar.ru/239967-ukrainskie-resursy-syrskij-nachal-perebrasyvat-rezervy-s-zaporozhskogo-napravlenija-pod-chasov-jar.html>

Очигледно је да је руска страна покушавала да поседањем Часовог Јара обесмисли украјински отпор нешто јужније и северније од водоканала, и обрнуто, да се украјинске снаге још током битке за ово насеље постепено повлаче са наведених подручја. Значај Часовог Јара је и геостратешки, пошто се налази на узвишици у односу на околна подручја. Његов пад означио би могућност даљег директног продора ка Константиновки, која је одатле удаљена мање од 20 km ваздушном линијом. Такође, јужније у борби за Бердичи, у случају дефинитивног заузимања овог насеља, руској страни нуде се могућности да удари северозападно ка Константиновки.

Паралелно са извесним напрецима у суседним областима донбаског и источног дела Запорошког фронта угрожава се Угљедар и Гуљај поље. Северно одатле најважнији је притисак на Часов Јар. Уколико руске снаге заузму Часов Јар, биће им отворен пут ка Краматорску, до кога има 50 km и биће одсечено важно комуникацијско чвориште и отпорна тачка украјинске одбране – Константиновка, која би се могла наћи у котлу.

Након руског заузимања Авдејевке дефинитивно следи покушај руског растројења другог оперативног појаса украјинске одбране, који гледано од севера ка југу у Донбасу представља појас Северск–Соледар–Бахмут–Константиновка–Авдејевка–Марјинка–Угљедар. Руске снаге су својевремено покушале са заузимањем две крајње тачке на овом појасу – градова Северска и Угљедара, али због већ описаног развоја ситуације они нису били заузети. У новонасталим околностима, када су у међувремену заузети Соледар, Бахмут, Марјинка и Авдејевка, преостали Северск и Угљедар остају да „висе”, јер више немају досадашњи значај на фронту и довољно би било блокирати их слабијим снагама. Да би се створили услови за руску нападну операцију стратегијског нивоа, руска страна би морала заузети и Купјанск, Изјум, Јампољ и Красни Лиман.⁵²

Чинило се да ће руска страна на овај начин покушавати да врши и изолације оперативних зона и рејона извођења борбених дејстава и на

⁵² <https://sr.topwar.ru/239963-shturmovye-gruppy-vs-rossii-zashli-v-poselok-terny-pod-jampolovkoj-sumev-zakrepitsja-na-odnoj-iz-ulic.html> . Током априла се ушло у село Терни и дошло до Јамполке, који су врло близу Јампољу, а одмах иза њега је Красни Лиман као важан стратешки циљ.

тај начин украјинској страни спречити маневрисање преосталим резервама и дотур муниције и наоружања и војне опреме. Уколико би се у томе успело, то би убрзало потискивање украјинских снага. Од дужине одолевања истрошених и деморалисаних украјинских снага на операцијским правцима зависило је када ће почети наредна етапа специјалне војне операције.

Украјинска страна је покушавала да уз подршку НАТО-а заустави руска офанзивна дејства и поново преузме иницијативу, те је током 2024. године у резерви планова био и покушај нове нападне операција стратегијског нивоа, са још минималнијим шансама за успех. За овакав развој догађаја вероватноћа се сваког дана све више смањивала због јачања руских снага на терену. У исто време НАТО снаге на западним границама Руске Федерације показивале су различите облике демонстрације силе, попут највеће војне вежбе *Steadfast Defender* након Другог светског рата која је изведена на територији прибалтичких држава, Пољске и Савезне Републике Немачке.

Снаге Оперативне групе „Центар” након заузимања Авдејевке мањим снагама блокирале су крајем године Константиновку и Угљедар и са продужетком дејстава којима би циљ био подилажење Дружковки. Међутим, овде је главни проблем био што су Украјинци још држали Торецк и делове Часовог Јара. Снаге Оперативне групе „Исток” планирале су заузимање Јампоља и Красног Лимана, потом би делом снага блокирале Северск, а главним снагама подишле Славјанску из правца истока. Снаге Оперативне групе „Југ” након заузимања Часовог Јара извршиле би подилажење Краматорску. Снаге Оперативне групе „Дњепар”, које би на јужном делу ратишта и даље изводиле дефанзивна дејства, при повољном развоју догађаја за руску страну на свим деловима фронта, у једном моменту могле би испољити офанзивна дејства ка Запорожју и Павловграду. Снаге Оперативне групе „Запад”, које изводе офанзивна дејства на Купјанском и Креминском правцу, морале би заузети Купјанск, Изјум и Барвенково и тиме створити услове за увођење свежих снага са севера. Те би снаге морале бити еквивалента армије, а задатак би им био уклињавање главним снагама у залеђе преосталих делова некадашње украјинске Оперативне групе „Свобода”.

Описаном следом догађаја непосредно би био угрожен трећи и последњи оперативни појас украјинске одбране у Донбасу са предњим крајем на линији Славјанск–Краматорск–Дружковка, где би, уз рушење мостова на Дњепру, могао бити окружен и уништен комплетан украјински оперативни потенцијал.⁵³

Оно што се чинило вероватним, без обзира да ли ће се у овом правцу одвијати као део шире стратешке операције, или ће то бити једностран регионална акција, јесте потенцијални покушај освајања Харкова. Ово је пре рата био готово двомилионски град, други по величини у Украјини, иза главног града Кијева. У првој декади априла следила су честа бомбардовања његових војних циљева, као и евакуација одређених категорија становништва. То све указује на могућност да руска страна удари на Харков. Постоји могућност да то буде само локално-регионална офанзива, чија је намера да помери украјинске снаге од руске границе и умањи могућност бомбардовања Белогорода и других приграничних области Руске Федерације, као и повремених провокативних покушаја упада у њих украјинске војске (и наводних руских антипутинских снага!). Такође постоји реална могућност да, пре или касније, то буде и део стратешке офанзиве управо у правцу сектора Харкова и Харковске административне области. Та велика и дуго очекивана руска офанзива може бити из неколико праваца, од којих је онај харковски врло могућ.⁵⁴ Руска страна је према Харкову предузела најзад ограничене операције стварања пограничне тампон зоне. Тако се дошло до места Липци у правцу самог Харкова, и нешто источније до Волчанска где су се развиле вишемесечне борбе без већих промена.

⁵³ Више о борбеним дејствима и перспективама на фронту у украјинском сукобу у Звездан Опачић, „Осврт на борбена дејства у Специјалној војној операцији у Украјини”, *Безбедносни форум, научно-теоријски часопис*, Евроазијски безбедносни форум број 2/2023, Београд, 2023, стр. 141–166; Стевица С. Карапанџин и сар., у зборнику „Основна обележја и карактеристике операција на простору Украјине”, *Хибридна агресија НАТО и ЕУ на Руску Федерацију*, Евроазијски безбедносни форум, Београд, 2023.

⁵⁴ <https://www.pravda.rs/2024/4/8/pukla-odnрана-zelenski-se-hitno-oglasio-o-harkovu-saljite-pojacanja-odmah/>

Тиме је окончан тактички наступ на харковском правцу. Овоме треба додати да је по питању Харковске административне области, руска страна задржала њен најисточнији део. Ту је између осталог линија фронта око Купјанска. Наступи руске стране временом су развили овај део фронта на три дела: притисак на сам град Купјанск, потом на преосталу територију коју су Украјинци држали источно од реке Оскол и најзад мали руски мостобран који је поседнут на јужном правцу реке Оскол, са њене западне стране. На овај начин фронт код Купјанска има три дела, али је временом постао пасиван, без већих територијалних промена, све до 2025. календарске године.

У настојању председника Зеленског да смени начелника Генералштаба Оружаних снага Украјине генерала Валерија Залужног могао би се на хоризонту назрети и одговор на питање има ли основа могућим назнакама да Сједињене Америчке Државе припремају излазну стратегију, чак и у периоду пре одржавања председничких избора новембра 2024. године. Англо-амерички Запад од Украјине сигурно неће одустати, међутим стварао се утисак да ће, уколико Оружане снаге Руске Федерације наставе са војним успесима и у наредних неколико месеци отпочну са нападном операцијом стратегијског нивоа, са америчке стране уследити иницијатива за примирјем, на шта су указивали и све чешћи „пробни балони”, мада је за то била мала шанса да би се то могло десити пре америчких председничких избора. Треба знати да генерал Залужни не само да је био склонији тој опцији и да, за разлику од Зеленског, није спутан председничком функцијом и да поред подршке Сједињених Америчких Држава он има велику популарност у Украјини. Дуго се супротстављао одлуци политичког врха за одсудном одбраном сваке отпорне тачке у Донбасу. Дакле, дугорочно гледано, извеснији је догледни политички крај председника Зеленског, без обзира на тренутну смену генерала Залужног. Новопостављени начелник Генералштаба Оружаних снага Украјине, бивши подофицир и официр Совјетске армије и ветеран Авганистана, по незваничним информацијама етнички Рус генерал Александар Сирски, беспоговорно је до сада спроводио политику Зеленског о одсудној одбрани, не обазирјући се на губитке. Иначе, бивши подофицири који су постали генерали често су склони беспоговорном подаништву политичарима, а конвертите који су

пребегли у антиидентитете не треба коментарисати. Политика украјинске одсудне одбране ће се наставити јер је после толиких сопствених жртава све мање услова за прелазак на задржавајућу одбрану, што је био један од разлога за постављење генерала Сирског и што указује на све тежу ситуацију председника Зеленског. Дакле политика „трошења” сопствених људских ресурса биће настављена још неко време са надом да ће се ипак дестабилизovati Руска Федерација, могуће до једних и других председничких избора, а онда би са Запада могла кренути мировна иницијатива. Када је смењен Залужни и постављен генерал Сирски остварила су се очекивања да ће он за Зеленског бити погоднија личност на челу генералштаба.

Поред тога било је јасно да „замрзнути” конфликт попут корејског, са аспекта геополитике, руској страни не само да не одговора, већ би то за њу представљао замку која би је водила у геополитички пораз. Зато се специјална војна операција наставила у правцу покушаја руске стране да реализује своје циљеве, који су начелно демилитаризација и денацификација Украјине. У међупростору између те две речи треба знати прочитати да се руски геополитички циљеви не могу достићи само у Украјини, већ на много ширем простору.

С друге стране, САД и Британија помажу Украјину, чему треба додати и Пољску, балтичке државе, као и НАТО као целину. Са тим се, у већој или мањој мери, солидаришу и остале земље тзв. колективног Запада. Слабе тачке „колективног Запада” су незадовољство доброг дела народа земаља ЕУ које трпе због увођења санкција Русији, као и због помоћи коју шаљу Украјини. У земљама ЕУ продубљује се економска и социјална криза, а нарочито су Француска, Немачка и Италија традиционално везане за привредну сарадњу са Русијом. С друге стране, Трамп и републиканци имају битно друкчији геополитички и концепцијски став од владајућих структура које стоје иза Бајдена, међутим њихов половичан резултат у изборима за Конгрес и Сенат током новембра месеца 2022. ограничавао је њихов утицај на даље вођење званичне америчке политике према украјинској кризи. Истина пратеће сумње у регуларност ових избора додатно деле америчко друштво. Значајан је успех Русије што земље ван „колективног Запада”

не подржавају увођење санкција Русији, а низ великих сила из овог простора (које су иначе светске силе у успону, попут Кине, Индије, Бразила, те и оне регионалне попут Ирана и др.) имају развијену сарадњу са Москвом и чак неки од облика интеграција, односно међународних организација у којима су заједно (БРИКС, ШОС, низ интеграција потом на постсовјетском простору и др.).

Веома је тешко прогнозировати шта ће бити са Украјином у перспективи, да ли ће ако Руси одузму Југоисток она моћи да функционише као суверена држава. Шта би у том случају било са остатком Украјине, да ли ће опстати, или ће Русија ићи на Кијев и да промени структуру режима и натера га на ванблоковску позицију. Такође, није јасно да ли ће се северозападна Украјина (Галиција и неке друге области које ту спадају) задржати у саставу Украјине ако Русија успе да очува анкетирани области, или их чак прошири. Ту постоје и притајене аспирације суседних земаља.

Светски мир је угрожен украјинским сукобом, тако да није познато држање западних сила у различитим сценаријима. Да ли ће се наћи компромис са Москвом и где. Кина, Индија и друге велике силе ван „колективног Запада” држе се по страни, али у мањој или већој мери показују подршку Русији.

Помоћ западних земаља Украјини

Све наведене противречности украјинске кризе одражавају се и на Балканско полуострво. Земље које су чланице НАТО-а и ЕУ морале су се углавном солидарисати са политиком дубоке државе и „колективног Запада” у вези са украјинском кризом и односом према Русији. Како ове земље немају посебног интереса у украјинској кризи, нити у кварењу односа са Русијом, слично земљама Старе Европе, у свему томе постају таоци. Наиме Словенија, Хрватска, као и Румунија, Бугарска и Грчка, увеле су санкције Русији, те у извесној мери шаљу помоћ Украјини и примају украјинске избеглице.

САД су водећа сила која од почетка сукоба подржава Украјину, што је донекле и разумљиво имајући у виду њихову економску и војну снагу,

а с друге стране политику коју Вашингтон води према Русији. Почетком 2024. можемо констатовати да је та помоћ Украјини, иначе врло разноврсна, износила око 75 милијарди долара. Конгрес у којем већину имају републиканци устеже се да одобри следећу траншу војне помоћи Украјини, што је довело до извесног успоравања и, макар привременог, прекида континуираних транши помоћи Кијеву почетком 2024. године.⁵⁵

Земље Европске уније су Украјини за око две године од почетка сукоба одобриле помоћ од око 85 милијарди евра (до почетка фебруара 2024. године), од тога 27 милијарди евра војне помоћи, око 40 милијарди евра за подршку украјинској економији, те преко 17 милијарди евра за подршку земљама које су примиле избеглице из Украјине.⁵⁶

Земље Југоисточне Европе и подршка Украјини у војној опреми

Румунија је једина од земаља ширег Балканског полуострва за коју би се могло рећи да је директније обухваћена украјинским сукобом. Њена укљученост произилази из тога што се граничи са Украјином. Међутим, поред тога Румунија има територијалне аспирације према Молдавији, а од украјинске територије према северној Буковини (област Червенци), где се налази и румунска национална мањина, а заинтересована је и за област југозападнoг дела Одеске административне области (западно од реке Дњестар). Такође, Румунија страхује да би Русија у случају победе могла да присвоји рускојезичке области Николајевску и Одеску, што значи да се повеже са Придњестровљем и да изађе на само ушће Дунава. Отуда је ангажована у пружању војне и друге помоћи Украјини. С друге стране, она посматра развој ситуације слично Пољској, Мађарској, па и Словачкој, рачунајући да може да заштити своју националну мањину, односно у изузетном расплету потражује део украјинске територије. Румунија има начелно добре односе са Србијом и Србима. С друге стране, разлике постоје у третирању НАТО-а, чији је Румунија члан, као

⁵⁵ <https://www.cfr.org/article/how-much-aid-has-us-sent-ukraine-here-are-six-charts>

⁵⁶ <https://apnews.com/article/europe-eu-ukraine-hungary-summit-economy-war-8d448fdb07899939f2d367e698e6695> такође у <https://www.aljazeera.com/news/2024/1/29/eu-seeks-to-goad-persuade-or-bypass-hungary-in-a-crucial-summit>

и односу према Русији. Румунија као гранична земља према Украјини⁵⁷ има специфичну позицију у оквиру политике ЕУ, па и читавог Запада око украјинског конфликта.

Током украјинског сукоба Румунија је помагала Украјину на више начина, укључујући и сарадњу у војној сфери. Тако је приликом посете Зеленског Букурешту, октобра 2023, договорено да се контингент украјинских пилота обучава у Румунији.⁵⁸ Поред тога НАТО из Румуније током украјинског сукоба надзире део акваторије Црног мора, а део украјинског жита и продуката извози се преко румунских лука. Румунија је добила и финансијске подстицаје из ЕУ за проширење и обнову аеродрома и инфраструктуре у својим областима које се граниче са Украјином.⁵⁹

Мађарска је захваљујући политици и управној администрацији председника Виктора Орбана заузела битно другачију политику од већине других европских земаља по питању Украјине и Русије. Орбанова концепција подразумева смањивање, колико је то могуће, интензитета напетости у региону, као и на читавом континенту. Он се залаже за смањивање тензија са Русијом и покушај да санкције које су уведене против Москве не буду свеобухватне и да се временом смањују. Мађарска ту види свој привредни, али и геополитички интерес. Односи Мађарске са суседном Украјином нису најбољи, а један од разлога је и положај мађарске националне мањине у Закарпатју, где постоји мађарски интерес. Почетком 2024. године Мађарска је давала снажан отпор тежњама ЕУ да одобри нови пакет велике финансијске помоћи Украјини.⁶⁰ Орбан је био

⁵⁷ За разлику од других чланица ЕУ које се такође граниче са Украјином, попут Пољске, Словачке, Мађарске – које се граниче са Галицијом, која је удаљена од линије сукобљавања и ратних операција, Румунија је нешто географски ближа одвијању ратних сукоба.

⁵⁸ <https://www.slobodnaevropa.org/a/napad-dronovi-rusija-ukrajina-istok-jug/32630787.html>

⁵⁹ <https://www.blic.rs/biznis/privreda/najsiromasnija-zemlja-eu-mudro-se-priprema-za-kraj-rata-u-ukrajini-na-vidiku-mega/mkbg629>

⁶⁰ <https://www.npr.org/2024/02/01/1228462696/hungary-ends-opposition-to-giving-ukraine-aid-freeing-up-54-billion-from-the-eu>

уздржан и чак против тога да ЕУ одобри начелну помоћ Украјини у следећем периоду од око 54 милијарде евра.⁶¹ Међутим, суочен са разноврсним притисцима, који су укључивали и замрзавање средстава ЕУ која су намењена Мађарској, морао је да прихвати и дâ сагласност Бриселу за даљу помоћ Украјини.⁶² Орбан је указао да би у супротном земље ЕУ и без сагласности Мађарске упутиле помоћ Украјини, а одузеле би део средстава (око 20 милијарди ЕУ) која припадају Мађарској. Будимпешта одржава сарадњу са Русијом, одбија да даје војну помоћ Украјини и у крајњој политичкој изнудици пристала је да средстава која од ње у име Уније иду Кијеву буду само за цивилне потребе.

Грчка је на различите начине током 2022. године и сукоба у Украјини помагала Украјинце. Примила је на својој територији украјинске избеглице, слала извесну материјалну и војну помоћ, истина у оквиру застарелих модела борних возила и оружја.⁶³ Највећи део те војне помоћи Грчка је дала Украјини после више месеци договора, у тзв. „кружном току договора и испоруке”, где је Украјинцима предато 40 тенкова совјетске производње. С друге стране, у оквиру тих договора Грчка је као компензацију од Немачке добила 40 тенкова марке *Мандер*, које је одмах послала на Марицу, на границу према Турској. Образложење Атине је да ће ти тенкови служити за одбрану од продора миграната, али и према Турској.⁶⁴

Током трајања украјинског сукоба Грчка је слала Украјини разноврсну војну помоћ, укључујући оклопна возила БМП-1, малокалибарско оружје и муницију. Међутим, оклевала је да испоручи модерније или напредније системе наоружања, као што су тенкови *Леопард 2*, или противваздушна одбрана С-300, како би задржала свој одбрамбени став против Турске или зато што земља тренутно не може

⁶¹ <https://www.politico.eu/article/eu-threatens-silence-hungary-orban-if-blocks-ukrainian-aid-funds-article-7/>

⁶² <https://www.slobodnaevropa.org/a/madjarska-orban-eu-ukrajina/32802403.html>

⁶³ <https://www.balkansec.net/post/gr%C4%8Dka-prednja%C4%8Di-u-regionu-u-slanju-oru%C5%BEja-ukrajini>

⁶⁴ <https://www.dw.com/sr/oru%C5%BEje-za-ukrajinu-hronika-nema%C4%8Dkog-oklevanja/a-63701215>

да из замени. Крајем јануара 2024. године обелодањено је да САД нуде Грчкој финансијску и војну помоћ да би она слала Украјини одређене типове свог наоружања, совјетског и америчког порекла. Бајденова администрација понудила је грчкој влади три патролна чамца класе *Протектор* од 87 стопа, два ваздушна дизача *Lockheed Martin C-130 X*, 10 турбоелисних мотора *Allison T 56*, за патролне авионе *Lockheed P-2* плус 60 М-2, борбена возила *Бредли* и пошилику транспортних камиона. Све ово је наводни амерички војни вишак и доступан је Грчкој бесплатно, под законским овлашћењем САД, који се зове „вишак одбрамбених артикала”. Федерални закон дозвољава америчком председнику да прогласи вишак војних система потребним, додели им вредност – потенцијално нула долара и да их преда под условима да их прималац транспортује. Поред тога постоји најава већег пакета продаје Грчкој, који укључује 40 стелт ловаца *Lockheed F-35*, које Грчка купује за 8,6 милијарди долара. Бајденова администрација је претходно 2022. и 2023. године одобрила Атини 60 милиона долара за финансирање куповине оружја. С друге стране, за ове услуге помоћи Американци, како је то навео Блинкен, очекују већу помоћ Грчке у наоружању Украјини.⁶⁵ Поред тога САД су наговестиле да би у том случају, када би Грчка слала Украјини следеће квоте наоружања, могла да јој одобри награду финансијску од око 200 милиона долара. У том правцу се сугерише да би Грчка Украјини могла да уступи совјетско и америчко наоружање којим располаже у својим складиштима, попут С-300 и противваздушне батерије дугог домета *Хавк*, *Тор* и *Оса*, возила ПВО кратког домета и ПВО ЗУ-23-2, као и муницију за све ове системе. Политичко и војно руководство Грчке већ је начелно дало сагласност да се ови типови наоружања могу слати у Украјину. Компликованост позиције Грчке је у чињеници да САД у исто време продају наоружање и Грчкој и Турској. Како је Турска одобрила да Шведска уђе у НАТО, добила је од САД наоружање за 23 милијарде долара, и то 40 нових

⁶⁵ <https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2024/01/30/joe-biden-is-arming-greece-so-greece-can-arm-ukraine-and-pro-russia-republicans-cant-stop-him/?sh=3ad80651424e>

ловаца *Локид* Ф-16 и 79 комплекта за надоградњу за старије Ф-16, плус муницију за ловце.⁶⁶

Грчки председник владе Киријакос Мицотакис посетио је Одесу 6. марта 2024, и одржао састанак са председником Володимиром Зеленским, како би разговарао о одбрамбеним потребама Украјине. Том приликом руске снаге бомбардовале су град са пројектиlima. Атина је следећих дана саопштила званичницима ЕУ да би могла да испоручи Украјини велике залихе муниције преко Чешке, и то до краја календарске године, укључујући 90.000 пројектила од 90 mm, 180 противтенковских пројектила од 70 mm, 2.000 ракета 127 mm Зуни и четири милиона метака.⁶⁷ Грчка такође наводно планира да прода 70 својих хаубица М114А1 америчке производње Чешкој за евентуални трансфер Украјини. Системи нису потребни за потребе грчке војске, али би и даље могли бити корисни на блатњавом терену Украјине, како наводи агенција Катимерини. Сав овај трансфер наоружања обавио би се у билатералном споразуму Грчке и Чешке.⁶⁸

Јануара 2024. године Грчка је постигла договор са САД о куповини борбених авиона Ф-35 за преко осам милијарди долара. С друге стране, Грчка би Украјина дала неке од својих застарелих система наоружања. Велику буру изазвала је најава да би ту могли бити и системи С-300, чија се побољшана верзија налази у грчким оружаним снагама.⁶⁹ Управо у време посете Мицотакиса Одеси, где је био у посети Зеленском, дошло је до бомбардовања извесних циљева.⁷⁰ Грчка је иначе са Русијом пре 2022. године имала одличне односе, укључујући и куповину наоружања.

⁶⁶ <https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2024/01/30/joe-biden-is-arming-greece-so-greece-can-arm-ukraine-and-pro-russia-republicans-cant-stop-him/?sh=3ad80651424e>

⁶⁷ <https://kyivindependent.com/media-greece-wants-to-arm-ukraine-through-czechia/>

⁶⁸ <https://kyivindependent.com/media-greece-wants-to-arm-ukraine-through-czechia/>

⁶⁹ <https://oruzjeonline.com/2024/01/28/grcka-ce-prebaciti-zastarele-sisteme-naoruzanja-ukrajini-nakon-sto-su-im-sad-odobrile-prodaju-f-35/>; <https://www.blic.rs/vesti/svet/iznenadna-pomoc-od-nato-clanice-grcka-salje-ukrajini-ruski-pvo-sistem-s-300/q27ezyt>

⁷⁰ <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/gr%C4%8Dki-premijer-mitsotakis-nije-imao-sigurnosnih-problema-tokom-posjete-ukrajini/3157149>

Грчки министар спољних послова Гераперит изјавио је да ова земља ни у једној варијанти неће потенцијално слати своје трупе у Украјину.⁷¹

Хрватска се солидарисала са подршком Украјини и санкцијама Русији. У том правцу званични Загреб чак предњачи у региону. Тако је, између осталог, Хрватска у новембру 2022. године донела одлуку о прихвату контингента украјинских војника на додатну обуку на својој територији.⁷² С друге стране, председник државе Милановић је уздржанији од премијера Пленковића у критици Русије и подршци Украјини. Почетком 2024. хрватски министар одбране Иван Анушић изјавио је у Бриселу да је његова земља до тада послала Украјини помоћ за око 180 милиона евра.⁷³

Бугарска је због свог јавног мњења одбијала да поред цивилне, пружи и помоћ у наоружању Украјини. Међутим, постоје индиције да је део бугарског оружја испорученог трећим земљама доспео до Украјине. Политичко руководство Бугарске прихвата војнотехничку сарадњу са Украјином, али не и испоруку наоружања, што је став који се понавља и током јесени 2022. године.⁷⁴ Међутим, Бугарска је 2023. све више показивала начелну спремност да пошаље Украјини помоћ у војној опреми и наоружању. Тако је током лета влада изразила спремност да преда војну помоћ Украјини, али се председник Радев успротивио. Проблеми су потом настали у конкретизовању те помоћи и у септембру се разматрало слање неисправних ракета земља-ваздух за С-300 и муниције за аутоматско ручно оружје.

Конкретно крајем 2023. наведено је да је Бугарска наговестила да ће 100 половних војних транспортера БТР-60⁷⁵ да преда Украјини.⁷⁶ Након

⁷¹ <https://www.politika.rs/sr/clanak/602248/Gerapetrit-Grcka-nece-slati-svoje-trupe-u-Ukrajinu>

⁷² <https://www.danas.rs/svet/hrvatska-vlada-objavila-kakvu-ce-obuku-ukrajinski-vojnici-proci-u-hrvatskoj/>

⁷³ <https://vlada.gov.hr/news/minister-anusic-croatia-has-sent-181-mn-worth-of-military-aid-to-ukraine/40869>

⁷⁴ <https://oruzjeonline.com/2022/09/30/bugarska-ponovo-odbila-da-posalje-oruzje-ukrajini/>

⁷⁵ Ради се о половним транспортерима који нису у употреби још од 80-их година XX века. <https://www.danas.rs/svet/bugarska-vojna-pomoc-ukrajini-obustavljena-zbog-rasprave-oko-troskova-transporta/>

што је председник Румен Радев дао вето на њихову испоруку, у парламенту је прегласавањем ипак одлучено да се та испорука реализује. Међутим, проблеми су настали у начелном захтеву Софије да не може да сноси трошак транспорта, пошто суседна Румунија није желела да транспорт ослободи такси, па је тражено да нека од водећих сила НАТО-а сноси те трошкове (и Украјина је изјавила да нема средстава за трошкове транспорта). Стиче се утисак да је бугарско друштво у најмању руку подељено око сукоба у Украјини. Ипак премијер Никола Денков посетио је 28. фебруара Кијев и дао Зеленском уверење о начелној подршци Бугарске Украјини „у односу на руску агресију”.⁷⁷ Бугарска је политички и још више у друштву подељена око сукоба у Украјини. Иако влада даје начелно политичку подршку Украјини, конкретна помоћ, нарочито у наоружању и опреми, избегава се из више разлога. Интересантно је да је Бугарска дала сагласност за прелет руске делегације на челу са Лавровим на самит ОЕБС-а у Скопљу преко своје територије.⁷⁸ С друге стране, након смрти опозиционара Навалног дата је нота незадовољства и апела за ослобађање низа политичких осуђеника у Русији.⁷⁹ Међутим, Бугарска је слала извесну помоћ у муницији Украјини, само што је то остајало ван званичних података.⁸⁰

Словенија је поред увођења санкција Русији слала разноврсну помоћ Украјини, укључујући и оружје. Тако је, између осталог, крајем октобра

⁷⁶ Квалитет ових транспортера произвођених у Русији у време СССР-а (Нижњи Новгород, престали су да се производе 1990) врло је упитна и оклоп може чак у појединим условима да се пробије од митраљеских зрна са мањег растојања. <https://www.balkansec.net/post/bugarska-pomo%C4%87-ukrajini-obustavljena-zbog-rasprave-oko-tro%C5%A1kova-transporta>

⁷⁷ <https://www.tanjug.rs/svet/politika/75916/denkov-bugarska-podrska-ukrajini-je-odbrana-nas-samih/vest>

⁷⁸ <https://lat.rt.rs/svet/64112-lavrov-bugarska-let-oebbs/>

⁷⁹ <https://www.tanjug.rs/region/politika/75540/ministarstvo-spoljnih-poslova-bugarske-pozvalo-ruskog-ambasadora-zbog-smrti-navalnog/vest>

⁸⁰ <https://lat.rt.rs/svet/21972-bugarska-profitira-prodaje-oruzje-ukrajini/>

испоручила 28 тенкова *Леопард*, а заузврат је добила 43 војна транспортера од Немачке.⁸¹

Северна Македонија је са своје стране постала и формацију тенкова Т 72 коју је претходно купила од Украјине 2001. године. Поред тенкова донирана је и извесна опрема старије производње.⁸² Од остале помоћи званично Скопље је, између осталог, одлучило да помогне Украјини по питању рехабилитације енергетске инфраструктуре током новембра.⁸³

Албанија чврсто сарађује са САД⁸⁴ и у неколико наврата је послала извесну помоћ Украјини⁸⁵, укључујући и симболичну војну помоћ.⁸⁶ У овом правцу важно је истаћи да је фебруара 2024. у Тирани одржан скуп лидера и представника земаља Југоисточне Европе, где је био гост и председник Украјине Зеленски. Том приликом је подвучена политичка, али предложена и даља војна помоћ Украјини од балканских земаља.⁸⁷

Турска није увела санкције Русији и не солидарише се као чланица НАТО-а са свим потезима алијансе по питању односа према украјинском сукобу. С друге стране, у турским бродоградилиштима прави се корвета *Гетман Иван Виговски* за потребе Украјине.⁸⁸

⁸¹ <https://www.dw.com/sr/oru%C5%BEje-za-ukrajinu-hronika-nema%C4%8Dkog-oklevanja/a-63701215>

⁸² <https://www.slobodnaevropa.org/a/donacija-severna-makedonija-ukrajina-tenkovi-rusija/31972276.html>

⁸³ <http://www.nspm.rs/hronika/vasko-kovacevski-energetska-kompanija-severne-makedonije-pomaze-ukrajini-u-obnavljanju-infrastrukture-za-proizvodnju-elektricne-energije.html?alphabet=l>

⁸⁴ https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2022&mm=11&dd=28&nav_category=78&nav_id=2250056

⁸⁵ <https://www.blic.rs/vesti/svet/milion-evra-humanitarne-pomoci-ukrajini-albanija-uvela-sankcije-moskvi-osudila-ruski/kp8tzlt> Албанија је давала више симболичну помоћ Украјини у неколико наврата.

⁸⁶ <https://www.danas.rs/svet/albanija-poslala-vojna-vozila-u-ukrajinu/>

⁸⁷ <https://www.slobodnaevropa.org/a/zelenski-tirana-samit-albanija-ukrajina/32837711.html>

⁸⁸ <https://sr.topwar.ru/237983-zelenskij-vo-vremja-vizita-v-turciju-posetil-verf-na-kotoroj-stroitsja-korvet-dlja-ukrainy.html>

Србија се држала неутрално у украјинском сукобу и није увела санкције Русији. Руководство Србије одржавало је контакте и комуникацију и са политичким врхом Русије и Украјине током трајања сукоба. У ОУН Србија је у више наврата подржала моралну осуду Русије због украјинског сукоба. С друге стране, током пролећа 2025. године руска обавештајна служба издала је саопштење да муниција произведена у Србији налази свој пут до Украјине.⁸⁹ Државно руководство Србије саопштило је да муниција није директно продавана Украјини, већ трећим земљама.⁹⁰

Балкан је кроз савремену историју био под утицајем више великих сила, али је Русија имала посебан утицај на њега из више разлога. Прво, као православна и словенска земља Русија има утицај на православни део балканских народа, као и на Словене. Ван ове категорије је веома мали део балканских народа и простора. Посебно значајан феномен је улога царске Русије у вишевековном периоду решавања Источног питања, када је од православних и посебно православних и словенских народа доживљавана као покровитељ ослобођења и уједињења. Ту су свакако Срби, али и Бугари, Македонци, Грци, а у мањој мери и Румуни.⁹¹ Током вишевековног периода решавања Источног питања Русија се стално територијално ширила, паралелно са процесима етапног ослобађања делова територија на којима живе балкански народи, па је та синергија била веома значајна у XIX веку и почетком XX века, односно завршној етапи решавања Источног питања. С друге

⁸⁹ <https://www.slobodnaevropa.org/a/rusija-optuzije-srbiju-za-izvoz-oruzja-u-ukrajinu/33428785.html>; <https://beta.rs/content/226777-srbija-zaobilaznim-putevima-izvozi-oruzje-u-ukrajinu-tvrди-ruska-spoljna-obavestajna-sluzba>

⁹⁰ <https://lat.rt.rs/srbija-i-balkan/147350-srbija-municija-ukrajina-sta-kaze-vucic-sta-moskva/>

⁹¹ Драган Петровић, «Россия и Балканы – историческое наследие и современные отношения», *Выстраивая добрососедство, Россия на пространствах Европы*, Институт Европы, Российской академии наук, Москва, 2013, стр. 119–131; D. Petrović, „Russi and the Serbs (Serbia), from eastern question to contemporary relations”, *Russia and Serbia in the contemporary world: Bilateral relations, challenges and opportunities*, Institute of the International Politics and Economics, Belgrade, 2020, pp. 101-102.

стране, нестанак царске Русије и настанак СССР-а усложио је током даљег тока XX века утицај Москве на балканским просторима. То је било везано, с једне стране, за идеолошку компоненту СССР-а, па је до Другог светског рата постојала извесна дистанца према балканским питањима због деловања Коминтерне, све негде до доласка нациста на власт у Немачкој. Након тога и склапања француско-совјетског пакта, те уласка СССР-а у Друштво народа, повећава се утицај СССР-а и у остатку Европе, али и на Балкану, као и након Другог светског рата и формирањем Варшавског. С друге стране, нестанак Источног блока, те распад СССР-а, довели су у геополитичком смислу до тога да су се границе Руске Федерације „одмакле” од Балканског полуострва, конкретно стварањем независних држава Украјине, Белорусије, Молдавије и др.

Припајањем Крима 2014. и сепарацијом Доњецке и Луганске области појачава се руски утицај и на црноморском басену, као и на Балкану.

Након 21. фебруара 2022. и признавања од Москве независности Доњецке и Луганске области у њиховим целокупним границама, појачава се геополитички руски утицај у региону, што је посебно актуелно након отпочињања сукоба. Посезање Русије за већим делом Херсонске и Запорошке области, а посебно организовањем референдума о припајању четири области Руској Федерацији, озбиљно се повећава геополитичка позиција Русије у црноморском правцу и према Балкану.

Уколико се окренемо билатералним односима Србије са Русијом и Украјином, можемо доћи до закључка да су то две земље са неупоредивим значајем и капацитетима. Русија је светска сила, која је у домену наоружања и поседовања ресурса реално суперсила. Она је геополитички изузетно значајна за српски фактор у целини по свим најважнијим националним питањима. Билатерална трговинска размена Србије са Русијом је готово десет пута већа него она између Србије и Украјине. Проблем је што се након руско-украјинског сукоба, у правцу подршке Кијеву, ангажовао практично „колективни Запад”, па сада притисци према Србима у вези са Русијом долазе и од стране НАТО-а, али и од ЕУ.

Постоје притисци према Србима и нашим позицијама последњих месеци и на простору Републике Српске, везано за питање Косова и Метохије, уопште на Србију и у нешто мањој мери и у Црној Гори. У Црној Гори долази до слабљења монтењегријског концепта, али с друге стране још није успостављен нови доминирајући концепт. Атлантистичка геополитика покушава и углавном успева у Црној Гори да на власт после изборних промена августа 2020. не дођу српске снаге, већ лабаве и геополитички и идентитетски назаокружене коалиције. Република Српска се у континуитету протеклих година налази под притисцима за одржавање своје суверености загарантоване Дејтонским уговором. Нарочито су спорни наводно приближавање Босне и Херцеговине НАТО-у (да је наводно БиХ у МАП), потом питање војне имовине на територији Републике Српске, потом Ицков закон у вези са санкцијама због става око злочина („геноцида“) у Сребреници, затим статус Шмита и др.⁹² Питање Косова и Метохије стално се потеже албанских политичара из Приштине, у чему углавном постоји подршка западних структура. У том правцу постоји и попустљивост званичних власти у Београду, које су чиниле велике уступке, док се албанска страна показала крајње некоректном и није испуњавала практично ништа од преузетих обавеза у преговарачком процесу. Економско и друштвено стање у Србији, укључујући и демографско питање, далеко је од задовољавајућег. С друге стране САД, НАТО и у нешто мањој мери и западне силе у целини врше притисак на званични Београд да се уведу санкције Русији и да се дају даљи (максимални?) уступци по питању Косова.

Почетком 2024. године као да се појачавају притисци на Србе. У Црној Гори нису обелодањени резултати пописа, управо по оним најважнијим идентитетским питањима (националност, матерњи језик, вероисповест). Јасно је да је у односу на претходни попис од пролећа 2011. године, који је добрим делом још тада био „фризиран“ на штету српске стране, резултат пописа сада битно повољнији (по националности, матерњи језик и вероисповест). Међутим, са местом председника скупштине за Андрију Мандића, те постигнутим

⁹² Драган Петровић, „Однос НАТО пакта и ЕУ према Републици Српској“, *Евроазијски безбедносни форум*, бр. 2 за 2021, Београд, стр. 43–56.

договором са СПЦ (односно Митрополијом црногорско-приморском) и неким другим питањима постигнути су минимални српски интереси у Црној Гори.

У Републици Српској постоји вишеструки притисак западних центара моћи и према њој као целини, и према Додику и политичком вођству у Бањој Луци.

Какве су перспективе украјинског сукоба и његов одјек на Балкану? Прво, украјински сукоб је сам за себе веома значајан, имајући у виду улог који носи. С друге стране, он се одвија као део сучељавања мултиполарних снага и носилаца монополаризма (САД, НАТО и већина других западних сила). Може се већ сада очекивати руски успех у украјинском сукобу, али је неизвесно какви ће политички резултати бити као епилог. Начелно Русија инсистира да Украјина (или оно што од ње преостане) буде ван НАТО-а и западног нуклеарног оружја на својој територији. Један део територије припојиће Русија, што је до сада случај са четири административне области (Доњецка, Луганска, Запорошка и Херсонска). Делови Доњецке, Запорошке и Херсонске још се налазе у рукама Украјине. Да ли ће још неки део територије Украјине, пре свега на југоистоку, такође бити припојен Русији, видећемо с будућим развојем догађаја.

* * *

Југоисточна Европа налази се под пресудним утицајем НАТО-а и ЕУ. Отпочињањем украјинског конфликта ове земље налазе се у ситуацији да прате политику водећих западних сила по овом питању. Ове земље најчешће немају озбиљне привредне и војне капацитете да би та помоћ заиста била респектабилна. Међутим, утисак је да често не постоји ни реална политичка воља, што је последица више фактора. Прво светски поредак се очигледно мења ка мултиполарном, па постојећи однос снага хегемоније САД и НАТО-а не може се наставити у том облику у будућности. Очигледно је да је и протеклих година дошло до промене односа снага у свету који иде ка мултиполаризму, а те околности ће се вероватно убрзавати. Важност Русије за остале земље Европе је велика, посебно са аспекта економије. Отуда и поред увођења

санкција као облику солидарности са ЕУ и НАТО, део земаља Југоисточне Европе не жели да руши све мостове сарадње са Русијом, посебно будуће. За ове земље нарочито су значајни руски енергенти, али и многи други полупроизводи и производи важних руда метала и неметала, дрвета, различитих енергената и др. Друго, извесно је да Русија не може изгубити овај сукоб и поред све западне помоћи Украјини. То ће довести до проширења руске територије на југоисток, што ће се геополитички одразити на њен утицај посебно у овом делу Европе. Треће, уз Русију су и симпатије водећих сила БРИКС-а, ШОС-а, те интеграционих процеса и међународних организација на постсовјетског простору.

Нарочито православне, а углавном и словенске земље устежу се да се посебно сврстају против Русије, иако начелно показују наклоност Украјини. Отуда део политичке елите и посебно друштвене, као и значајан део јавног мњења, није спреман да подржи веће уплитање дела земаља Југоисточне Европе у украјински сукоб. Оне и саме имају економских проблема јер, између осталог, слабости показује и Европска унија, која је такође у кризи. Због тога је јако тешко разликовати успореност процеса одобравања и слања помоћи Украјини од земаља Југоисточне Европе, посебно оне војне. Изнад свега лебди и несигурност да ће се наставити континуитет и интензитет политике водећих сила Западне Европе, које имају посебне интересе пре свега привредне сарадње са Русијом и којима овакво стање увођења санкција Москви не одговара. Такође постоји могућност да победом Трампа на председничким изборима у САД и Вашингтон промени своју политику према украјинском сукобу.

Србија и Република Српска би и у садашњим међународним околностима требало да теже свом културном повезивању и повећавању међусобне економске сарадње. Расплет украјинске кризе, који се може наслутити као појачано присуство и проширење Русије у Црноморском басену, па све до овладавања ширим просторима данашње Украјине, има капацитет и у убрзавању планетарног процеса прерастања светског поретка ка мултиполарном. То одговара српском фактору, који у даљњем

трајању украјинске кризе треба да сачува свој суверенитет и интегритет, као и војну и политичку неутралност.

Заоштравање украјинског сукоба

Током првог дела 2024. године дошло је до заоштравања украјинске кризе у неколико нових елемената. Прво, украјинска страна повећала је домет повремених удара, пре свега дроновима (беспилотним летелицама), по дубини руске територије. Током претходних фаза сукоба мете су углавном биле области Југоистока Украјине које је посела Русија, као и суседних области Руске Федерације, попут Бјелгородске, Курске, Ростова на Дону и других. Већ од јесени 2023. те мете су све дубље у унутрашњости територије Руске Федерације. Током 2024. године све више се досежу циљеви у унутрашњости, европског дела Русије, укључујући и тако далеке дестинације да је, поред Москве, у пар наврата досежута чак област Санкт Петербурга и Казања. Међутим, у низу ових случајева упитно је да ли су ти дронови послати из Украјине, или да се ради о нападима иницираним из дестинација на територији саме Русије, некада врло близу циљевима напада. Примећено је да су 2024. у неколико наврата мете постале рафинерије нафте или неки други привредни објекти. Видећемо убудуће да ли су то били само покушаји и ређи случајеви, или ће то постати остварљива и планирана пракса украјинских удара, тј. да ли ће руска страна моћи да ефикасно одговори, спречи или макар умањи интензитет таквих удара на своју територију и посебно на привредне центре. Такође у овим случајевима мете су фабрике за војне потребе, те депои наоружања, складишта и аеродроми, хангари са војном опремом. Поставља се и питање стварних финансијских и војних ефеката ових налета украјинских удара. Нема сумње да трошкови са украјинске стране нису ни приближни у случају остварених штета на руској страни. Беспилотне летелице и ангажовано људство и техника у реализацији ових подухвата, дакле украјински губици и трошкови су битно мањи од руских ако се погоде циљеви. Чак и у случајевима да Русија открива њихове сараднике на својој територији, или да добрим делом спречава озбиљније ефекте ових подухвата, стиче се утисак да ће то бити губитна ставка на руској

страни, а главни лек је смањење ефеката ових подухвата. Руска страна све озбиљније бомбардује и погађа различите циљеве Украјине комбинованим ударима ваздухопловства, далекометне артиљерије, пројектила своје морнарице и чак хиперсоничног оружја. Мете су разноврсне, од војних циљева до извесних инфраструктурних и логистичких објеката, командних места и др.

Ратне операције током 2024. године

Стиче се утисак да од почетка 2024. године руска страна потпуно преузима иницијативу у своје руке. Забележено је и низ успеха, од којих су најзначајнији заузеће Авдејевке, где је створена широка бреша у украјинском одбрамбеном систему, која није била адекватно утврђена. Потом су следили продори даље ка западу у том делу фронта. Након заузећа Ласточкина (удаљен четири километра) и даље се напредовало и досегнуте су линије Тешино, Орловка, Бердичи. Ту су борбе потрајале, односно уследио је контраудар Украјинаца, а окончане су око почетка априла руским успехом. Потом је следио ненадани продор руске војске и заузеће Очертина дубоко у украјинској позадини, да би се током следећег месеца овај успех материјализовао поравнавањем фронта и заузећем низа околних места. То је био до тада најдубљи продор руске стране у последњих више од годину и по дана сукоба. Линија фронта се примакла Карловим језерима на западу, а на северозападу је посебно важно заузеће насеља Архангелска. На тај начин је линија фронта значајно удаљена од милионске агломерације Доњецка. У исто време полако се стиче могућност обилажења Њујорка и дела утврђеног простора око њега, те пресецање неких комуникација значајних за снабдевање последње треће утврђене линије у Донбасу са јужне стране (Константиновке).

Такође се притискају украјинске линије из правца Часовог Јара. То је важно чвориште битке за Донбас. Пошто се Часов Јар налази на узвишици, он представља важну геостратешку раскрсницу. Повезан је са важним саобраћајницама и испред њега кроз тај део Доњецке области, са источне стране, правцем југ-север пролази водоканал који представља баријеру за даљи продор руских снага, посебно због тога

јер се са његове западне стране налази узвишење, те асфалтни пут који повезује област. Руске снаге су током априла и маја покушавале да овладају преосталим простором источно од водоканала, испред Часовог Јара. У фронталном делу оне су то углавном успеле, те делимично и нешто јужније, у равни са Ивановском (Красное). Међутим, нешто северније, дакле западно од Богдановке, Украјинци су дуго држали место Калиновка. Још упорнији су били јужније од Часовог Јара, где су се као рукавац одржали код три места – Клешеевке, Курдјумовке и Андрејевке. Украјинске снаге које су доведене током априла да ојачају одбрану Часовог Јара, наставиле су да бране овај крај и у мају. Међутим, проблем је настао око ротације трупа и снабдевања, јер су ушле у зону руске артиљерије и дронова. Напади на правцу Часовог Јара су током маја постали суптилнији. Тежило се да се заузме читава територија источно од водоканала и није се више покушавало са директним нападима на сам град и покушавао прећи водоканал. На северном правцу се ушло у Калиновку, где су вођене тешке борбе за заузеће овог насеља, и на тај начин фактички излазак у потпуности на водоканал. На фронталном делу поседају се постепено приградска насеља Часовог Јара источно од водоканала, укључујући и сектор нешто јужније, у равни са Ивановском (Красное). Најзад чини се да је руска страна имала највише проблема на јужном правцу, где су се Украјинци жестоко борили у равни са три насеља – Курдјумовком, Клешеевком и Андрејевком. Велики успех било је заузеће Клешеевке крајем маја, места на узвишењу, где су борбе практично трајале годину и више дана (још од заузећа Бахмута Украјинци су покушавали на овом сектору, а и раније). Како је заузета Андрејевка, на овом сектору преостале су још борбе у самој Курдјумовки и ширем простору до водоканала.

Велики камен међаш у украјинском сукобу вероватно представља напад руских снага у области Харкова, започет 10. маја 2024. Руси су држали око једне трећине Харковске административне области током прве године сукоба 2022, све до украјинске офанзиве у септембру те године. Тада су се повукли, највећим делом због малог броја трупа на том сектору, што је последица и кашњења мобилизације која ће уследити. Након тога, задржан је само веома мали део Харковске административне области на крајњем североистоку, који се наслања на Луганску област, код границе

са Руском Федерацијом. Од тада је граница раздвајања у овом сукобу буквално представљала границу између две земље, с тим да су Украјинци угрожавали бомбардовањем и дроновима повремено суседне административне области Руске Федерације Белгород и Курск. Све чешћа бомбардовања руске територије, посебно града Белгорода, мотивисало је Русију да нападне Харковску област, па је већ за недељу дана забележен опипљив успех, а то је заузеће појаса ширине више од 10 километара, те посезање насеља Велчанск и посебно Липци. Велчанск је место значајно за даљи развој операција према источном делу Харковске области, те посебно његовом североистоку и помоћ притиску на Купјанск. Купјанск већ дужи период руске снаге не могу заузети, иако су дошле надомак њега са фронталне стране. Ту је проблем заузеће Синкијевке, која се никако није могла посести већ близу десет месеци. Отуда су Руси покушавали нешто јужније, па су током априла и маја 2024. посели пар мањих места. Међутим, тек са нападом са запада, из Харковске области, може се угрозити Купјанск и са те стране, што би било за Украјинце врло неугодно због изостанка утврђених линија на том правцу. Велчански правац такође би могао помоћи у покушајима руске стране да приђе Харкову са североистока, посебно ако би се приближили Старом Сативу.

Најзад, из правца Липци, који су само двадесетак километара северно од Харкова, може се непосредно угрозити овај велики град.

До почетка јуна, украјинска страна је ангажовањем додатних снага резерве и пребацивањем са других линија фронта успела на харковском правцу да заустави напредовање руске војске. То се посебно односи на сектор Липци, који је најближи граду Харкову, где су чак забележени помаци у корист украјинске војске. У сектору Велчанска операције су настављене, где украјинска страна грчевито држи јужни део овог града. Почетком јуна Украјинци довлаче на овом правцу и до 50.000 бораца и борбе се интензивирају без осетније промене на линији раздвајања.⁹³ Међутим, напрезање и ангажовање додатних снага на харковском фронту омогућава руској страни већу иницијативу и извесне помаке на другим секторима фронта. Тако се периодично линија фронта помера у

⁹³ <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/06/3/7459004/>

корист руске стране на сектору Северска, Јампола, Сватова и неколико других места. Посебно интензивне борбе настављају се у сектору Часовог Јара и широј регији авдејевског правца. У подручју Часовог Јара настављају се током прве декаде јуна жестоке борбе руске стране да истисне Украјинце из Калиновке на северу и југоисточно од водоканала на југу. На чеоном правцу ушло се у приградски део Часовог Јара, који је источно од водоканала, док се нешто северније одатле чак успело прећи на западну страну од водоканала.

Авдејевски правац, који начелно тако можемо назвати, иако се линија фронта померила пар десетина километара даље од заузете Авдејевке, додирује област Карлових језера на северозападу, односно помера се од места Архангелск на северу, као и североисточније, према месту Њујорк. Ово се све одвија у амбијенту активне одбране руске стране, без додатног ангажовања већих снага на читавом сектору дугачког и развученог фронта. Јасно је и да су овакве мале операције делом условљене новим правилима борбе, где се избегавају концентрисати веће снаге због опасности од бомбардовања различитим средствима, посебно имајући у виду дроне – беспилотне летелице најразличитијих облика.

Отварањем харковског правца додатно развучене су украјинске снаге и извесно су одбачене од саме границе у том правцу Руске Федерације. Начињен је простор на другим правцима да се постигне неки успех. Наиме украјинска страна током маја и јуна концентрише озбиљне снаге на харковском правцу, чиме се смањују ангажоване трупе на другим правцима, те на тај начин повећава могућност извесног напретка Руса. С друге стране, без покретања офанзиве (или више њих), са новим и снажним формацијама, руска страна не може очекивати оваквом „пузајућом одбраном” да ће кључно пробити фронт и постићи значајније резултате померања линије раздвајања.

Стиче се утисак да средином 2024. године руска страна има иницијативу у украјинском сукобу. С друге стране ни Украјина није лишена шанси да се одбрани и макар продужи сукоб, са надом у све већу западну помоћ. Ограничавајући лимити те концепције јесу демографски капацитети Украјине, те могућности да уз сву западну војну и економску помоћ организује квалитет нових војних снага за попуну фронта. Током сукоба

долази до губитака људских на различите начине (погибије, рањавања, заробљавања, дезертирања, потребе одмора и реконвалесценције), па новомобилисани генерално имају све слабију обуку и способности на фронту у односу на претходне саставе. Нова техничка средства добијена са Запада изискују све већу обуку и познавање наоружања и његовог руковања, чак и за постојеће јединице. Отуда су за Украјину специјалци, стручњаци и инструктори западних сила врло драгоцени. Међутим, то није довољно квантитативно за одржавање линије фронта и потребно бројно стање, које се махом мора попуњавати из украјинских редова. Тако долазимо до тога да се Украјина може временом обрушити због пада квалитета (а временом и квантитета) украјинских снага на фронту, чему треба додати и економске потребе које све више подмирују западне земље. Тако се временом исцрпљује и Западна Европа, а у ЕУ се јављају све већа незадовољства и друкчије политике, по примеру Орбана, Фица и др.

Током априла 2024. године у Украјини је изгласан нови закон о регулисању мобилизације, који је пооштрен у односу на до тадашњи. Старосна граница за мобилизацију се спушта на 25 година (са дотадашњих 27). Такође се пооштравају мере за статус инвалидитета, делимичног ослобађања због здравствених проблема. Тако се предвиђа ревизија свих статуса добијених код лекарских комисија за потпуно или делимично ослобађање од војске и војних обавеза, које су одобрене од почетка ратног сукоба фебруара 2022. године.⁹⁴ Према новом закону обвезници служења војног рока морају се појавити у војним регистрима ради разјашњења података о регистрацији у року од 60 дана од објаве мобилизације. Позив се може послати преко електронског налога војног обвезника. Предлог закона такође обавезује грађане од 18 до 60 година да током мобилизације са собом носе исправе о војној евиденцији и да их предоче на захтев службеника војних регистра, полиције и граничара.⁹⁵

⁹⁴ <https://www.politika.rs/scc/clanak/608772/Ukrajina-usvojila-zakon-o-poostravanju-mobilizacije>

⁹⁵ <https://www.politika.rs/scc/clanak/608772/Ukrajina-usvojila-zakon-o-poostravanju-mobilizacije>. Још од 24. фебруара 2022. у Украјини је уведено ратно стање. Мушкарцима између 18 и 60 година забрањено је напуштање земље током ванредног стања.

Почетком маја 2024. Зеленски је поднео Врховној ради предлог закона о продужењу ванредног стања и мобилизације.⁹⁶ Такође, њему се као председнику продужава трајање мандата у постојећим условима, иако он формално истиче 20 маја. Наиме, према правним тумачењима он након тог времена постаје вршилац дужности председника Украјине.⁹⁷

Терористичке акције

Посебан изазов на територији Руске Федерације, представљају терористичке акције од почетка сукоба у Украјини. Тачније, за неке од њих нема сигурних потврда да су урађене од стране или уз помоћ украјинских структура, али се претпоставља да је то повезано са украјинским сукобом. Углавном су у питању атентати, подметања експлозива и штета на различитим објектима. Најпознатији су убиство Дарје Дугине, потом неколико убистава или покушаја убистава руских друштвених и политичких активиста, па чак и официра. Најспектакуларнији је терористички напад на „Крокус сити хол” у Москви марта 2024. године, где је убијено 144 посетилаца и више стотина повређено.⁹⁸ У вези са тим нападом, без обзира што су извршиоци из редова Таџика⁹⁹ и постоје трагови исламских фундаменталиста, постоје сумње и докази да је у то умешана и украјинска страна.¹⁰⁰

⁹⁶ <https://www.euronews.rs/evropa/vesti/122769/rat-u-ukrajini-zelenski-podneo-parlamentu-nacrt-zakona-o-produzenju-vanrednog-stanja-i-mobilizacije/vest>

⁹⁷ <https://www.politika.rs/scc/clanak/599175/Zelenski-v-d-predsednika-od-21-maja>

⁹⁸ <https://www.nezavisne.com/novosti/svijet/Uhapsena-deseta-osoba-umijesana-u-teroristicki-napad-na-Krokus-siti-hol-u-Moskvi/826473>

⁹⁹ Таџикистан и Таџици имају традиционално добре односе са Русијом и Русима. Ради се о народу иранског порекла, па је тако Таџикистан задржао на својој територији руске снаге чак и након распада СССР-а и у интеграционим је односима према Русији и међународним организацијама на постсовјетском простору, као и ШОС-у.

¹⁰⁰ <https://www.politika.rs/scc/clanak/606757/Rusija-zatrzila-od-Ukrajine-da-izruciumesane-u-teroristicki-napad-u-Moskvi>

Украјинска страна је умешана и у напад на Кримски мост и низ других напада на територији Руске Федерације. Још су фреквентнији напади на подручја четири области Југоистока које су припојене Русији.

Континуитет западне помоћи Украјини

Када је у питању перспектива даље западне помоћи Украјини, она је реално веома извесна практично док сукоб траје. Претпоставке о таквој хипотези су у досадашњем искуству по овом питању. Западне силе, као и већина западних земаља, до сада је пружала разноврсну помоћ Украјини од почетка сукоба фебруара 2022. године. То важи и за НАТО алијансу, а такође и за Европску унију.

У геополитичким интересима пре свега САД и Британије, Пољске, балтичких република, па у извесној мери и Румуније (а у нешто мањој мери и неких скандинавских земаља) је да Русија не забележи успех у овом сукобу.

Следећи фактор била би јавна мњења већине западних земаља, где се од отпочињања овог ратног сукоба створио проукрајински наратив. Ако све наведено и није спорно и може се очекивати континуитет у давању помоћи западних земаља Украјини у сукобу против Русије, дискутабилна је разноврсност даље помоћи и интензитет њеног давања. За овакву хипотезу има више индикатора. Наиме, уз огроман притисак медија и „селектовање” стручне и научне заједнице везано за узроке избијања сукоба¹⁰¹ и посебно за његов исход, где је наводно Украјина та која ће победити Русију, у западним друштвима и јавном мњењу створен је наратив да се настави разноврсна и свеобухватна помоћ украјинској страни. Међутим, како уз сав тај наратив и реалну цензуру у медијима и у нешто мањој мери и стручној јавности, Украјина не постиже „очекиване” резултате у сукобу, све више слаби и спремност

¹⁰¹ Где се апострофирало да је наводно Русија главни, заправо „једини кривац”, без обзира на чињенице.

Запада да се одржи интензитет помоћи украјинској страни. Дакле, није споран континуитет помоћи Украјини, већ његов интензитет.

Током пролећа 2024. године и у западном јавном мњењу све више почиње јачати наратив да је Украјина највероватније изгубила рат, односно да су јој перспективе врло тамне. Тако *Фокс* њуз наводи да чак 90% јавности у Европи верује да Украјина губи рат, а свега још око 10% да га може добити. Указује се да Кијеву фале војници и да руска страна у том смислу има све већу предност. Иако је Врховна рада одобрила нови пакет мобилизације, којим наводно треба да се повећа бројно стање украјинских снага за још око пола милиона људи, указује се да ће то у пракси ићи врло тешко. Чак је још већи проблем што постојеће снаге на фронту очекују да их повуку у позадину за ротацију, одмор и рехабилитацију. То говори да је постојеће стање тешко и да ће се изгубити рат. Цитирају се амерички стручњаци, који сматрају да је снага руске војске на фронту сада бар за 15% већа него кад је сукоб почео, упркос различитим губицима. Други разлог зашто 90% Европљана сматра да је рат изгубљен јесте у чињеници да је руска ратна машина јача од оне на Западу. Ни Украјина, ни Европа, ни САД заједно не могу да прате руску ратну производњу, коју помаже Кина. Трећи велики разлог руског успеха у рату аналитичари виде у томе што је у Русији постигнута економска, друштвена и политичка стабилност, дакле санкције нису посебно наудиле руској привреди. Такође, они који сматрају да руско вођство са Путином лоше води земљу су у далекој мањини. Дакле, упркос свој пропаганди на Западу, ефекат није превелики. С друге стране, председник Украјине Зеленски има много већих проблема, јер корупција и неефикасност администрације у Кијеву изазива све већи револт. Иако у Украјини нема реалне слободе испитивања јавног мњења, у јануару 2023. око 30% њих је по западним истраживањима било мотивисано да се тражи компромис закључењем мира са Русијом. До новембра исте године тај удео је порастао на 42%, са тенденцијама даљег раста. Амерички медиј критикује америчко државно вођство „и људе из Холивуда” који не разумеју да 90% Европљана схвата да је Украјина

фактички изгубила рат и да тражити нових 60 милијарди долара за помоћ Кијеву није добар потез.¹⁰² Иначе тих 60 милијарди долара који се помињу нису сви планирани за помоћ Украјини, један део иде Израелу и на Блиски исток, а и то што се одобрава Кијеву има различите намене, није све за војне сврхе.

Западни наратив о наводним успесима и шансама Украјине

Очигледно је да је до сукоба између Русије и Украјине дошло на тај начин што је након фебруарског пуча 2014. створена сасвим нова украјинска владајућа елита, која је начелно била спремна да спроводи концепт Украјина–антиРусија. То је у највећем и довело до сукоба. С друге стране, друга велика нетачна хипотеза која се провлачи на Западу је наводна могућност да Украјина уз западну помоћ победи Русију. Ситуација на фронту почетком јесени 2022. године, када је највише због недостатка трупа на терену Русија изгубила део Харковске и потом западни део Херсонске области, подгрејали су тај наратив. Међутим, умањили су га организовани референдуми о припајању четири области Југоистока Русији, делимична мобилизација, те успеси на фронту оличени у паду Соледара, па Бахмута до средине 2023. године. Посебно је неуспела украјинска офанзива, која је следила, учврстила свест о украјинској немоћи. Најзад, низ руских успеха закључно са почетком лета 2024. све више учвршћују спознају о малим шансама Украјине да победи на војном плану. Међутим, и даље се потхрањује тај наратив, па се тако предимензионирају могућности даље економске и војне помоћи Кијеву од стране Запада. Постепено померање „црвених линија” западних сила у праву Украјине да напада и територију Руске Федерације реално не може изменити ток рата. У том правцу се и даље шире сумњиве информације о наводним колосалним губицима руске војске у људству и техници. Тако британско министарство одбране спомиње процену о наводним губицима руске војске од

¹⁰² <https://www.foxnews.com/opinion/ukraine-war-lost-hollywood-dc-dont-know>

невероватних 465.000 мртвих и рањених. Такође се спомињу невероватне цифре о наводно око 3.000 уништених тенкова и далеко више других оклопних возила и транспортних средстава.¹⁰³

У том правцу поставља се питање који су следећи потези „дубоке државе”, дакле како ће се даље односити према сукобу у Украјини, где се већ све јасније сагледава да ће Русија добити сукоб. То је уосталом од почетка било логично, те да интереси „дубоке државе” и Украјине не могу бити подударни. Наиме, за владајући политички естаблишмент САД је успех могућ јер су практично концептом Украјина–антиРусија натерали званичну Москву да уђе у оружани сукоб. С друге стране, Русија је вишеструко јача од Украјине, уз сву помоћ западних сила. Та помоћ се изузетно повећава, али она не може да измени овај сценарио, па стога Бајденова администрација све време мотивише Зеленског на ратни и непомирљиви сценарио који ће се лоше завршити за званични Кијев. Стога Ростислав Ишћенко указује на даљи могући развој ситуације. Пошто руска страна у овом сукобу напредује и показује се као јача и која ће добити сукоб, Кијев и његови западни покровитељи, како наводи Ишћенко, покушавају да створе алтернативне потезе. То је пре свега мобилизација додатних снага, које по њему треба да буду концентрисане западно од Дњепра. Западне силе ће покушати да од избеглица Украјинаца такође створе додатан број бораца, као и да пошаљу појачање „експедиционог корпуса”, односно додатне снаге „добровољаца и плаћеника”, састављене углавном од својих преобучених бораца. Ишћенко предвиђа да би следећи кораци били једнострано увлачење балтичких република, па потом Пољске и могуће Румуније и Молдавије, у сукоб са Русијом.¹⁰⁴ Све то било би праћено припремама западних снага за потенцијални директни сукоб са Русијом, до кога би могло доћи за две до три године. Ишћенко указује да нови облици и форма вођења сукоба онемогућавају Русију да

¹⁰³ <https://foreignpolicy.com/2024/06/03/russia-ukraine-peace-kharkiv-zelensky-putin-negotiate/>

¹⁰⁴ <http://fakti.org/quo-vadis-orbi/iscenko-kijev-uz-blagoslov-i-pomoc-zapada-spremanovu-armiju-za-odbranu-na-desnoj-obali-dnjeptra>

масовним нападима реши рат, већ да то иде много спорије. Ипак Русија би морала да добије сукоб у следећих до годину дана, пре свега повећавањем уништења противникове живе силе.

Претње слањем војске из западних земаља у Украјину

Од почетка сукоба на територији Украјине појавиле су се саветничке и посматрачке, те обавештајне групе стручњака и војних лица западних сила. Ту су били и различити плаћеници, добровољци, чије је порекло и статус тешко дефинисати. Са појачавањем дотока савременог наоружања и логистике са Запада, све више су се појављивали и пратећи стручњаци, посаде и инструктори тог наоружања и опреме. Читави тимови стручњака и саветника западних сила и НАТО-а све више су се појављивали при украјинским штабовима, а у читавој Украјини појачали су свој утицај агенти и оперативци западних служби. Најаве да ће западне силе, НАТО, или макар неке од њих ући са одређеним бројем војника и различитих мисија у Украјину временом су се повећавале. Постојале су калкулације у том правцу. У изјавама западних лидера, политичара и НАТО и ЕУ представника фигурирала је материјална и војна, логистичка подршка Украјини, али се нису спомињале могућности директног уласка са контингентима војске. Велику и наглу промену у том правцу представља изјава председника Француске Макрона да је могућ улазак војних контингента на територију Украјине.¹⁰⁵ Таква изјава није изазвала подршку јавног мњења и највећег дела политичара у Француској, чак напротив, истраживања су показала да је више од три четвртине становништва против тога.¹⁰⁶ Такође, ова

¹⁰⁵ https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/02/27/ukraine-s-allies-divided-over-potential-ground-intervention-raised-by-macron_6563523_4.html; https://www.lemonde.fr/en/politics/article/2024/03/08/macron-s-call-for-unlimited-support-for-kyiv-risks-isolating-him-on-french-political-scene_6598065_5.html

¹⁰⁶ <https://www.novosti.rs/planeta/svet/1338884/jos-losih-vesti-makrona-rezultati-istrazivanja-pokazali-skoro-80-francuza-podrzava-njegovu-odluku>

изјава Макрона није добила подршку ни код осталих земаља чланица и првака НАТО.¹⁰⁷ Током следећих седмица Макрон се извесно повукао у односу на изјаву коју је дао у фебруару, али су поново повремено давале изјаве да се Украјина никако не сме оставити да буде поражена и да је „Русија у Украјини противник, али не и непријатељ...“, да не постоји непријатељство између Француске и Русије итд.¹⁰⁸

Веома је тешко предвидети даљи развој ситуације по питању могућности неке западне интервенције, или само довођења неких снага у Украјини. Несумњиво је да ће западна војна и свака друга помоћ свакако у неком виду опстати и да њен опсег може варирати у зависности од ситуације. Међутим, што се тиче било каквог војног присуства живе силе западних земаља у Украјини, врло је тешко проценити такву могућност. И до сада су у различитим облицима, скривено или полускривено, практично од кризе 2014. тамо били присутни инструктори, посматрачи, саветници, напосе „добровољци“ и плаћеници, те је често тешко разграничити њихову позицију у односу на западне земље и саму Украјину.

Током прве половине 2024. године у западним и светским медијима калкулисало се са могућношћу да неке западне земље, или чак изузетно и НАТО као целина, на неки начин директније се умешају у украјински сукоб. У том правцу интересантна је изјава генералног секретара НАТО-а Столтенберга крајем маја, који је изјавио да Алијанса неће ни у једном случају слати војску у Украјину,

https://www.lemonde.fr/en/politics/article/2024/03/08/macron-s-call-for-unlimited-support-for-kyiv-risks-isolating-him-on-french-political-scene_6598065_5.html ;
<https://www.nin.rs/svet/vesti/46355/ministar-tumaci-izjavu-makrona-slanje-borbenih-trupa-u-ukrajinu-nije-na-stolu>

¹⁰⁷ <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-68410908>

¹⁰⁸ <https://www.slobodnaevropa.org/a/francuska-makron-ukrajina-rusija/32862162.html>;
<https://www.danas.rs/svet/emanuel-makron-u-pragu-francuska-nece-slati-vojnike-u-ukrajinu-u-bliskoj-buducnosti/>; <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2024/4/4/francuska-negira-da-je-pokazala-spremnost-na-razgovore-s-rusijom-o-ukrajini>

нити ће покушавати да реализује концепт „затвореног неба” над њом.¹⁰⁹ С друге стране, Украјина добија све већу и разноврснију помоћ западних земаља. Украјина постепено, прво дроновима, а потом и различитим пројектиlima, напада циљеве на територији Руске Федерације у целини.

Специфичности у вођењу рата у украјинском сукобу

Рат на територији Украјине, који је почео фебруара 2022. године, има и неке специфичности. Једна од њих је и масовна употреба дрoнова. Они су употребљавани и у неким другим савременим сукобима, рецимо азербејџанско-јерменском сукобу крајем 2020. године. Међутим, управо је овај сукоб довео до масовније примене дрoнова, укључујући и неке сасвим нове моделе.

Тако је украјинска страна у координацији са извиђачким системом НАТО-а користила беспилотне летелице за извиђачке задатке и навођење удара далекометним и крстарећим ракетама. Коришћене су посебно за нападе на Крим, где су Украјинци уз подршку Алијансе вешто комбиновали примену беспилотних летелица са крстарећим и противбрoдским ракетама („Storm Shadow” и „SCALP”, односно „Neptun”) и пловилима без посада. Иначе, обе стране покренуле су крајем 2023. године производњу беспилотних летелица на млазни погон, што ће повећати њихову брзину и смањити експонираност противничком дејству, уз повећање домета на више стотина километара.

Имајући у виду специфичности украјинског сукоба, као и по свему судећи неочекивану упорност у одбрани украјинске војске и спремност на губитке, те тенденцију побољшања показатеља националне економије, руски државни врх се определио за „стратегију

¹⁰⁹ <https://topwar.ru/243196-ni-na-zemle-ni-v-vozduhe-stoltenberg-otverg-ideju-zakryt-nebo-i-opravil-vojska-nato-na-ukrainu.html>

исцрпљивања” не само Украјине него и већине западних земаља.¹¹⁰ Стога се освојене територије нису држале по цену великих губитака, што је допринело очувању људског потенцијала за дуготрајније вођење рата, јер се није могла искључити ескалација и непосредни војни конфликт са НАТО-ом. Наметањем неочекиване стратегије, коју Запад почиње и формално да признаје, те преласком на „активну одбрану”, руско руководство створило је претпоставке за преузимање иницијативе на широком делу фронта, доводећи украјинску страну у ситуацију да касни са потезима због маневрисања резервама ради ојачања критичних праваца.

У прилог овој хипотези је и недавни извештај британског Краљевског института за одбрамбене студије (*Royal United Services Institute – RUSI*) у којем је извршена анализа борбених дејстава у Украјини кроз призму „рата на исцрпљивање”. Аутори су дошли до закључка да овај тип рата није усмерен на одузимање територије, већ на уништавање непријатељских снага и њихове способности да се регенеришу, уз очување властитих потенцијала. Победа је осигурана пажљивим планирањем, развојем индустријске базе и мобилизационе инфраструктуре у време мира и још пажљивијим управљањем ресурсима у ратним временима. Уз стрпљење и пажљиво планирање може се победити у рату. Многи на Западу сматрају да ће будући сукоби бити кратки и одлучни. Међутим, чак и средње развијене силе на глобалном плану имају и географске предиспозиције, становништво и индустријске ресурсе потребне за извођење исцрпљујућег рата.¹¹¹

По свему судећи, западне силе изненадио је висок степен отпорности Русије, па су затечене новим приступом који за сада даје

¹¹⁰ При томе се, вероватно, имала у виду и парадоксална ситуација када коалиција од педесетак држава које подржавају Украјину није била у стању да обезбеди снабдевање артиљеријском муницијом на фронту у количини еквивалентној оној коју је Русија слала својој војсци. То се десило, између осталог, и због пребацивања производње у земље са ниским трошковима рада.

¹¹¹ <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/attritional-art-war-lessons-russian-war-ukraine>

результате. У овом периоду изводе се „болни” удари за руску страну по цивилним и инфраструктурним објектима у Русији беспилотним летелицама великог домета и крстарећим ракетама из Украјине, укључујући и нелинеарна дејства, што ситуацију на фронту ипак не мења у њихову корист.

Руски савезници – БРИКС

Првобитан назив овог савеза који се постепено конституисао након 2008. године, где су спадали Русија, Кина, Индија и Бразил, био је БРИК. У почетку, првих година након 2000, постојале су само економске консултације између ових држава, да би се од 2008. то подигло на ниво министара спољних послова и укључила и политичка димензија. На иницијативу Русије, у Јекатеринбургу на Уралу јуна 2009. одржан је први самит БРИК-а. Од тада практично почиње институционално деловање овог савеза.¹¹²

Од 13. априла 2011. године група је проширена и на Јужну Африку, добивши назив БРИКС. БРИК је настао као међународно интегративно повезивање држава, превасходно у економској сфери. Ове четири моћне земље света располажу колосалним природним ресурсима, и то пре свега елементима „тврде моћи” (по науци о међународним односима). То су пре свега величина и квалитет територије, број и структура становника, природни ресурси, економска снага (привреда), војна моћ. Већ у априлу 2010. одржан је други самит у главном граду Бразила Бразилији. Још када је настала скраћеница БРИК, крајем 2001. године, водећи економиста америчке инвестиционе банке „Голдман Сакс” Џим о’Нил изнео је претпоставку да ће пре 2050. године економије Бразила, Индије, Русије и Кине превазићи по размерама седам најразвијенијих земаља света. Ове силе су у периоду настанка и развоја светске економске кризе почевши од јесени 2008. показале велику имуност на њене

¹¹² Хейфец Борис, „Перспективы институционализации БРИКС”, Вопросы экономики, Н. 8, Москва, 2015, стр. 1-2.

последнице и потом су одскочиле у односу на параметре и даље водећих западних сила.¹¹³ Чланице БРИКС-а основале су 2014. Нову развојну банку (New Development Bank – NDB) са стартним капиталом од 50 милијарди долара, као алтернативу Светској банци и Међународном монетарном фонду. Потом је створен механизам подршке ликвидности који чланицама групе прискаче у помоћ у случају проблема са ликвидношћу.

Пет земаља чланица БРИКС-а располажу са колосалним елементима такозване „тврде моћи” по науци о међународним односима. То су величина (и квалитет) територије, број (и структура) становништва, природни ресурси, економска и војна моћ. Русија је најпространија земља света, са преко 17 милиона km² површине. Потом следи Кина са површином сличном као Канада и САД са непуних 10 милиона km². Бразил је ту близу, са око 8,5 милиона km², Индија има близу 3,3 милиона km², а Јужна Африка 1,2 милиона km². По броју становника далеко предњаче Кина (1,5 милијарди) и Индија (1,2 милијарде), као убедљиво најмногољудније на свету. Значајно мање имају Бразил (212 милиона) и Русија (близу 150 милиона), док Јужна Африка има свега око 55 милиона. По природним ресурсима убедљиво се издваја Русија, док респектабилне ресурсе имају и остале земље (Јужна Африка, која по величини територије и броју становника заостаје за осталим земљама БРИКС-а, по овом показатељу је веома снажна). У војном смислу доминира Русија, а иза ње је снажна Кина, док и Индија има нуклеарно оружје. Земље БРИКС-а су носиоци раста и развоја протеклих година и укупно посматрано напредују знатно брже од западних сила. У том правцу они су носиоци промене светског поретка од монополарног ка мултиполарном и тај процес је увелико у току.

Са аспекта тврде моћи Русија је у самом врху светских сила. Величина и квалитет територије, колосалност и разноврсност

¹¹³ Драган Петровић, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору*, Београд, 2010, стр. 92–93.

природних ресурса, укључујући енергенте, становништво и његову структуру, војна моћ и економска снага најважнији су фактори „тврде моћи” по којима је Руска Федерација супериорна или веома јака. Русија је најпространија земља света, која у исто време има и највеће природне ресурсе у области енергетике, руда метала и неметала, дрвета, чисте питке воде, обрадивих површина, рачунајући и чернозем – најквалитетнију земљу за обраду на свету. Овакав капитал природних ресурса, као и величина територије, изузетно је важан и у укупној моћи сваке силе, јер заједно са демографским потенцијалом, војном и економском моћи представља такозване елементе „тврде моћи” по науци о међународним односима. Управо је након нестанка источног војнополитичког и економског блока, те распада СССР-а, Русија остала не само светска сила, чак и у периоду деведесетих година, када је била у изузетно озбиљној и вишедимензионалној кризи, већ је у исто време задржала и два битна параметра суперсиле: нуклеарно наоружање, где је била изједначена са САД, као и ресурсну моћ, где су свакако најизраженији енергетски потенцијал и у оквиру њега располагање изузетним ресурсима нафте и гаса.

Русија и Кина су стварањем Шангајске организације за сарадњу успеле да зауставе продор САД, пре свега у Средњу Азију, а шире посматрано да појачају свој утицај практично на читавом азијском простору (у знатно мањој мери и у деловима Европе, Пацифика, па и Африке). ШОС је прерастао у важан евроазијски савез и да паралелно са развојем других, попут БРИКС-а, Пута свиле, али и регионалних, у којима улогу има Русија, Кина, попут Евроазијске уније, Заједнице независних држава, Организације за колективну безбедност и сарадњу, УНАСУР-а и др., доприноси постепеном успостављању баланса снага прво на подручју Евроазије, а потом и постепеној промени снага и у неким другим светским регијама, и најпосле, укупно узевши, и на планетарном нивоу.¹¹⁴ Док су међународне организације и интеграциони процеси на постсовјетском простору

¹¹⁴ Душан Пророковић, *Ера мултиполарности*, 2018, стр. 688.

(ОДКБ, Евроазијска унија, Заједница независних држава и др.) пре свега под доминантним утицајем и предводништвом Русије, то су ШОС и БРИКС организације где водећу улогу такође има Кина, а нешто мању Индија. ШОС је организација евроазијског пространства, превасходно у области безбедности, а БРИКС планетарна (у случају БРИКС-а, поред Русије, Кине и Индије, велики утицај има и Бразил, а битно мањи Јужна Африка).

Промене светског поретка ка мултиполаризму и БРИКС

Светски поредак се већ дужи низ година налази у процесу прерастања ка мултиполарном. Главне детерминанте тог кретања су крах неолибералног економско-социјалног модела, чиме су највише погођене англосаксонске силе и са аспекта тврде и меке моћи. Тврде моћи, јер су епицентар краха неолибералног модела англосаксонске силе, које су највише погођене том кризом (која се од 2008. назива светском, али је заправо сам центар настанка кризе у САД и Британији, па се онда ширио на остатак Запада и света), а и са аспекта меке моћи највише је њих погодио, јер је тај модел био оруђе у њиховим рукама. Други важан елеменат прерастања светског поретка постепено ка мултиполарном је у томе што је 21. век заправо епоха све веће моћи држава-континената, дакле оних који располажу са колосалним елементима тврде моћи по науци о међународним односима (величина и квалитет територије, број и виталност становништва, природни ресурси, економска и војна моћ), а то су све више државе-континенти попут сила БРИКС-а и ШОС-а (Кина, Русија, Индија, Бразил, у мањој мери и неке друге ће добити на значају). САД ће и даље остати суперсила, али не као до недавно са омнипотенцијом у међународном поретку већ као једна од водећих сила и вероватно још неко време као водећа међу њима. Трећи важан фактор је да већ више векова доминантан светски економски мегарегион престаје да буде северни Атлантис (са западном Европом и источном обалом Англо-Америке), већ то све више постаје северни Пацифик, посебно Далеки исток, са

центром у Кини. У том контексту украјински сукоб је више конфликт где је Русија између две лоше опције за њу (Украјина–антиРусија или сукоб) изабрала могуће мање лошу. Управо тај сукоб у Украјини који је Русија прихватила показује до сада многе предности, снаге, али и недостатке савремене Русије и руског друштва. Такође, кроз украјински сукоб прелама се ситуација у свету, где траје вишедимензионална борба да се он промени ка мултиполарном и са друге стране тежња САД, НАТО-а и делом и њихових савезника да до тога не дође. Када су у питању западне земље, ван уског језгра које чине САД, Британија и НАТО, врло мало је других држава које безрезервно подржавају монополарни светски поредак. Чак и западноевропске силе имају неки свој интерес у слабљењу и промени неких од елемената монополарног светског поретка ка мултиполарном. Пре свега то је улога НАТО-а, где се тежи да се формира европска одбрана која би била под контролом европских сила, или макар значајно умањење утицаја Северноатлантске алијансе. Друго је положај долара као светског средства плаћања и тежња европских сила да се он замени евром. То су само неке од тежњи појединих центара моћи у оквиру начелног и све лабавијег „колективног Запада” које се не поклапају, а негде су и супротстављене тежњи тврдог језгра атлантистичке и мондијалистичке геополитике. Минхенски говор Владимира Путина фебруара 2007. године скренуо је пажњу савременицима на одлучнију политику Русије у правцу заштите својих егзистенцијалних интереса, али с друге стране заинтересованости за један нови мултиполарни свет. У том правцу можемо посматрати оно што ће се догодити 2008. године, па надаље. Крах неолиберализма и посебно спремност Русије да војно интервенише против Грузије августа 2008. године наговештава нову епоху у међународном поретку.

Дакле 2008. година представља вододелницу када су озбиљно ударени темељи мултиполаризма, пре свега по питању краха неолибералног економско-социјалног модела.¹¹⁵ Следеће границне

¹¹⁵ О зачетку мултиполарног светског поретка више у Драган Петровић, *Ка*

тачке у међународном поретку можемо посматрати од јесени 2013. до приближно фебруара 2015. године. То је период када се Русија супротставила тежњи САД и НАТО-а да у оквиру сиријске кризе војно интервенишу против власти у Дамаску, оличених у Башару-Ел Асаду. У приближно истом периоду, већ од јесени 2013, долази до развоја украјинске кризе, а посебно након фебруарског пуча 2014. године. Украјинска криза се примирује споразумом Минск од 2. фебруара 2015, после које је дошло до потпуне смене власти и унутрашњег уређења и концепције Украјине, подстакнуте од атлантистичких и мондијалних структура. С друге стране Русија је добила неке бенефите, попут припајања Крима, па и сепарације дела Донбаса.

Следећа фаза у међународним односима могла би бити приближно од почетка 2015, дакле након постизања споразума Минск 2, па све до почетка 2021. године. Ово је период извесног отопљавања односа у међународном поретку. И током овог периода трајао је процес лаганог конституисања мултиполарног светског поретка, само што су трења, тј. сукоби, били нешто мањи и мекши између сила хегемона (САД и најближи савезници, пре свега Британија и англосаксонски свет, укључујући НАТО) и са друге стране сила носилаца мултиполарне алтернативе, попут Русије, Кине и других водећих чланица ШОС-а и БРИКС-а. Настављени су економски процеси започети у претходним годинама који су водили јачању мултиполаризма. Овоме треба додати мигрантску кризу, која је посебно погодила ЕУ, као и пандемију корона вируса почевши од почетка 2020. године. У том периоду ојачан је ШОС уласком Индије и Пакистана.

Долазак Бајдена на чело САД доводи до повећања конфликтности у међународним односима. Већ током 2021. године САД се повлаче из Авганистана, где долази до пада режима и победе талибана. То је крупан ударац за престиж САД. Иран се све више примиче пуном

мултиполарном светском поретку, Београд, 2010; Душан Пророковић, *Ера мултипоалризма*, Београд, 2017.

чланству у ШОС. У исто време долази до великих планетарних промена у односу снага у привредама водећих земаља света у корист сила носилаца мултиполаризма. У XXI веку све већи значај добијају велике земље – тзв. земље-континенти, попут сила БРИКС-а или водећих у ШОС-у (Русија, Кина, Индија, Бразил и др.). То су силе са великим елементима тзв. тврде моћи (величина и квалитет територије, природни ресурси, величина и квалитет становништва, војна моћ, економска моћ). Од западних сила и даље веома утицајне и моћне остају пре свега САД, али са постепеним опадањем моћи. Док су рецимо око 1999. године по куповној моћи БДП-а биле дупло веће од три силе – Русије, Кине и Индије – то се сада битно променило. Тако 2021. године ове три силе имају готово дупло већи наведени показатељ у односу на САД (54%).¹¹⁶ Такође, од веома добрих показатеља чланица БРИКС-а издвојили би релативно ниску задуженост у односу на БДП, у поређењу са најразвијенијим западним силама. Ту се посебно издваја Русија, која има ниску стопу задужености.¹¹⁷

Земље БРИКС-а, ШОС-а, као и чланице Евроазијске економске уније показале су извесну солидарност са Русијом у периоду када јој је, везано за украјинску кризу 2014, уведен први ред санкција.¹¹⁸

БРИКС данас

Победа Лула да Силве на председничким изборима у Бразилу 2022. године даје могућност јачања и ширења БРИКС-а, где се одлучује консензусом. С једне стране, то је могућност ширења

¹¹⁶ <https://standard.rs/2022/10/21/razbijanje-geopolitickih-zabluda/>

¹¹⁷ Л. К. Нерсисян, Л. В. Цыкал, „БРИКС – будущий фундамент мировой экономики» Российской академии предпринимательства, Москва, 2015, стр. 93.

¹¹⁸ Н. В. Лясников, Д. В. Усманов, М. Ш. Магарамов, З. К. Омарова, „Особенности развития транзитивных экономик в эпохи цифровизации (на примере государств членов ЕАЭС и БРИКС)” б Проблемы рыночной экономики, н. 1 за 2019, Москва, 2019, стр. 96.

БРИКС-а на нове чланове и кандидате за чланство.¹¹⁹ С друге, кроз процес БРИКС плус даје се шанса и трећим земљама које немају могућности да постану пуноправне чланице да добијају релативно повољне кредите од Развојне банке БРИКС. То добија на значају ако знамо да се каматне стопе западних банака подижу. БРИКС плус подразумева и умрежавање и сарадњу са регионалним организацијама попут Шангајске организације за сарадњу, АСЕАН-а, Јужноафричке царинске уније и др.¹²⁰ Овоме треба додати јачање Шангајске организације за сарадњу, где поред осам пуноправних чланица, већи број других добија статус партнера, посматрача или госта. Између осталих и Саудијска Арабија добила је статус партнера.¹²¹

Руски економиста Јарослав Лисоловик (иначе координатор Валдајског клуба) указао је у свом ауторском тексту да је током календарске 2022. године Кина, као председавајући БРИКС-а, уложила напоре да се отвори могућност његовог проширења. Један начин је просто укључивање нових пуноправних чланица, или давање статуса нижег од пуноправног чланства неким земљама (рецимо попут система у ШОС-у). Други, или паралелни модел био би кроз БРИКС плус интеграције, где би пуноправне његове чланице својим учешћем у регионалним међународним организацијама, или чак интеграционим процесима (или изузетно у мањој мери битним билатералним споразумима) шириле концепт и идеје БРИКС-а.

Посебно повољан положај у новонасталим околностима преузеле су земље постсовјетског простора и интеграционих процеса и међународних организација са Русијом. Оне добијају енергенте и низ других важних увозних продуката, често и по повољнијим ценама од уобичајене и у довољним количинама. То поспешује интересну

¹¹⁹ Lissovolik Yaroslav, „BRICS-plus: Alternative globalization in the making?” Valdai club, Moscow, July, 2017. Pp. 6-10.

¹²⁰ <https://news.cgtn.com/news/2022-06-21/The-BRICS-Plus-multiplier-1b1qZ9Yw2NW/index.html>

¹²¹ <https://www.glasamerike.net/amp/bliski-istok-saudijska-arabija-kina-sangajjska-organizacija-iran-partnerstvo/7028452.html>

сарадњу и земаља ШОС и БРИКС. Земље Евроазијске уније повезане су својим интеграцијама са Русијом, па у заједничкој привредној сарадњи фактички помажу да се одржи повезани привредни систем. Кина и Индија развијају интензивну привредну сарадњу са Русијом. Чак и земље попут Саудијске Арабије, као традиционални савезници Вашингтона, нису увеле санкције Русији и привредно сарађују са њом. У Бишкеку, главном граду Киргизије, одржан је крајем маја 2022. први самит Евроазијског економског форума, чију основицу чини Евроазијска економска унија. На том скупу је договорено да до 2025. године дође до хармонизације финансијских тржишта ових земаља, што би значило прављење одвојеног финансијско-економског система од оног који контролише Запад. Поред пет сталних чланица (Русија, Белорусија, Казахстан, Јерменија, Таџикистан), скупу су присуствовале и делегације из још 14 земаља, укључујући Кину.¹²² У том правцу наговештена је даља кооперација и сарадња између Евроазијске економске уније, Шангајске организације за сарадњу и БРИКС-а. У другој половини септембра у Самарканду у Узбекистану одржан је скуп Шангајске организације за сарадњу, на којем је председник Русије Путин образложио ситуацију у украјинском сукобу и разлоге руске интервенције.¹²³ Русија у овој фази не може очекивати да ће неке од тих земаља *de jure* признати припајање четири области, међутим може очекивати одсуство санкција и углавном извесну благонаклоност у даљој сарадњи.

Током 2023. календарске године, упркос сукобу у Украјини, Русија, као и Кина, имале су учестале дипломатске активности у правцу позивања и деловања ка „мултиполарном свету”. У том правцу изузетно је значајан скуп у Москви под називом „Русија и Африка у мултиполарном свету”, који је обухватио представнике око 40 земаља (међу којима је чланица и Јужна Африка).

¹²² <https://www.nezavisne.com/novosti/kolumne/Znaci-vremena-Radja-se-jedan-drugi-dio-svijeta/721604>

¹²³ <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/putin-rusija-pokrenula-specijalnu-operaciju-u-ukrajini-da-bi-sprije%C4%8Dila-stvaranje-antiruske-enklave/2687242>

Да ефекат овог скупа буде још већи, Путин се крајем тог истог дана (20. марта) сусрео у Москви са председником Кине Сијем.¹²⁴ Он је том приликом навео да трговинска размена две силе расте на 185 милијарди долара годишње. Путин је за кинеске новине подвукао и то да у тој размени расте удео трговине у националним валутама (65% међусобне размене Кине и Русије одвија се у јуанима и рубљама), као и да на тај начин све више земаља тргује у свету. Русија и Кина су, како је навео, што је потом подржао у свом излагању и председник Кине Си, успешни партнери и у оквиру ШОС-а и БРИКС-а и да се залажу за заобилажење долара као светске валуте плаћања, те да се боре за мултиполарни свет.¹²⁵ Интересантно је да је председник Кине Си приликом посете председника Француске Макрона (том приликом је са њим путовала и високи функционер ЕУ Урсула Фор Де Лајен, али је дочекана од Кине са минималном пажњом, далеко мањом од оне коју је добио Макрон) поновио да се залаже за мултиполарни свет где је Европа независни пол. Тако је у заједничком записнику са сусрета Си–Макрон записано да се они залажу да се ојача мултилатерални међународни систем по окриљем ОУН у мултиполарном свету. Недељу дана након Макрона Пекинг је посетио бразилски председник Луло да Силва, који је такође подржао мултиполарни свет и смањење зависности од долара у међународној размени. Он је нагласио да се већ постигнутим споразумом Кине и Бразила из марта билатерална размена две земље обавља у јуану и реалу. Они су подвукли спремност унапређења БРИКС-а и развојне банке БРИКС.¹²⁶

¹²⁴ https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/03/20/good-old-friend-putin-commends-xi-ahead-of-moscow-visit_6020011_4.html; <https://apnews.com/article/russia-ukraine-china-xi-putin-meeting-d989e5c65ff762c1af91215d6dd2cf6e>

¹²⁵ <https://responsiblestatecraft.org/2023/04/19/for-russia-china-multipolarity-is-all-about-usurping-the-benjamins/> For Russia-China, Multipolarity Is All About (Usurping) the Benjamins.

¹²⁶ <http://infobrics.org/post/38324/>

Односи на релацији Русија и Индија представљају један од најразвијенијих билатералних односа пријатељства дугог трајања међу чланицама БРИКС-а. Ти стратешки односи имају своју историјску компоненту, али и савременост и перспективе, лишени било каквих елемената конфликта. Поред геополитичке и економске, посебно је у оквиру билатералне сарадње развијена и тзв. мека моћ. Та сарадња је посебно развијена у области науке, тако да се бројни Индијци образују у Русији. У Индији се изучава руски језик, а кооперација у области научних истраживања обе земље је изузетно снажна. На промоцији руске културе и језика нарочито су активни водећи руски универзитети, попут МГИМО, Државни универзитет у Санкт Петербургу и други. Најважнији индијски центри за изучавање руске културе и језика су у Њу Делхију, Мумбају и Ченају. Два министарства науке потписала су више стратешких споразума о заједничком научном раду и истраживањима у практично свим областима наука. Русија је у време пандемије ковида испоручила више контингентата вакцина. Поред свега наведеног, руска „мека моћ” у односу на Индију има недостатак у релативно малом контакту становништва две земље. Изостанак масовног туризма, као и минималан број дијаспоре између две земље, не може да надомести извешан број запослених и научна и студентска сарадња и размена. Перспективе развоја сарадње две земље су повољне јер за то постоји политичка спремност, као и постигнути дугорочни споразуми у домену науке, технологије и иновација. Овде треба споменути пројекте саобраћајне и инфраструктурне сарадње и повезаности Индије са Русијом, преко Ирана и других помоћних праваца комуникације. Ту је поред Каспијског мора и важности руске луке Астрахан за саобраћај и повезивање Индије на западном правцу, важан и коридор Индија–Иран–Јерменија–Грузија до Црног мора или Русије.¹²⁷

¹²⁷ <https://www.outlookindia.com/international/geopolitical-significance-of-connectivity-projects-in-caspian-region-and-india-role-there-news-279857>

Кина има снажну „меку моћ” у Индији, која реално надвисује сада ону руску. Ту су посебно значајни Кинески пут свиле (БРИ) и кинеско-пакистански економски коридор (ЦПЕЦ).¹²⁸

Сарадња Русије и Кине представља главну осовину БРИКС-а. Две земље последњих година продубљују сарадњу везано за притисак САД. Поред снажне билатералне економске и политичке сарадње, где је нарочито значајан енергетски сектор (увоз руских енергената од Кине), последњих година Кина показује појачан интерес за саобраћај и трговину, те економски развој преко арктичких области, које се последње четири деценије загревају четири пута брже од осталих области планете. Интересовање Кине везано је за арктички простор који је интернационалан сходно Конвенцији ОУН о праву мора и Шпицлбершком споразуму. Кина жели да ужива права на слободу пловидбе и прелетања, научно истраживање, риболов, полагање каблова и развој ресурса на арктичком отвореном мору. У том правцу она је заинтересована да користи 13 руских лука на северном правцу (Северни ледени океан и прибрежна мора, од Мурманска на Карског мореуза). Тако Кина улаже 300 милиона долара за изградњу терминала за угаљ у Мурманску, те извесна средства за проширење луке у Архангелску и сличне друге пројекте са руским северним лукама.¹²⁹

Око 19 земаља изразило је намеру да се придружи групи БРИКС (Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужна Африка), а о њиховим захтевима биће речи на састанку министара спољних послова те асоцијације, који ће у јуну бити одржан у Кејптауну. Како преноси Блумберг, на састанку ће се разговарати о проширењу БРИКС-а и облицима које оно може попримити. „Тринаест земаља је већ званично затражило чланство, још шест је то учинило неформално. Сваког дана добијамо такве захтеве”, рекао је специјални изасланик

¹²⁸ <http://infobrics.org/post/38173/>

¹²⁹ <https://qz.com/china-russia-arctic-antarctica-superpower-1850351933>

за Азију и БРИКС у Министарству спољних послова Јужноафричке Републике Анил Суклал, преноси агенција.¹³⁰

С друге стране, подизање референтних каматних стопа у Сједињеним Државама и геополитички сукоби подигли су вредност америчке валуте и свих роба везаних за долар на штету већине тржишта у развоју. То је подстакло позиве за стварање алтернативе коришћењу долара као глобалне трговинске валуте, а једна од опција је да блок БРИКС, који чине Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужна Африка, уведе сопствену јединицу. О овом питању ће бити речи на самиту БРИКС-а 22. августа у Јоханезбургу.

Кина има значајан утицај на афричком континенту, рачунајући и Форум о кинеско-афричкој сарадњи основан још 2000. године. Кроз ово тело, које садржи грантове, пројекте, зајмове, давана је подршка афричким земљама, укључујући и Јужну Африку, које је потом постала и пуноправна чланица БРИКС-а. У оквиру пројекта Појас и пут Кина је уложила значајне инвестиције у Јужну Африку. Између осталог, реконструисана је лука Дурбан, улагање у енергетику, као и низ других подухвата. Две земље су 2021. године постигле стратешки споразум о сарадњи у експлоатацији водоника и неких других подухвата.¹³¹

БРИКС представља више од 40 одсто светске популације и скоро трећину глобалне економске производње, што га чини једним од најважнијих светских економских блокова. По тим показатељима премашује не само САД, већ и збирно земље Г 7. Неколико других нација, укључујући Саудијску Арабију, Иран, Казахстан и др., изразило је интересовање да се придружи групи. Од почетка 2023. године Јужна Африка преузела је председавање БРИКС-ом.¹³²

¹³⁰ <https://www.politika.rs/scc/clanak/549622/Red-pred-vratima-BRIKS-a-jos-19-drzava-zeli-da-ude-u-organizaciju>

¹³¹ <http://infobrics.org/post/38364/> Сарадња је посебно развијена и у области науке и културе, иновација и др.

¹³² Тако је амбасадор Казахстана 11. маја 2023. у Јужноафричкој Републици изразио жељу да се ова земља приближи БРИКС-у.

Нису сви односи у оквиру БРИКС-а идеални, а свакако најпроблематичнији су због територијалног спора између Кине и Индије. У том смислу долазило је до већих инцидената 2020. године. У јуну 2022. године дошло је до скупа лидера БРИКС-а, у којем је Кина начелно подржала Русију везано за њену позицију због изложености санкцијама западних сила.¹³³ С друге стране, Јужна Африка је, као и остале чланице БРИКС-а, била уздржана у гласању у ОУН поводом критике политике Русије у вези са интервенцијом у Украјини. Предстојећи скуп БРИКС-а у Јужној Африци изазива велику пажњу.¹³⁴

Најважнија финансијска институција БРИКС-а је Развојна банка. Она са средствима са којима располаже улаже у најважније инфраструктурне пројекте чланица.¹³⁵ Такође, истина у ређим случајевима, Развојна банка одобрава кредите и трећим земљама, нечланицама.¹³⁶

¹³³ <https://www.slobodnaevropa.org/a/briks-kritika-zapada/31912397.html>

¹³⁴ https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2023&mm=05&dd=02&nav_category=78&nav_id=2326770 Западне земље притискају Русију у оквиру тела у којима имају утицај. Тако је међународни суд правде у Хагу отворио оптужницу против Путина, што има политички карактер. Неки медији указују да наводно званичници Јужне Африке саветују Путина да не долази на овај самит, пошто је ЈАР чланица овог Међународног суда, већ да учествује преко онлајн технологије. Међутим, министар међународних односа Јужне Африке Наледи Пандор саопштила је данас да земља Рта добре наде неће прекинути везе са Русијом по жељи трећих страна или земаља. Она је даље рекла да је њеној земљи тренутно додељено председавање БРИКС-ом за ову годину у јануару и да се радује даљој сарадњи са Русијом у оквиру БРИКС-а. <https://www.politika.rs/scc/clanak/545924/BRICS-stvara-svoju-valutu>

¹³⁵ <http://www.brics-info.org/brics-bank-to-lend-up-to-r11-2bn-to-eskom/>

¹³⁶ С. А. Куемжиева, С. В. Складчиков, Гончаров В.В „Актуальные проблемы и перспективы развития БРИКС”, Юридический вестник Дагестанского государственного университета, Дагестанский государственный университет, Махачкала, 2020, стр. 80.

Поред Развојне банке БРИКС-а и неколико других заједничких тела, и у оквиру културне и научне сарадње постоје заједнички облици деловања. Међу најновије спада Шангајска летња школа, где долазе полазници (студенти) из свих земаља чланица БРИКС-а, као и професорски кадар.¹³⁷

Пословни савет БРИКС је тело ротирајућег управљачког карактера, чије деловање је посебно дошло до изражаја везано за ковид кризу. Ово пре свега пословно-економско тело у периоду ковид кризе имало је и елементе борбе и превенције пандемије.¹³⁸

Силе БРИКС-а разматраће стварање заједничке валуте на следећем самиту лидера групације, у августу у Дурбану (ЈАР), како је то најавио заменик председника Руске државне Думе Александар Бабаков на самиту Индије и Русије у априлу 2023. године. Бабаков је у Њу Делхију саопштио да чланице БРИКС-а већ раде на њеном стварању, где ће обрачун у националним валутама бити први корак. Следећи корак је да се у најскорије време обезбеди циркулација дигиталне или било које друге форме фундаментално нове валуте. У билатералним односима трговинским између Русије и Индије постојаће договорна валута (која није ни долар, ни евро), а то се такође наговештава и у троуглу у којем је и Кина. „Њу Делхи, Пекинг и Москва су нације које сада успостављају мултиполарни свет који подржава већина влада. Његов састав би требало да се заснива на индукцији нових монетарних веза успостављених на основу стратегије која не брани амерички долар или евро, већ формира нову валуту која је компетентна да користи нашим заједничким циљевима”, Бабакова је цитирала индијска телевизија. Када је реч о плановима за будућу заједничку валуту БРИКС-а, Бабаков је истакао да би та валута била обезбеђена не само златом, већ и другим групама производа, попут

¹³⁷ <http://www.brics-info.org/2023-shanghai-summer-school-brics-program-pre-admission-list%ef%bf%bc/>

¹³⁸ <http://www.brics-info.org/brics-business-council-joint-statement-on-covid-19-pandemic-is-released/>

реткоземних елемената или на вредности „земље”.¹³⁹Крајем марта Кина и Бразил постигли су договор о искључењу америчког долара у својим билатералним трансакцијама, а очекује се да ће то смањити трошкове улагања и развити економске везе између две земље, очекивања су у Пекингу и Бразилији.

Сви ови догађаји убрзавају процес дедоларизације у свету, што је важан фактор развоја мултиполарног светског поретка.

БРИКС се дефинисао као перспективан савез у узлету и многе земље желе да постану пуноправни чланови, или макар да имају интензивну сарадњу са њим. Већ крајем 2022. године познато је да је Алжир поднео званични захтев за чланство у БРИКС-у, а то су пре њега учинили и Аргентина и Иран, док су Турска, Саудијска Арабија и Египат то наговорестили. Сергеј Лавров је у новембру 2022. године навео да је чак 12 земаља јавно опредељено за чланству у БРИКС-у. Он је том приликом изјавио да међу садашњим чланицама БРИКС-а постоји процес договарања о критеријумима за пријем нових чланица.¹⁴⁰

* * *

БРИКС се показао као успешан и перспективан савез, чије чланице представљају водеће силе на више континената. Русија и Кина у исто време представљају и две од три данас водеће светске силе. Силе БРИКС-а су моћне пре свега по показатељима тзв. тврде моћи, а у исто време имају перспективне показатеље раста. Поред тога, више значајних регионалних сила у свету заинтересовано је за пуноправно чланство у БРИКС-у. Концепт БРИКС плус, с друге стране, даје могућности ширења утицаја БРИКС-а и сарадње по регионима света, чак и без пуноправног чланства у савезу. Ту је нарочито битна Развојна банка, која даје трећим земљама могућности финансирања и економске сарадње. БРИКС је превасходно економски савез, али се у исто време

¹³⁹ <https://www.politika.rs/scc/clanak/545924/BRIKS-stvara-svoju-valutu>

¹⁴⁰ <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=492886>

чине напори ка његовом и културном, политичком, па чак и безбедносном и војном повезивању. У исто време три водеће силе БРИКС-а су и чланице и предводници безбедносног савеза Шангајске организације за сарадњу. Један од приоритета у финансијској сфери БРИКС-а је смањење утицаја долара у међународној размени, односно дедоларизација. У актуелној украјинској кризи чланице БРИКС-а су или наклонене Русији, или макар неутралне према њој (без увођења санкција). Ипак, и међу њима постоје извесне разлике у погледу на низ важних питања, укључујући и поједине сукобе интереса.

У постојећем планетарном процесу развоја мултиполаризма земље БРИКС-а су међу његовим носиоцима.

Украјински сукоб у перспективи: назире ли се његов прекид и договор Трампа и Путина

Почетком деведесетих година, падом Берлинског зида, нестанком Источног блока и урушавањем СССР-а светски поредак је нагло постао монополарни, са доминацијом само једне светске силе и једног војнополитичког блока (САД и НАТО). Током наредних година Америка и НАТО спроводили су своју интересну политику у свету, која је између осталог подразумевала низ притисака, па и агресија на суверене земље, кршење међународног права и многе друге злоупотребе. Неолиберални економско-социјални модел, који су паралелно наметали, доживео је крах са великом економском кризом почевши од 2008. године, који је највише погодио САД, као и већину других западних сила. То је убрзало промену односа снага у свету, где низ других великих земаља, попут Русије, Кине, а у мањој мери и других водећих сила чланица ШОС-а и БРИКС-а (Индија, Бразил и др.), јачају и пристижу (па и престижу) водеће западне силе, рачунајући и САД. По БДП паритету куповне моћи Кина је избила на прво место у свету, трећа је Индија, а четврта Русија (а прва у Европи). Захваљујући и даље улози долара као светске резервне валуте број један, те утицаја САД на међународне финансијске организације (ММФ, Светска банка, Светска трговинска организација и др.), Америка је и даље водећа

светска сила у лепежи више других које су носиоци мултиполаризма и теже праведнијим међународним односима.

Овај сукоб је само формално украјинско-руски, он има далеко шири значај. Наиме САД, Британија и НАТО стоје иза читавог подухвата преврата у Кијеву 2014, након чега је конституисан модел Украјина–АнтиРусија. Управо је то и главни изазов пред рускојезичним и проруским становништвом у Украјини, већинским на Југоистоку, а такође и за читав „Руски мир” (Руски свет), пре свега за Руску Федерацију, као једним од гараната мировног споразума Минск 2. Шири услов за сучељавање је заправо планетарни процес преласка светског поретка од монополарног ка мултиполарном, где је управо Русија један од носилаца мултиполаризма.

Још је Хантингтон средином деведесетих година у свом чувеном делу *Сукоб цивилизација* у поглављу о Украјини навео да је она геополитички и цивилизацијски неповратно подељена земља, на већи део који је проруски, и онај западни који то није. Тако подељена Украјина је некако функционисала као начелно први пут у историји независна држава путем плурализма, где су се на власти наизменично смењивале „проруске” и „прозападне” власти, све до пуча у фебруару 2014, када практично престаје да постоји у свом дотадашњем формату и балансу. И пре тога у два наврата на сумњив начин отимана је власт проруским странкама и политичарима (крајем 2004, или тзв. Наранџаста револуција и у пролеће 2006, када је под сумњивим околностима председник Јушченко распустио тзв. другу Јануковичеву владу). Међутим, фебруара 2014. суверена власт председника Виктора Јануковича и премијера Азарова је оборена на улици и уз помоћ западних структура, а дотле често владајуће проруске странке Партија региона и Компартија забрањене. Од тада више ништа неће бити исто, па је дошло до познатих догађаја сецесија Крима и Донбаса, сукоба и напетости. Победа Зеленског над Порошенком 2019. на председничким изборима дала је наду у смиривање ситуације. Међутим, Зеленски након доласка Бајдена у Белу кућу наставља концепт политике Украјина–антиРусија, и на унутрашњем (нова

црква, маргинализација руског језика и рускојезичног становништва) и на спољњем плану (непоштовање Минска 2), што је вероватно пресудно деловало на Москву да крене у оружани сукоб.

Сукоб у Украјини, који је почео фебруара 2022. године, можемо посматрати у ширем контексту. Светски поредак се захваљујући више паралелних процеса током низа година креће ка мултиполарном. Управо украјински сукоб представља и сучељавање сила носилаца претходног монополарног светског поретка, на челу са САД и НАТО-м, које листом подржавају званични Кијев и Украјину. Русија, поред тога што је сукобљена страна у Украјини, једна је и од водећих светских сила носилаца мултиполарног света. Узроци и поводи украјинског сукоба су вишеструки, а најзначајнији у том правцу је фебруарски пуч 2014. године, након чега се покушава конституисати концепт Украјина–антиРусија. Минск 2 се подривао од почетка, највише од Кијева, а западне силе се нису показале као непристрасни медијатори. На унутрашњем плану у Украјини је на делу било обесправљивање рускојезичког становништва, увођење нове цркве и насртаји на ону миленијумску (УПЦ Московске патријаршије), те забране дотле често владајућих проруских странака Партије региона и Компартије. Тај је процес само привремено био успорен доласком Зеленског на власт. Међутим, приближно од доласка на власт Бајдена у САД Зеленски пооштрава своју политику према рускојезичком становништву и проруској опозицији (ОПЖ странка и њен лидер Медвешчук, Партија Шарија), као и према Русији. Западни центри моћи су показали наклоност Кијеву, па су жмурили и на гажења људских права рускојезичког становништва. Прекид ватре у Донбасу је кршен и односио је хиљаде живота у периоду док је на снази био Минск 2. Русија у фебруару 2022. прво признала независност Доњецке и Луганске административне области и то у пуном њиховом опсегу, а потом напала Украјину.¹⁴¹

¹⁴¹ О подизању напетости у Украјини, почевши од јесени 2013. па све до избијања оружаног сукоба фебруара 2022, више у Драган Петровић, Рајко Буквић, *Украјинска криза 2013–2019*, Институт за међународну политику и привреду,

Чињеница је да је Русија напала једну суверену земљу 24. фебруара 2022, али то указује на низ узрока у том правцу. Србија признаје територијални интегритет Украјине, као што се залаже и за све друге земље у свету. Колективни Запад је листом означио Русију као кривца, те јој увео санкције и на разноврстан начин помаже Украјину.¹⁴² Након више од две године сукоба Русија је показала унутрашњу привредну, друштвену и политичку стабилност, а земље ван тзв. колективног Запада јој нису увеле санкције, док многе живо сарађују са њом. Украјина и поред интензивне западне помоћи све теже располаже са квалитетом трупа на линији раздвајања, а руска страна има надмоћ у ваздухопловству, артиљерији, морнарици и количинама муниције. У последњих пола године и интензитет и континуитет западне помоћи полако опада. Појављују се и прве пукотине у спремности и интересима западних земаља да наставе интензивну и континуирану помоћ Украјинцима. Јасно је да су капацитети Украјине и Русије различити (уз чињеницу да је Украјина изнутра идентитетски подељена), те да се стиче утисак да Москва избегава велике ратне операције и губитке и да иде на вишеструко исцрпљивање украјинске стране.

Током две године рата, може се констатовати живавост украјинске стране, изузетно помогнуте од стране колективног Запада. С друге стране, Русија је показала солидну имуност на санкције, стабилну и снажну привреду, политичку и друштвену стабилност, те прећутну подршку (или макар неутралност) остатка света, ван тзв. колективног Запада. Заправо не треба имати илузије да је ово изолован сукоб, већ веома важно поље планетарног сучељавања носилаца (бившег?!) монополарног светског поретка (САД и НАТО) и са друге стране

Београд, 2019. и Драган Петровић, *Украјинска криза и украјинско-руски сукоб 2019–2022*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022.

¹⁴² О постизању подршке „колективног Запада” према Украјини (уз мале изузетке) и увођењу санкција Русији, од самог почетка сукоба више у Драган Петровић, *Украјинска криза и украјинско-руски сукоб*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022, стр. 77–82.

носилаца наступајућег мултиполарног. У ове две године можемо видети и ширење НАТО-а у Скандинавији, али и значајно ширење БРИКС-а, те промене односа снага у Африци и другим просторима света. И на Западу постоје слабости „дубоке државе”, у виду незадовољства у многим земљама ЕУ пуким праћењем политике Вашингтона према украјинском сукобу (увођење санкција Русији и широка помоћ Украјини), а да не говоримо о Трампу у САД, који заступа сасвим другу концепцију.

До јесени 2022. године специјална руска војна операција наишла је на жесток отпор украјинских снага, који је снажно помагао колективни Запад. Русија се од тада на фронту прилагодила овом изазову, повећавајући војне ефективе и користећи своје ресурсе, исцрпљујући активном одбраном украјинске снаге. До маја 2023. пробијена је и друга линија одбране Украјинаца у Донбасу (Соледар, па Бахмут), потом издржана амбициозна контраофанзива украјинске стране, која није дала посебне резултате. Од јесени, активирањем кризе на Блиском истоку, долази до све спорије испоруке војне и финансијске помоћи Украјини са Запада, посебно из САД. Временом све више долазе до изражаја већи капацитети Русије, те посебно слабење квалитета украјинских снага, јер попуне јединица немају махом тај ниво обуке и способности у односу на претходни састав. На тај начин протоком времена руска страна све више добија на иницијативи и снази, што се од почетка 2024. све наглашеније осећа на фронту. Заузимање Авдејевке и иницијатива на осталим линијама фронта говори томе у прилог.

Смена начелника украјинске војске генерала Залужног Сирским вероватно није најсрећније решење. Иако украјинска страна бомбардује и Југоисток (припојене области) и чак територију Руске Федерације, руска страна је та која бомбардовањем унутрашњости Украјине изазива посебне штете функционисању украјинске војске и њене логистике.

Каква је ситуација на фронту сада? Поред све наизглед статичности фронта, приметна је премоћ руске стране последњих

месеци, што се појачава из дана у дан. Са друге стране највећи проблем за руске снаге су изузетно утврђене линије одбране Украјинаца, пре свега у Донбасу. Друга утврђена линија одбране је пробијена током 2023. године заузимањем Соледара и потом Бахмута. Поред тога заузећем утврђених Маринике и посебно Авдејевке Руси су умањили опасност бомбардовања Доњецка. Пад Авдејевке отворио је брешу у утврђеном систему украјинских снага, па се линија фронта помера ка Карловим језерима, са перспективом да се након заузећа, између осталог Бердичија, покуша прићи последњој утврђеној линији одбране у Донбасу са југа. Управо та последња, трећа велика утврђена линија одбране у Донбасу је Константиновка–Друшковка–Краматорск–Славјанск, значајан бедем за руске снаге на путу ка степи и самом Дњепру у позадини. Да би се до ње пришло фронтално, треба прво заузети Часов Јар, у који се продрло последњих дана. Такође, последњи истурени остатак друге линије одбране у Донбасу, регија Северска, која је у полуокружењу, угрожава се са више страна, укључујући северни правац према Красном Лиману. Ако би Руси заузели Красни Лиман, пришли би Славјанску са севера и практично заокружили Северску избочину.¹⁴³

Ово је стање тзв. руске активне одбране, односно дефанзиве, где се налазе практично од јесени 2022. године.¹⁴⁴ Уколико би уследила дуго очекивана руска офанзива, то би могло да буде велики изазов украјинској страни.

¹⁴³ О ситуацији на фронту током прве две и по године трајања сукоба у Стевица Карапанцин, *Геополитички гамбит, специјална војна операција*, Catena mundi, Београд, 2024, стр. 176–202; О стању на фронту до краја 2023. године у Драган Петровић, *Украјински геополитички чвор*, Мали Немо, Панчево, 2023, стр. 96–100.

¹⁴⁴ Опачић Звездан, *На путу за армагедон, рат у Украјини*, Кључ издаваштво, Београд, 2024, стр. 147–148; Стевица Карапанцин, *Геополитички гамбит, специјална војна операција*, Catena mundi, Београд, 2024, стр. 198–202.

Преломна година 2025: Русија војно побеђује у украјинском сукобу, долазак Трампа на власт у Америци

У овом тренутку када је сукоб увелико премашио трећу и ушао у четврту годину, поставља се кључно питање како ће се он окончати. За Русију је најважније питање војна неутралност Украјине, дакле да постоје гаранције да неће ући у НАТО и да на њеној територији неће бити размештено западно нуклеарног наоружање. У том смислу није примарно питање територије, али како Кијев и НАТО нису показали спремност уважавања руских примарних интереса, сукоб се поопштрава. Поред тога украјинска власт од почетка сукоба поопштрава однос према свом руском и совјетском наслеђу, те додатно изграђује концепт Украјина–антиРусија. То се посебно односи на забрану деловања Украјинске православне цркве Московске патријаршије увођењем декретом црквених празника и календара по западном (католичком) календару, на прогон руског језика и топонима, измену историје и др. То не само да нема везе са поштовањем људских права и идентитета, већ индиректно иде на руку отцепљивању све већег дела становништва земље. Како је и БДП и животни стандард у Русији битно већи од онога у савременој Украјини (чак параметри и пре почетка овог сукоба), то би такође могао бити мотив опредељивања популације у Украјини за Руску Федерацију. Украјина која преостане из овог сукоба такође ће бити титулар враћања кредита западним силама. Уколико остане без богатих области Југоистока, чак и без излаза на море, њена привредна и геополитичка снага неће бити значајна.

Наду за данашњу кијевску власт представља подршка са Запада, укључујући хипотезу о коришћеном макар дела заплећене руске имовине у западним земљама.

Исход украјинског сукоба је у целини тешко предвидети, али је постало јасно да без директног ангажовања НАТО-а (што није вероватно) Русија добија сукоб. Русија након спроведених референдума сматра четири припојене области својом саставном

територијом, и то у пуном опсегу (Доњецку, Луганску, Запорошку и Херсонску). При садашњем односу снага може се претпоставити је даљи развој ситуације у правцу руског заокруживања преосталих територија четири припојене области. Такође, уколико Кијев остане непопустљив, сукоб ће се наставити и реална је могућност припајања и неких других области рускојезичког Југоистока (Харковска, Дњепропетровска, Николајевска и Одеска). У преосталом делу Украјине који контролише Кијев драстично се смањило број становника, привредна активност је изразито смањена. Може се очекивати даља вишестрана помоћ са Запада, али је реално да она буде нешто мања него до сада. За Русију је најважније да Украјина буде ван НАТО-а, на шта за сада САД не могу да пристану. Такође, западне земље доста полажу да ће учествовати у обнови Украјине и да она треба да им враћа кредите. Пукотине у том правцу могу бити скривени интереси њених западних суседа (Мађарске, Пољске, Румуније па и Словачке) по питању мањина и неких историјских права. Проширење НАТО-а на Финску и Шведску, те хомогенизација Запада против Русије су такође стварност. Међутим, проширио се и БРИКС. Опасност да ће се сукоб проширити у регији није још сасвим одагната (Пољска, Белорусија, Литванија и др.). Слабе тачке колективног Запада да настави неспутану помоћ Украјини су све веће незадовољство у западноевропским земљама последицама овакве политике која се директно одражава на стандард њиховог становништва, те посебно долазак Трампа на власт у Америци. Избори у САД су били значајан изазов и за украјинску кризу, јер се сматра да би победа Трампа повећала шансе за компромис. Такође, геоекономска повезаност тзв. „Старе Европе” (Француске, Немачке, Италије) са Русијом, где ове земље трпе због прекида те сарадње, шанса је да потенцијално у перспективи омекша њихов однос према Москви.

Чини се да са друге стране Русија нема толико слабих тачака на унутрашњем, па и на спољњем плану. Опасност да се сукоб прошири уласком НАТО-а је мала јер би то угрозило светски мир, иако остаје

хипотетичка могућност да то уради нека од суседних чланица Алијансе, ван тачке 5. Тој опцији проширивања сукоба најближа је Пољска, и то у односу на Белорусију. Међутим, као хипотетичка могућност постоји и опција да неке од западних суседа Украјине искористе ову кризу за реализацију својих територијалних аспирација. То се начелно односи управо на оне земље које помажу Украјини у њеној борби против Русије, пре свега за Пољску, а потом за Румунију, Мађарску, па чак и Словачку.

Епилог разрешења украјинске кризе одразиће се на светски поредак, јер ће вероватни успех Русије убрзати развој мултиполаризма (и обрнуто њен потенцијални неуспех га успорити). То су све велике непознанице. С друге стране, једно је сигурно – после овог сукоба тешко је замислити Украјину у оном уређењу и опредељењу пре сукоба, а паралелно се мења и свет, и чини нам се неповратно иде ка мултиполаризму.

Када је у питању српски народ, он је био велика жртва тзв. монополарног светског поретка оличеног у САД и НАТО. САД и Британија нису много марили што смо у оба светска рата били на истој победничкој страни. Они су се пре свега примарно водили својим геополитичким разлозима, где је Русија и даље сматрана једним од главних планетарних ривала, чак и када је била ослабљена и на сваки начин попуштала, нарочито у периоду Јељцина. Очигледно да је у тим западним центрима моћи присутна геополитичка поставка да је српски народ елементима дугог трајања близак Русима (православни Словени и историјски савезници, нарочито у вишевековном процесу решавања Источног питања). Постепени прелазак светског поретка ка мултиполарном није у супротностима са интересима српског народа, напротив. С једне стране је за дубоко жаљење што је дошло до кризе и на крају до оружаног сукоба на простору Украјине, који односи велики број живота. Јасно је да је до сукоба највише довео уз западну помоћ покушај трансформација Украјине од државе различитих идентитета ка концепту Украјина–АнтиРусија.

Уколико се сукоб настави, врло је вероватно да руска страна може посести и друге области рускојезичког Југоистока, које по сличном сценарију (организовање референдума) могу бити укључене у састав Русије. То се односи на Харковску, Дњепропетровску, Николајевску и Одеску административну област. Такође, још неке друге области источне Украјине, попут Суми, Чернигов, па и Полтавске и чак Кијевске административне области (посебно њен источни део од Дњепра), хипотетички могу бити поседнути од руских снага ако би се сукоб наставио у дужем периоду. Мале су могућности да украјинске снаге могу повратити неке од изгубљених територија и потом их и задржати у сукобу. Тако пуковник Опачић с правом наводи да „руским патриотским круговима највише одговара сценарио капитулације кијевског режима и пристанка на неутралан статус”. Он оставља могућност подваријанте поделе територије Украјине, где би се укључиле и овде већ поменуте суседне земље (поред Русије и могуће Белорусије, Пољска, Мађарска, Румунија, па хипотетички чак и Словачка). У оквиру овог питања дотиче се и питање Придњестровља и Гагаузије у односу на Молдавију.¹⁴⁵

Сукоб у Украјини се након више од три године развија у једном правцу где се већ приближно могу сагледати неке исходишне тачке. Откако је сукоб почео, тзв. колективни Запад је прихватио начелно две важне хипотезе о узроцима и могућностима вођења овог сукоба. Прва хипотеза је да је (а њу је пре свега наметнула тадашња америчка администрација и врх НАТО-а), без обзира на околности, Руска Федерација највећи, или чак једини прави кривац за отпочињање украјинског сукоба. На основу ове хипотезе западне силе су увеле разноврсне санкције Русији, а Украјини пружале вишеструку и обимну помоћ. Друга хипотеза је да наводно Украјина уз западну помоћ може да се одбрани, или чак порази Русију, као означеног агресора.

¹⁴⁵ Звездан Опачић, *На путу за армагедон, рат у Украјини*, Кључ издаваштво, Београд, 2024. стр. 364–367.

Током претходних година сукоба руска страна је издржала на унутрашњем плану притисак западних санкција, те сачувала друштвену и политичку стабилност. Без обзира на чињеницу да су санкције извесно наудиле руској привреди, Русија се успела ослонити на алтернативна тржишта и чак по БДП бруто паритету куповне моћи избила на четврто место у свету (а прво у Европи) управо током протекле две године, прстигавши при томе Немачку и Јапан. Ширење БРИКС-а, а управо је Русија прошле године била домаћин заседања у Казану, те озбиљна сарадња у привредном и политичком смислу са њеним осталим чланицама, говори о томе да Москва у овом периоду није остала изолована. На фронту руска страна има иницијативу, иако је јасно да са постојећим ангажованим снагама померање линија иде изузетно споро и да је украјинска страна још увек далеко од пораза. Русија је као свој званични стратешки циљ одредила да Украјина мора бити ван НАТО-а са гаранцијама, те да четири области Југоистока у пуном територијалном оспегу (Доњецка, Луганска, Запорошка и Херсонска), као и Крим, морају бити признате као њен саставни део.

Долазак на власт у САД Доналда Трампа и његове администрације у кратком року показује спремност званичног Вашингтона на споразум са Русијом. У низу изјава водећих људи Трампове администрације, али и конкретних дипломатских потеза, показује се да се Русија не сматра више јединим, па чак вероватно ни главним кривцем за отпочињање сукоба. Такође, изгледа да је у Вашингтону јасно да се чак ни уз даље хипотетичко повећање помоћи Украјини не може изменити ток рата. Трамп показује спремност да се ценка и преговара са Путином око окончања сукоба, али чини се и око ширег договора о утицајима и интересима на ширем подручју Евроазије, па и света. Могуће да и када се постигне договор, да светска јавност неће бити до краја упозната са свим његовим финесама и клаузулама. За Трампа су веома важни економски интереси, будући да жели да консолидује привредну снагу Америке, смањи бројне издатке, посебно за безбедност, што изискује договоре и у безбедносној сфери са Русијом. Трампу је такође битно да се задржи позиција долара као

светског средства плаћања, а Кина у перспективи представља дугорочни изазов за Америку. У сложеним односима између САД, Русије и Кине Трамп покушава да побољша односе са Русијом, који су достигли нулти ниво у периоду док је у Белој кући био Бајден. Заузима се нешто другачији однос према ЕУ, која се на неки начин удаљава из првог круга сила које решавају не само украјински конфликт. У водећим силама ЕУ на власти су гарнитуре које нису задовољне оваквом политиком Трампове администрације, нити су спремне да прихвате Русију као силу која из украјинског конфликта излази као нека врста условног победника. Такође, неке од чланица ЕУ, којима треба додати и Британију, гледају на Русију као на потенцијалну опасност и у сваком случају на ривала. Стога су спремнији да и даље подржавају Зеленског и Украјину, те чак да планирају да еномно повећају сопствене издатке за наоружање. С друге стране, у ЕУ постоји извештај пад и раст опозиције ка постојећој политици. Такође тешко је поверовати да ЕУ има капацитете у наоружању, па и финансијама, да и даље помаже Зеленског и Украјину да настави сукоб ако би Америка и Русија у главним тачкама направиле шири договор, не само о окончању украјинског сукоба.

Стога се стиче утисак да у перспективи постоји реална могућност постизања начелног договора око окончања украјинског сукоба између САД и Русије, који ће највероватније подржати и Кина, док постојеће администрације на челу ЕУ то вероватно неће гледати са симпатијама. Но напори за постизање споразума око украјинског питања нису једини у настојањима Трампа и Путина да постигну оквирни договор.

Започети преговори САД и Русије имају шири фокус од украјинског конфликта. Ради се о укупним билатералним односима две силе, где су веома важни економски, али и договори о сферама утицаја и погледима на важна геополитичка питања у ширим регионима света. Када је у питању украјински сукоб, имајући у виду ситуацију на терену, где је Русија у иницијативи и предности,

Украјини одговара примирје, и то што пре. Русија тежи коначном и ширем договору и нема интереса за примирје као такво. Могуће да ће Русија из тактичких разлога према САД и прихватити, попут недавно прихваћеног примирја за енергетске циљеве, и фиктивно примирје на Црном мору. На основу доступних информација, Трамп је прихватио оквир да Украјина не може у НАТО и да мора да преда територије које држи Русија. Како Москва инсистира на четири области у пуном опсегу, готово је сигурно да ће и то Трамп прихватити, а говорио је и о спремности да се Русија врати у Г7. Како Русија инсистира и на договору о безбедности у Европи, то би могао бити предмет разговора.

С друге стране, остају многа питања, како ће тећи даљи преговори, да ли ће се продужити ратни сукоб и докле би то могло бити. Велика је вероватноћа да ће у Украјини у овој календарској години бити одржани већ одлагани председнички избори. Укупна позиција Украјине из ове перспективе остаје са многим питањима и неизвесностима, не само због предности Русије на бојном пољу већ и због спремности Трампа да се са Путином постигне шири договор. Када је у питању Балкан и српски простори, видећемо како ће се све ове промене рефлектовати и на нас. Једно је извесно, а то је да ће убудуће утицај мултиполарног света постати видљивији и на Балкану.

Током априла постало је јасније да ће се тешко у најскорије време постићи мировни споразум, а Русија није спремна на примирје без коначног договореног решења. Отуда ситуација на фронту указује на наставак иницијативе руске стране, практично на његовом највећем делу. Нарочито су значајни делови фронта код Покровска, укључујући и његов шири леви и десни бок, потом Торцки правац, где се покушава напредовати дијагонално према Константиновки, где ће се покушати ударити и након потпуног заузимања Часовог Јара.

Постало је јасно да упркос започетим преговорима од почетка маја у Истанбулу, потом сусрета у августу на Аљасци, неће скоро доћи до склапања мировног споразума, нити чак дужег примирја. Важну вододелницу на фронту представљао је коначни пад Часовог Јара, где

се руска страна нашла у прилици у Донбасу да су практично готово сви већи преостали центри у украјинским рукама надомак самог фронта и ратних дејстава. Тако се дешава да украјинске снаге шаљу појачања са једног сектора на други да би спречили већи пробој руских снага. То је нарочито било изражено у великој операцији за Покровск—Мирноград и околним правцима. Међутим, то је аутоматски слабило друге секторе фронта, па су Руси напредовали на више праваца у исто време. Тако је крајем августа украјинска војска крајњим напрезањем и довођењем великих појачања одбила даље напредовање Руса на правцу који је покушавала североисточно од Мирнограда да заокружи читав овај простор. Међутим, та избочина је ипак опстала и била акутни притисак и у следећим седмицама. Поред тога, руска страна је у борбама за Купјанск до половине септембра посела више од половине овог града. Такође се примакла Констатиновци и Северску, па су операције напада на ова два центра започеле. Такође средином септембра развила се борба на до тада мирнијем делу фронта у Запорожју. Ту су предузете две паралелне акције. Једна уз Дњепар и његов проширен ток (језеро) у правцу града Запорожја, где је забележен извештај помак (заузето место Приморскоје). Читавим јужним правцем Запорошког фронта простирала се трострука утврђена линија одбране украјинских снага. Проблем је настао када су руске снаге започеле удар бочно са истока, нешто северније од треће утврђене линије, ка међупростору који у тој равни није утврђен. Тако се ствара могућност да руска страна потенцијално у случају даљих успеха на овом правцу заобиђе одбрамбене линије ка југу и покуша да нанесе стратегијски удар Украјинцима.

На Сумском правцу, који је дуго био пасивнији, руска страна заузима коначно Јунаковку и припрема могућности за даљи пробој на југ, укључујући и примицање регионалном центру граду Суми.

Ситуација у Европи и свету везано за украјински сукоб

Поред ситуације на фронту, у Европи и свету долазило је до развоја низа процеса и важних догађаја који су делом или у потпуности повезани са сукобом у Украјини. Тако је у низу европских земаља долазило до друштвених и политичких криза. Оне су добрим делом и последица украјинске кризе, односно позиција које су према њој заузимале владајуће гарнитуре низа држава у Европи. Због проглашавања Русије главним, а некада и јединим кривцем за отпочињање оружаног сукоба, предузимале су различите мере. Увођење свеобухватних санкција Русији, које су најчешће тешко погађале сопствене привреде европских земаља. Посебно су значајне сировине и полупроизводи најважнијих руда метала и неметала из Русије, чије је одсуство због санкција и прекида пуне економске сарадње поскупљивало производњу у европским земљама. Томе треба додати енергенте, посебно гас и нафту, који су се морали набављати од трећих земаља, или са других тржишта и извора у свету. Поскупљивање производње западноевропских земаља доводило је до њихове мање конкурентности на светском тржишту и привреда је постепено долазила у кризу. Овоме треба додати и широке и разноврсне помоћи Украјини, плус често издржавање њихових бројних избеглица на сопственом тлу. Наведени процеси отежавали су друштвени, економски и најпосле политички живот и ситуацију у низу европских земаља, што је јачало опозицију и доводило до смене влада и развоја вишеструких друштвених напетости. Одраније у овим друштвима постоје бројне противречности, које су се на овај начин додатно продубљивале и развијале. Између осталог, то су друштвене неједнакости, потом опадање социјалне помоћи и улоге државе, религијске и националне противречности и посебно положај мигрантских заједница. Ове последње су веома бројне још из колонијалних времена и њихова бројност повећавана је на различите начине.

Пад владе у Немачкој, Италији, Француској, Британији и низу других земаља појачаван је повећавањем недемократских притисака и

решења управо из централе ЕУ према евроскептичним и суверенистичким снагама. То повећава мањак привлачности Уније у очима популације земаља чланица, али и јача позиције евроскептичним и суверенистичким странкама у очима широких слојева народа. То је затворен круг који повећава репресију и недемократичност, као и привлачност системских снага и мондијалне елите.

У ваневропском свету јачају сукоби и нестабилности у низу региона. Најтеже је на Блиском истоку, где Израел повећава репресију над Палестинцима, посебно у регији Газе, што изазива негативан одијум у свету. Подршка САД Израелу повећава незадовољство не само међу Палестинцима већ и у читавом арапском, као и исламском свету. Сукоби са Хутима, Хезболахом, и најпосле погоршавање односа са Ираном, на ивици сукоба, доводи Израел у ситуацију перманентног сукоба.

У Африци у низу земаља слаби утицај европских сила, као на пример у западној, супсахарској, па и екваторијалној Африци Француске. С друге стране, расте утицај Русије и Кине.

Русија и украјински конфликт

За Русију је Украјина изузетно значајан простор у геополитичком смислу. У идентитетском смислу, ту је била колевка Русије током највећег дела средњег века, све до трауматичне монголско-татарске најезде, која окончава епоху Кијевске Русије. Током нововековне епохе царска Русија је настојала да овлада малоруским простором, да би широко изашла на Црно море и одатле се укључила у решавање завршнице Источног питања. До Октобарске револуције у оквиру руског националног бића постојали су Великоруси, Малоруси и Белоруси, као три гране једног стабла. У оквиру Совјетске Русије и потоњег СССР-а формирана је и Украјинска Република, и то од Малорусије и Новорусије. Ова друга практично није тада имала идентитет који би је препоручио да се укључи у пројекат Украјине. С друге стране, средњовековна Црвена Русија, односно Галиција, након

примања унијатства и дугачког историјског бивствовања у оквиру Пољско-литванског комонвелта, а потом Хабзбуршке монархије, и најзад након Првог светског рата Пољске, значајно је изгубила свој стари руски идентитет. Укључивањем Галиције у састав СССР-а, односно совјетске федералне републике Украјине почевши од 1939. године, мења се укупан идентитетски састав украјинства. То је било приметно и током Другог светског рата 1941–1945, као и после њега. У оквиру СССР-а република Украјина је била уклопљена у совјетски наратив и укупно посматрано, уз све изузетке, није имала посебно развијену тежњу за суверенизмом у односу на савезну државу. Три велике историјско-идентитетске целине у оквиру ње ипак су биле препознатљиве. То су југоисточни део, или историјска Новорусија, где је преовлађивао руски и проруски идентитет. Централни део или Малорусија, која је имала засебан идентитет у оквиру сверуске целине, али ипак у оквиру ње. Галиција на северозападу, где је преовлађивало унијатско православно становништво и специфично наречје, различито и од руског књижевног језика, потом суржика, али и од стандардизованог украјинског књижевног језика – представљало је већ тада област која се озбиљно отуђила од изворног руског корена.

У време Перестројке и крајем осамдесетих година Украјина је све више престављала најважнију савезну републику, од које је зависила будућност СССР-а и заједничке државе. На референдуму о будућности СССР-а у пролеће 1991. године већина грађана СССР-а, али и Украјине, гласала је за опстанак заједничке државе, која би могла да буде и реформисана. Међутим, након неуспелог пуча у августу све републике проглашавају начелну сувереност у оквиру савезне државе, да би најзад Јељцин, Кравчук и Шушкевич сами уочи Нове 1992. године одлучили да СССР нестаје и трансформише се у Заједницу независних држава.

Као независна држава Украјина егзистира као целина, али реално подељена изнутра на велике геополитичке области Малорусију, Галицију и Новорусију. Временом су супротности поларизоване на релацији Северозапад-Југоисток. На власти у Кијеву наизменично су

се смењивали председници републике и владе који су били више опредељени Западу или Русији. Тако је било све до преломне 2014. године, која је радикализовала сукобе и противречности.

Овај сукоб је само формално украјинско-руски, он има далеко шири значај. Наиме САД, Британија и НАТО стоје иза читавог подухвата преврата у Кијеву 2014, након чега је конституисан модел Украјина–АнтиРусија. Управо је то и главни изазов пред рускојезично и проруско становништво у Украјини, већинско на Југоистоку, а такође и за читав „Руски мир” (Руски свет), пре свега за Руску Федерацију као једног од гаранта мировног споразума Минск 2. Шири услов за сучељавање је заправо планетарни процес преласка светског поретка од монополарног ка мултиполарном, где је управо Русија један од носилаца мултиполаризма. Још је Хантингтон средином деведестих година у свом чувеном делу *Сукоб цивилизација* у поглављу о Украјини навео да је она геополитички и цивилизацијски неповратно подељена земља, на већи део који је проруски и онај западни који то није. Тако подељена Украјина је некако функционисала као начелно први пут у историји независна држава путем плурализма, где су се на власти наизменично смењивале „проруске” и „прозападне” власти, све до пуча фебруара 2014. када практично престаје да постоји у свом дотадашњем формату и балансу. И пре тога у два наврата отимана је на сумњив начин власт проруским странкама и политичарима (крајем 2004, или тзв. Наранцаста револуција и пролећа 2006. када је под сумњивим околностима председник Јушченко распустио тзв. другу Јануковичеву владу). Међутим, овај трећи пут, фебруара 2014, суверена власт председника Виктора Јануковича и премијера Азарова оборена је на улици и уз помоћ западних структура, те су дотле често владајуће проруске странке Партија региона и Компартија забрањене. Од тада више ништа неће бити исто, па је дошло до познатих догађаја сецесија Крима и Донбаса, сукоба и напетости. Победа Зеленског над Порошенком 2019. на председничким изборима дала је наду у смиривање ситуације. Међутим, Зеленски након доласка Бајдена у

Белу кућу наставља концепт политике Украјина–антиРусија и на унутрашњем (нова црква, маргинализација руског језика и рускојезичног становништва) и на спољном плану (непоштовање Минска 2), што је вероватно пресудно деловало на Москву да крене у оружани сукоб.

Украјински конфликт

Сукоб у Украјини, који је почео фебруара 2022. године, можемо посматрати у ширем контексту. Светски поредак се захваљујући више паралелних процеса током низа година креће ка мултиполарном. Управо украјински сукоб представља и сучељавање сила носилаца претходног монополарног светског поретка, на челу са САД и НАТО, које листом подржавају званични Кијев и Украјину. Русија, поред тога што је сукобљена страна у Украјини, једна је и од водећих светских сила носилаца мултиполарног света. Узроци и поводи украјинског сукоба су вишеструки, а најзначајнији у том правцу је фебруарски пуч 2014. године, након чега се покушава конституисати концепт Украјина–антиРусија. Минск 2 се подривао од почетка, највише од Кијева, а западне силе се нису показале као непристрасни медијатори. На унутрашњем плану у Украјини је на делу било обесправљивање рускојезичког становништва, увођење нове цркве и насртаји на ону миленијумску (УПЦ Московске патријаршије), те забране дотле често владајућих проруских странака Партије региона и Компартије. Тај је процес само привремено био успорен доласком Зеленског на власт. Међутим, приближно од доласка на власт Бајдена у САД Зеленски пооштрава своју политику према рускојезичком становништву и проруској опозицији (ОПЖ странка и њен лидер Медвешчук, Партија Шарија), као и према Русији. Западни центри моћи су показали наклоност Кијеву, па су жмурили и на гажења људских права рускојезичког становништва. Прекид ватре у Донбасу је кршен и односио је хиљаде живота у периоду док је на снази био Минск 2. Русија у фебруару 2022. прво признаје независност Доњецке и

Луганске административне области и то у њиховом пуном опсегу, а потом напада Украјину.

Друга димензија украјинског конфликта је сам значај Украјине, који је у геополитичком смислу огроман. Украјина кроз историју није постојала као независна суверена држава.

У цивилизацијском и геополитичком смислу она је подељена држава, што је констатовао и Семјуел Хантингтон у свом знаменитом делу *Сукоб цивилизација*.¹⁴⁶ Историјске, културне и геополитичке околности утицале су да постоји разлика у идентитету по регијама, различити дијалекти матерњих језика и религијско одређење. До фебруарског преврата 2014. године плурализам је утицао да се каналишу путем избора за институције система разлике и интереси регија и идентитетске разлике. Збигњев Бжежеински у својој књизи истиче *Велика шаховска табла* да је за Америку важна консолидација суверене Украјине, која се у међувремену редефинисала као средњоевропска држава која делује у правцу тешње интеграције са Европом, једнако као потицање ближих односа са стратегијски важним државама као што су Азербејџан и Узбекистан. Империја без Украјине временом би значила „азијатизацију” Русије и њено удаљавање од Европе. „Најважније је да Русија јасно и недвосмислено прихвати независну егзистенцију Украјине, њених граница и њеног самосвојног националног идентитета”, потенцирао је Бжежински. Пошто се ЕУ и НАТО шире, Украјина ће вероватно бити у позицији да изабере да ли жели да буде део неке од ових организација. У том смислу „није исувише рано за Запад – док и даље буде јачао своје економске и безбедносне везе са Кијевом – да почне да указује на то да је деценија од 2005. до 2015. године разуман временски оквир за почетак украјинског постепеног укључивања, чиме би се смањило ризик од страха Украјинаца да ће европска експанзија бити заустављена на пољско-украјинским границама”.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Хантингтон Семјуел, *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 2000, поглавље о Украјини.

Украјина, нов и врло важан простор на евроазијској „шаховској табли” по Бжежинском, има све особине геополитичког стожера, с обзиром на то да сама чињеница њеног постојања као самосталне државе помаже у трансформацији Русије. Међутим, уколико би Москва успела да врати контролу над Украјином, са њеним бројним становништвом, знатним природним богатствима и излазом на Црно море, Русија би аутоматски поновно стекла све што јој је потребно за стварање снажне империјалне државе, обухватајући Европу и Азију. У том погледу Украјина је била од критичне важности, наводи Бжежински. Растућа америчка жеља за давањем највишег нивоа приоритета америчко-украјинским односима и помагањем одржавања новостечене националне слободе доживљена је у Москви – чак и од прозападних снага – као политика непосредно усмерена против виталног руског интереса за евентуалним враћањем Украјине под заједнички „крив”.

Оружани сукоб у Украјини који је отпочео фебруара 2022. године

Русија је ушла у сукоб као друга војно планетарна сила, која чак у неким доменима наоружања и организације војске има предност у односу на водеће САД. С друге стране, Украјина је велика земља са значајним бројем становника, али економски и војно битно инфериорнија у односу на Русију. Колосална и разноврсна помоћ земаља НАТО и у целини Запада Украјини, читаво време трајања сукоба, усложњава овај сукоб. Такође, Русија није прогласила ратно стање, већ само специјалну војну операцију, што у пракси значи да шаље на украјински фронт само део професионалне војске и тзв. уговораца. Такав приступ Русији омогућава да се младићи на редовном служењу војног рока не шаљу на фронт. Такође, не дирају се ни резервисти, односно пар десетина милиона мушкараца, који су

¹⁴⁷ Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, оп. цит., стр. 115.

раније служили војни рок и спадају у резерву.¹⁴⁸ Овакав приступ политичког руководства Русије је да се на унутрашњем плану помогне очување друштвене и политичке стабилности. Између осталог, издржава се лакше притисак санкција и рад привреде. Иако је извесно да су санкције оштетиле руску привреду, управо у периоду трајања сукоба у Украјини Русија по показатељима Светске банке, по параметру друштвеног бруто производа куповне моћи, избија на четврто место у свету, прстигавши у том правцу прво Немачку, а потом и Јапан.

Главну подршку влади у Кијеву на челу са Зеленским у ове три године представљао је тзв. колективни Запад. Наиме готово све западне државе прихватиле су главну хипотезу о избијању рата у Украјини, по којима је наводно Русија главни, или чак једини кривац за отпочињање оружаног сукоба. На основу тога западне земље су увеле санкције Русији и давале вишеструку помоћ Украјини, без које она не би могла да издржи тежину сукоба.¹⁴⁹ Међутим, постоји и друга проблематична хипотеза на Западу о украјинском сукобу, а то је да наводно Украјина уз западну помоћ може да победи Русију. Временом је постало јасно да Русија издржава наметнуте санкције, економски се релативно успешно држи, те задржава унутрашњу политичку и друштвену стабилност. Насупрот томе, постаје јасно да украјинска страна, уз сву западну и вишедимензионалну помоћ, полако али сигурно губи на фронтovima. Поред тога западноевропске државе тешко подносе овај режим деловања, јер трпе велике економске губитке због уведених

¹⁴⁸ Из овог контингента тзв. пасивне резерве нико није мобилисан и послат на фронт. То се не односи у пуном смислу и на тзв. активну резерву, од које је део мобилисан по договору у јесен 2022. године. Активну резерву чини мањи део добровољаца који су након служења војног рока протеклих деценија прихватили да уз стипендију имају такав статус и иду чешће на војне вежбе и буду резервоар у случају сукоба, одакле би се могао попуњавати контингент војске у потенцијалним жариштима.

¹⁴⁹ Яковенко А. В., Манасенко К. А., Карпович О. Г., Крамаренко А. М., Егоров В. И., Гришанов А. А., *Америка против всех*, Содружество культур, Москва, стр. 583–584.

санкција Русији, као и вишеструке помоћи које дају Украјини. Владе Француске, Италије, Немачке су пале управо највише због ових проблема. Међутим, тектонске промене у даљем вођењу рата представљају победа Доналда Трампа на изборима у САД, који има дијаметрално супротне концепције, не само о украјинском сукобу већ и о унутрашњој и спољној политици. Већ током фебруара 2025. читавом свету постаје јасно да ће се његов концепт непосредно одразити на украјински сукоб, али и извесно преобликовање односа у свету. Између осталог, и на смањење интензитета трансатлантског партнерства према ЕУ, или макар према постојећем политичком врху који представља Унију и већину земаља чланица.

Украјински сукоб имао је своје фазе. Прва фаза била би од тренутка отпочињања сукоба 24. фебруара 2022. године приближно до септембра, када је руска страна имала иницијативу у сукобу. Подфаза би била до почетка априла, односно преговора у Истанбулу, када се повукла из северног правца који је посела (Черниговска, Суми, Кијевска област). Одлика ове фазе је напад са око 150.000 до 170.000 бораца, дубоки продори, те одсуство обезбеђења бокова и формирања прецизне и обезбеђене линије фронта. Јесен те године, односно период од краја септембра до почетка новембра, био је прелазни, где су због недовољног броја бораца на фронту Руси изгубили део Харковске и повукли се из дела Херсонске области, западно од Дњепра (рачунајући и луку Херсон). У исто време извршена је попуна са делом мобилизације тзв. активне резерве и организовање референдума о прикључењу четири области југоистока Украјине Русији.¹⁵⁰ Дакле, у првој фази сукоба руска страна је успела да овлада југом Украјине, да то територијално повеже са деловима Луганске и Доњецке области (где је нарочито значајан пад Маријупоља). Пробијена је прва утврђена линија одбране у Донбасу (најзначајнији Лисичанск, Севродоњецк) и да се концентрише на пробијање друге утврђене линије Бахмут–Соледар–Северск.

¹⁵⁰ Доњецка, Луганска, Запорошка и Херсонска административна област.

Друга фаза сукоба била је од јесени 2022. приближно до краја маја 2023. године. Њу карактеришу жестоке борбе на другој утврђеној линији Донбаса, крунисане падом Соледара у јануару и Бахмута 20. маја 2023. године. У овим борбама посебно се истакла Вагнер групација, али је управо потом дошло до инцидента са необичном њеном побуном. Прелазни период и окончање ове побуне био је око краја јуна.

Ту почиње приближно трећа фаза сукоба, или велика украјинска офанзива, која траје све до јесени те 2023. године. Та офанзива је сломљена упркос снажној помоћи западних земаља кијевским властима. Ова фаза полако прелази у иницијативу руске стране, која има све више успеха, закључно са падом Авдејевке у фебруару 2024. године. То су и врло важни догађаји за сам сукоб, јер сламање украјинске офанзиве и губици Украјинаца у техници и људству (епицентар напада ка Работину у Запорошкој области) исцрпили су њихове виталне снаге. С друге стране, успеси у сектору Авдејевке одбацили су Украјинце од Донбаса (претходни пад Маринике, и потоњи успеси). До пролећа 2024. године руска страна овладава је широм облашћу иза Авдејевке, где су нарочито значајни Ласточкино, Очеретино, Бердичи и друга места. То је у исто време и највећи продор руске стране у наставку сукоба, који ће се све до данас додатно продубљивати.

Четврта фаза сукоба могла би бити све до краја календарске 2024. и почетка 2025. године. Главне одлике су продубљивање успеха код Авдејевке даљим продорима све до Покровска и повезивање са тим заузећем Угледара и других важних сектора. Томе треба додати акцију ограниченог карактера у Харковској области, где је створен мали појас све до Липаца, односно Волчанска. Украјинци су спровели удар у Курску област, који је међутим током јесени довео до њиховог постепеног потискивања, уз губитке, уз практично само пропагандни ефекат тог продора.¹⁵¹

¹⁵¹ О ситуацији на фронту у украјинском сукобу у периоду 2022–2024. више у објављеним књигама пуковника Војске Србије Звездана Опачића, *На путу за*

Пета фаза сукоба је од доласка Трампа на власт до данашњих дана (крај септембра 2025). Главна одлика је потпуно избацивање украјинских снага из остатка Курске области, а потом руско освајање пограничног појаса у Сумској области, заузеће Торецка и Часовог Јара, те даље осетно наступање у сектору западно, али и источно од Покровска, посебно према Константиновки. Увелико се воде борбе за заузеће Покровска, као и Купјанска на северу. Руска војска је такође ушла у Северск и приближила војним дејствима преостале центре у Доњецкој области.

Међународна ситуација и околности ван линије фронта везано за сукоб у Украјини 2022–2025.

Када посматрамо околности ван саме линије фронта везано за украјински сукоб, ту је ситуација била веома сложена. Највећи успех украјинске стране свакако је чињеница да је тзв. колективни Запад прихватио (са минималним изузецима) концепцију администрације САД да је Русија главни, или чак једини кривац за отпочињање оружаног сукоба фебруара 2022. године. Увођење санкција Русији које су се временом проширивале, те вишеструка помоћ Украјини (војна, економска, политичка, медијска, дипломатска, збрињавање њених избеглица и др.), значајно су помогли Кијеву да уопште има могућност вођења наставка сукоба. Војна помоћ је била разноврсна, од слања наоружања и опреме, преко слања војних саветника, па и специјалаца, долазак у Украјину бројних плаћеника, коришћење сателитске и друге логистике. Економски Украјина је на различите начине добијала толико средстава да је то све више издржавало становништво и земљу, пошто

армагедон, рат у Украјини, Кључ издаваштво, Београд, 2024. и пуковника Стевице Карапанчина, *Геополитички гамбит, специјална војна операција, Catena mundi*, Београд, 2024. У оба случаја аутор овог рада (Д. П.) био је рецензент и писац предговора; Широкоград Александр, *Украина на тропе войны 1991–2023*, Европа против России, Москва, 2023; Рябинин Евгений, *Украина против Донбасса*, Война идентичности, Битва за Новороссию Москва, 2025.

је ионако слаба привреда вишеструко трпела због ратних дејстава. Благи изузеци од овог правила солидарности владајућих структура западних земаља наративу подршке Украјини и осуде Русије су власти у Мађарској (Виктор Орбан) и Словачке (Фицо). С друге стране, постоји снажна опозиција оваквој политици владајућих структура у низу земаља, где је најјача у самим САД (Трамп), Француској (врло широка и на десници и на левици, од Националног окупљања преко Меланшона, али и низа других политичара), Немачкој (Алтернатива за Немачку и др.). У неким земљама по овом питању постоје поделе у владајућим структурама. У Хрватској се рецимо председник државе Милановић не слаже са политиком владе и премијером Пленковићем око подршке Украјини, слично је у Бугарској итд.

С друге стране, велики међународни успех за Русију је што остале земље света нису следили политику тзв. колективног Запада. Углавном јој нису увеле санкције и задржале су уобичајене дипломатске односе, али у највећем случају и пуну економску и ширу сарадњу. Неке од њих су продавале наоружање и опрему у међусобној размени, па и показале пријатељство према Русији. То се нарочито односи на чланице БРИКС-а, ШОС-а, потом Евроазијске економске уније, ОДКБ, Заједнице независних држава и др., где је и Русија члан и угледник.¹⁵² Ширење БРИКС-а 2023. на пет нових чланица, те улога домаћина у Казању 2024, најбоље говоре о томе.

Међутим, мишљења смо да је Русија највеће успехе током ове специјалне војне операције постигла управо на унутрашњем плану. Избегавање да се на фронт пошаљу младићи на одслужењу војног рока, као и да се не врши мобилизација резервиста (изузетак је део тзв. активне резерве октобра 2022), помогло је, паралелно са низом других мера, да се задржи друштвена и политичка стабилност.¹⁵³

¹⁵² Петровић Драган, *Украјинска криза и украјинско-руски конфликт 2019–2022*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 202w2, стр. 67–71.

¹⁵³ О ситуацији у Русији од како је почео украјински сукоб, где је начелно задржана друштвена, економска и политичка стабилност више у Петровић Драган, *Украјински геополитички чвор*, Мали Немо, Панчево, 2023, стр. 110–115.

Руска економија, која је свакако морала да дâ извештај данак вођењу специјалне војне операције, управо је по показатељима Светске банке по БДП куповне моћи избила на четврто место у свету, прстигавши Немачку, а потом и Јапан (прва је Кина, потом САД, па Индија).¹⁵⁴

С друге стране, Украјина је претходних година постала једна од најсиромашнијих земаља у Европи (по глави становника, односно БДП пер capita), што јасно показује да прелазак на прозападни курс не значи и привредни напредак. Током година сукоба из земље је отишао велики број становника, тако да је на територији коју контролише Кијев данас значајно мањи број него раније. Пад стандарда, недостаци у енергетском сектору, последице мобилизације и ратних разарања чине живот у остатку Украјине веома тешким и потпуно зависним од вишеструке западне помоћи. Земља је такође и презадужена, те са вероватним смањењем територије, чини се, осуђена на привредно и друштвено таворење.

Током читаве 2025. године ситуација у свету развија се тако да се оцртавају додатна снажења мултиполарних снага. У самој Европи, заправо земљама Уније, велики удар на њен демократски престиж су недемократске појаве, попут спутавања два председничка кандидата у Румунији да остваре изборну победу. У Немачкој Алтернатива за Немачку дуплира број добијених гласова, добро пролази и левица, док је покрет Саре Вагенхерт општењен пошто није прешао изборни цензус под сумњивим околностима. У Француској се покушава санкционисати Марин Ле Пен. Пад низа влада у Француској, где је ситуација у Парламенту нестабилна, доводи најзад до изгласавања неповерења и премијеру Бајру, те масовних демонстрација незадовољних стањем у земљи. У Лондону се организују демонстрације од пар милиона учесника као протест против владајућег естаблишмента и у знак подршке убијеном Чарлију Кирку. Убиство

¹⁵⁴ World bank GDP (PPP) 2024; <https://www.worldbank.org/en/about/leadership/directors/eds23/brief/russia-was-classified-as-high-income-country>; [https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(PPP\)](https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(PPP))

Чарлија Кирка у САД додатно је уздрмало ситуацију у земљи, продубило разлике између десних суверенистичких и мондијално-левих снага.

С друге стране, прослава 9. маја у Москви и још можда више самит ШОС-а у Кини крајем августа имали су великог одјека. То се посебно односи на потоњи скуп у Кини, као обележје 80 година победе над Тројним пактом, где су се окупили водећи лидери мултиполарног света, а пре свега Русије, Кине, Индије.

Блиски исток је већ од јесени 2023. године постао друго највеће светско ратно жариште, паралелно са украјинским сукобом. То је одвлачило велику пажњу америчке администрације на челу са Бајденом, а потом и Трампом. Америчка политика фаворизује Израел и већ од јесени 2023. нешто су се смањиле трансхе америчке помоћи Украјини због обавеза према Тел Авиву. Чак и када је на чело САД дошао Доналд Трамп, иако се приоритет Вашингтона према украјинском конфликту радикално изменио, додатан елемент био је приоритет око Израела. Тај фактор додатно утиче на смањење спремности на ангажовање Америке у украјинској кризи.

Западни центри моћи покушавали су преко санкција Русији да изазову извесну кризу у њој. Такође, дајући вишеструку помоћ Украјини очекивали су да ће Русија бити принуђена да изврши мобилизацију бар дела резервиста, или(и) пошаље на фронт део младих војника на одслужењу војног рока. То би свакако продубило кризу у Русији, јер би се одразило на њено јавно мњење и привреду, што би путем синергије могло да изазове пораст незадовољства. Овome треба додати све убојитије оружје које је Украјина користила (углавном добијено са Запада) према територији Руске Федерације, у виду ракета, дронова, артиљерије, те субверзивних делатности и терористичких чинава према тамошњим војним објектима, привреди и становништву. Међутим, ефекти оваквих подухвата имали су извeстан резултат са аспекта постигнуте штете и узнемиравања руског друштва, али апсолутно недовољан да би се то одразило на способност Русије да води украјински сукоб и задржи начелну

стабилност свог друштва, привреде и политичке сцене. Русија је успела да пронађе, истина уз извесне тешкоће и финансијске губитке, алтернативна тржишта услед санкција која јој је наметнуо Запад. Улазак Шведске и Финске у НАТО такође представља негативан елемент за Русију. Међутим, парадокс је да су управо пре свега земље Европске уније у исто време доживеле евидентну нестабилност и чак кризу као последицу своје политике у вези са украјинском кризом. Те последице су вишедимензионалне, од привредних губитака до незадовољства у тим друштвима, јачања опозиције. Посебан ударац су прилично недемократске мере које су владајуће гарнитуре у већини земаља Уније предузеле да би задржале своју апсолутну власт и сузбиле незадовољства грађана и опозиционих странака и удружења.

Заједно са новом Трамповом политиком, која на неки начин делом раздваја америчку званичну политику у украјинској кризи у односу на остатак Запада, пре свега Европску унију (која по том питању ни сама није потпуно јединствена), стиче се утисак да је Русија у далеко повољнијим међународним околностима него у претходном периоду украјинског конфликта. Посебно је значајно што су земље ван тзв. колективног Запада остале неутралне, а неке чак и благонаклоне према Русији у периоду украјинског конфликта. Међу наклоњеним су и чланице ШОС-а и БРИКС-а, које имају све већи значај у међународним односима. У том правцу, управо у овом периоду долази до ширења БРИКС-а, од чега је један самит (2024) одржан у Русији (Казањ). Владимир Путин је посебну сатисфакцију добио сусретом на Аљасци са Доналдом Трампом у августу 2025. године, док је Зеленски доживео велики удар управо својим првим званичним сусретом у Вашингтону са Трампом као новим председником САД. Наступ Венса на Минхенском форуму почетком 2025. године био је такође неугодан за врхушку Европске уније.

Ситуација на фронту почетком маја 2025. године

Отпочињање преговора са Трапповом администрацијом, током пролећа 2025. године, није зауставило ратна дејства на фронту. Почетком марта руска страна извршила је кључни продор на Курском правцу, где су украјинске снаге сведене за седмицу-две на мали простор уз границу, одакле су током априла потпуно избачене. Паралелно са тим руска војска заузела је танак простор украјинске територије према граничној Сумској области, са тенденцијом даљег проширења тог појаса. То није спречавало украјинске снаге да упорно покушавају да тактичким ударима покушају да се учврсте у суседној руској Белгородској, па чак поново и Курској области, али без успеха.¹⁵⁵

Иако руска војска има, укупно посматрано, иницијативу на највећем делу фронта, Украјинци још увек на појединим секторима имају могућности и снаге да покушају привремене тактичке противударе, али они имају кратак дах и скроман учинак. Опет руска страна, упркос низу отежавајућих околности, попут ројева дронова, још увек снажне информационе логистике Украјинаца захваљујући сателитима и НАТО информацијама, те отежаним временским приликама, успева да постигне у континуитету напретке на низу делова фронта. Највећи притисак је на широком простору Покровска, који сада обухвата и лево и десно крило, од којих лево практично допире до границе Запорошке, а горњи крак до Дњепропетровске административне области. Ово је и најфреквентнији део фронта, где руска страна још од краја 2023. године постиже сталне напретке, чија је кулминација била фебруара 2024, када је заузета Авдејевка. Практично потоњи успеси на овом правцу у највећем су резултати ове велике победе и анулације најутврђенијег дела иначе веома утврђеног Донбаског фронта. Руска страна врши напад на сами Покровск и Мирноград, док јој је северозападним краком омогућен већ сада

¹⁵⁵ Стиче се утисак да је то рађено више из пропагандних разлога, посебно почетком маја (везано за руску прославу 9. маја).

улазак у Дњепропетровску област. На североистоку Покровског правца такође се отвара могућност исправке линије фронта и посед већег простора. Од краја маја и на источном правцу од Покровска забележени су крупни успеси, повезани са заузећем Торецка, још источније. На тај начин источни бок Покровског фронта се спаја, заједно са Торецким правцем, у јединствени напредак ка северу и североистоку, односно Константиновки. Константиновка, као јужни део треће, последње велике утврђене линије одбране Украјинаца у Донбасу, угрожена је са тог правца (југозапада), паралелно са могућношћу да се на њу удари директно у случају окончавања завршних борби за заузеће Часовог Јара (који је још северније). У Часовом Јару се већ готово годину дана (а када се рачуна период од пада Бахмута и потоњих борби за прилазе Часовом Јару, онда и две године) воде жестоке борбе за његово заузеће од руских трупа. Поред Часовог Јара налази се насеље Ступочки, где се око 10 маја воде борбе за његово заузеће. Ступочки се налази на директном путу за Константиновку, тако да се његовим потенцијалним потпуним заузећем (чак и да се не окончају битке за заузимање Часовог Јара) руској страни отвара могућност директног наступања ка Константиновки из правца истока.

То би био удар са јужног правца на последњу, трећу утврђену линију одбране у Донбасу (Константиновка–Друшковка–Краматорск–Славјанск). Међутим, то није све. Управо се ова утврђена линија одбране потенцијално угрожава и са севера, где руска страна заузећем Јамполке долази до Јампола и примиче се важном стратешком центру Красном Лиману. Читава ова операција на Лиманском правцу (неки читав овај простор фронта називају Јужнокупјански), доводи у све тежи положај читав сектор Северска. Северска избочина је последњи остатак друге утврђене линије Украјинаца у Донбасу (падом Соледача јануара 2023. и потом Бахмута у мају исте те године, она је пробијена). Поред тога руска страна притиска и сам Северски правац, али ту напредак иде прилично споро. Тако се чини да би успех ка Красном Лиману довео до постепеног повлачења из читаве Северске избочине,

укључујући и сам град Северск. Приближавање ка Красном Лиману угрожава такође непосредно сам Славјанск, односно трећу утврђену линију одбране у Донбасу, и то са севера. Тако се руске снаге постепено приближавају наступању директно ка Константиновки, из правца Торецка, и посебно како се борбе за Часов Јар приводе крају и одатле, дакле са чеоног правца. С друге стране наступање ка Красном Лиману отвара могућност приласку руских снага трећој утврђеној линији одбране и са севера (ка Славјанску). Све ово говори да ће руске снаге главни удар врло брзо концентрисати можда не ка Покровску, већ ка Константиновки, посебно ако Часов Јар убрзо падне. Међутим, остаје опција о што скоријем наступању ка Покровску, јер је и ту могући бенефит продора у Дњепропетровску област врло привлачан, посебно јер је тај део фронта мање утврђен.

У овом тренутку, када је сукоб увелико премашио три и ушао у четврту годину, поставља се кључно питање како ће се он окончати. За Русију је најважније питање војна неутралност Украјине, дакле да постоје гаранције да неће ући у НАТО и да на њеној територији неће бити размештено западно нуклеарног наоружање. У том правцу није примарно питање територије, али како Кијев и НАТО нису показали спремност уважавања руских примарних интереса, сукоб се поопштрава. Поред тога украјинска власт од почетка сукоба поопштрава однос према свом руском и совјетском наслеђу, те додатно изграђује концепт Украјина–антиРусија. То се посебно односи на забрану деловања Украјинске православне цркве Московске патријаршије увођењем црквених празника и календара декретом по западном (католичком) календару, прогону руског језика и топонима, изменом историје и др. То не само да нема везе са поштовањем људских права и идентитета већ индиректно иде на руку отцепљивању све већег дела становништва земље. Како је и БДП и животни стандард у Русији битно већи од оног у савременој Украјини (чак параметри и пре почетка овог сукоба), то би такође могао бити мотив опредељивања за популације у Украјини Руску Федерацију. Украјина која преостане из овог сукоба такође ће бити титулар враћања кредита западним силама.

Уколико она остане без богатих области Југоистока, и чак без излаза на море, њена привредна и геополитичка снага неће бити значајна.

Наду за данашњу кијевску власт представља подршка са Запада, укључујући хипотезу о коришћену макар дела заплењене руске имовине у западним земљама.

Исход украјинског сукоба је у целини тешко предвидети, али је постало јасно да без директног ангажовања НАТО-а (што није вероватно) Русија добија сукоб. Русија након спроведених референдума четири припојене области сматра својом саставном територијом и то у пуном опсегу (Доњецку, Луганску, Запорошку и Херсонску). При садашњем односу снага може се претпоставити даљи развој ситуације у правцу заокруживања преосталих територија четири припојене области. Такође, уколико Кијев остане непопустљив, сукоб ће се наставити и реална је могућност припајања и неких других области рускојезичког Југоистока (Харковска, Дњепропетровска, Николајевска и Одеска). У преосталом делу Украјине који контролише Кијев драстично се смањио број становника и привредна активност је изразито смањена. Очекује се даља вишестрана помоћ са Запада, али је реално да она буде нешто нижа него до сада. За Русију је најважније да Украјина буде ван НАТО-а, на шта за сада САД не могу да пристану. Такође западне земље доста полажу да ће учествовати у обнови Украјине и да она треба да им враћа кредите. Пукотине у том правцу могу бити скривени интереси њених западних суседа (Мађарске, Пољске, Румуније, па и Словачке) по питању мањина и неких историјских права. Проширење НАТО-а на Финску и Шведску, те хомогенизација Запада против Русије такође су стварност. Међутим, проширио се и БРИКС. Опасност да ће се сукоб проширити у регији није још сасвим одагната (Пољска, Белорусија, Литванија и др.). Слабе тачке „колективног Запада” да настави неспутану помоћ Украјини су све веће незадовољство у западноевропским силама, последице овакве политике која се директно одражава на стандард њихових популација, те посебно Трамп. Избори у САД су значајан изазов и за украјинску

кризу јер се сматра да победа Трампа повећава шансе за компромис. Такође, геоекономска повезаност тзв. „Старе Европе” (Француске, Немачке, Италије) са Русијом, где ове земље трпе због прекида те сарадње, шанса је да се у перспективи потенцијално умекша њихов однос према Москви.

Чини се да са друге стране Русија нема тако слабих тачака на унутрашњем, па и на спољном плану. Опасност да се сукоб прошири уласком НАТО-а је мала, јер би то угрозило светски мир, иако остаје хипотетичка могућност да то уради нека од суседних чланица Алијансе, ван тачке 5. Тој опцији проширивања сукоба најближа је Пољска, и то у односу на Белорусију. Међутим, као хипотетичка могућност постоји и опција да неке од западних суседа Украјине искористе ову кризу за реализацију својих територијалних аспирација. То се начелно односи управо и на оне земље које су врло ажурне у помагању Украјини у њеној борби против Русије, пре свега за Пољску, а потом за Румунију, Мађарску, па чак и Словачку.

Епилог разрешења украјинске кризе одразиће се на светски поредак, јер ће вероватни успех Русије убрзати развој мултиполаризма (и обрнуто њен потенцијални неуспех га успорити). То су све велике непознанице. С друге стране, једно је сигурно – после овог сукоба тешко је замислити не само Украјину у оном уређењу и опредељењу као пре сукоба, а паралелно мења се и свет и чини нам се неповратно иде ка мултиполаризму.

Трампова промена америчке политике према украјинском сукобу и фронт у јесен 2025.

Победа Доналда Трампа на председничким изборима у САД новембра 2024. и његово преузимање власти 20. јануара 2025. године представља нови моменат у украјинском конфликту. Званична политика Вашингтона, оличена у Бајденовој администрацији, од почетка сукоба је у највећем креирала западни наратив о украјинском оружаном сукобу. По њему Русија је главни, или чак једини кривац за

отпочињање ратног сукоба, прецизније агресор, против кога су уведене санкције. С друге стране, Украјина као жртва помаже се на разноврсне начине. Заузима се званичан став да је наводно могуће да се (уз западну помоћ) руске снаге одбаце или чак укупно победе. Бајденова администрација је дакле гајила наде да је могуће да украјинска армија, широко помагана од Запада, може постићи резултате на бојном пољу, или макар водити дуготрајан исцрпљујући рат, те функционисати као организована држава на својој територији. Рачунало се да ће Русија имати много проблема због вођења сукоба и санкција, те да је могуће чак да се у њој изазове друштвена и политичка нестабилност и привредна криза. Дакле, Бајденова администрација је имала концепт да се Русији може наудити изолацијом на међународном плану, уздрмати је економски, као последица санкција и изнуривања ратом, те покренути унутрашње привредне, друштвене и политичке проблеме и нестабилност.

Русија не само да није озбиљно економски уздрмана већ је задржала унутрашњу друштвену и политичку стабилност. Иако је тзв. колективни Запад у највећем следио политику Вашингтона по питању односа према украјинском сукобу, те увео санкције Русији, остале земље у свету задржале су сарадњу са Москвом, укључујући и водеће силе БРИКС и ШОС. БРИКС се управо у овом периоду проширио, а Русија је по БДП паритета куповне моћи избила на четврто место у свету и прво од европских држава.¹⁵⁶

Трампова администрација на први поглед радикално мења свој однос према украјинском сукобу. Мотиве можемо тражити у другачијој Трамповој стратегији на домаћем плану и међународној поставци, али и стањем и перспективом самог украјинског сукоба. Трампова концепција спољне политике уважава чињеницу да САД имају значајне унутрашње економске и социјалне, те привредно

¹⁵⁶ <https://www.worldbank.org/en/about/leadership/directors/eds23/brief/russia-was-classified-as-high-income-country>; <https://www.novosti.rs/c/ekonomija/vesti/1373770/ruska-ekonomija-svetska-banka>

структуралне проблеме.¹⁵⁷ С једне стране смањење трошкова Америке, укључујући издатке везано за помоћ Украјини. Трамп се определио и да побољша односе са Русијом, у правцу смањења трења и чак покушаја споразума по више планетарних и геополитичких питања. С друге стране, Трамповој администрацији је постало јасно да се не може војно поразити Русија у украјинском сукобу, чак и када би се повећала вишеструка и обилна помоћ Украјини. Вероватно се процењује да би било најбоље тражити компромис док украјинска страна још није потпуно поражена.

У том правцу, у релативно кратком року од неколико месеци, Трампова администрација је трансформисала САД од главног савезника Украјине у овом сукобу у покушај миротворца. Током пролећа 2025. године представници Трампове администрације ступили су у контакт и учествовали у низу формалних и неформалних контаката и преговора са представницима Русије. Ти контакти и преговори говорили су светској јавности да је дошло до приближавања ставова две силе око украјинске кризе, као и преговорима о низу других питања у савременом свету. С друге стране, однос званичне САД према Зеленском и Украјини се погоршао, упркос чињеници да је постигнут билатерални споразум о могућности Америке да експлоатише заједно са Украјином низ њених минерала и метала у будућности. САД су се у исто време видно дистанцирале од сарадње са ЕУ по питању украјинске кризе и чак им увеле низ трговинских царина и санкција.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Отуда и стратешка тежња ка реиндустријализацији Америке, што је између осталог резултирало увођењем санкција низу земаља од доласка Трампа на власт, покушајем оживљавања и субвенционисања америчке индустрије и др.

¹⁵⁸ Увођење царина земљама ЕУ можемо посматрати у оквиру ширег протекционистичког односа Трампове администрације према свету током пролећа 2025. године, укључујући и Кину и низ других земаља света. Царине према ЕУ се потом, као и у случају низа других земаља, делимично смањују закључно са мајем.

Украјински конфликт отвара читав низ геополитичких питања. Стиче се утисак да је Трампова администрација схватила да даљи сукоб води ка постепеном даљем исцрпљивању украјинске стране, чак и да се настави са вишеструком помоћи западних земаља Украјини. То би временом могло готово сигурно довести до још тежег пораза Украјине на фронту. Имајући у виду различите приоритете које је Трампова администрација поставила себи у односу на претходну, спољна политика третира се као област која не би требало да изискује додатне и велике трошкове, у односу на неопходност консолидације и преуређења привреде и друштва на унутрашњем плану. Стога се одлучила за прихватање реалности у украјинском конфликту и да би се избегли даљи заплети предлаже мировне преговоре који би требало као крајњи исход да спасу Украјину тоталног краха и пораза.

Победа руске војске у Курској области те преношење сукоба и на околну Сумску област у Украјини је нова реалност средином марта. Предлог Трампа средином марта је постизање примирја од месец дана, што је руска страна одбила у таквом облику и околностима.¹⁵⁹ Како је руска страна у замаху, може се очекивати да неће тако лако доћи до примирја, јер руска страна, између осталог, инсистира на свеобухватном миру а не примирју. Мотиви руске стране су лоша искуства са поштовањем споразума иза којих нема чврстих гаранција, те чињеница да је она у замаху на фронту и да очекује да јој се признају као минимум за отпочињање преговора четири области Југоистока у пуном обиму.

Веома је интересно држање лидера водећих сила ЕУ, као и Британије. ЕУ и Британија су од доласка Трампа на власт скрајнути по питању украјинске кризе. Долазак Мерца на место канцелара у Немачкој употпунило је састав те политичке групације, поред Макрона у Француској и Стармера у Британији. Они показују непријатељство према Русији и дају пуну подршку Зеленском у

¹⁵⁹ <https://www.cbsnews.com/news/trump-zelensky-call-ukraine-russia-putin/?intcid=CNI-00-10aaa3a>

његовој непопустљивој политици. Лидери Немачке и Француске не обраћају пажњу пре свега на привредне интересе њихових земаља за отопљавање односа са Русијом. Оно што је необично, лидери Немачке и посебно Француске не обазире се посебно на раст незадовољства у њиховим државама у јавном мњењу и опозицији због званичне политике тих земаља према Русији и украјинском сукобу.

С друге стране, започете идеје и предлози о преговорима о решењу сукоба у Украјини од стране САД и начелна спремност да се иде у том правцу званичне власти у Русији, указују на реалну могућност да у перспективи до тога и дође. У том правцу поставља се питање да ли ће доћи до извесног компромиса у догледно време, или ће се то одлагати до даљњег. То је веома тешко оивичити у конкретни временски период, али је вероватно да ће се временом преговори интензивирати, да ће се сужавати спорна питања и у перспективи некако доћи до договора. За то су потребни спремност и расположење обе стране, и Русије и САД, али томе треба додати и званични Кијев. Став ЕУ се у неком обиму вероватно мора уважити, али изгледа да након доласка на власт Трампа у Америци он и није тако пресудно важан.

Крајем априла и почетком маја лидери западноевропских сила (Немачка, Британија и Француска) наставили су своју пуну подршку Зеленском и властима у Кијеву у непопустљивости према могућности тражења компромиса сукоба са Русијом. То је прилично нелогично са аспекта односа снага и развоја ситуације на фронту у Украјини. Руске снаге су развиле даља дејства након избацивања украјинских трупа из Курске области, почеле су да стварају тампон зону под својом контролом у Сумској области. С друге стране освојен је Торецк и водиле су се завршне борбе за заузимање Часовог Јара. Такође, нешто западније од Торецка, па све до источног обода агломерације Покровск–Мирноград, руска војска је направила продор и заузела значајну територију, која у географском смислу представља велику избочину ка северу. У исто време ова територијална избочина наткриљује са истока Мирноград и Покровск, а у исто време

дијагонално се приближава Констатиновки. Констатиновка се окружује и непосредније из правца Торецка, док тешке битке за Часов Јар наговештавају његов пад и могућност да се одатле директно удари на Констатиновку (преко места Ступочки, које је нешто западније од Часовог Јара директно на путу за Констатиновку). У таквим околностима источна територијална „платформа” одакле је нападана агломерација Мирноград–Покровск показала се далеко успешнијом од паралелних покушаја да се са западне стране направи територијална „платформа” која би наткрилила Покровск. Ти покушаји са запада дали су врло ограничен ефекат, јер су противудари украјинских снага били веома снажни, а ни конфигурација терена није била погодна за веће напретке. Отуда је источна „платформа” била и главни успех руских снага на читавом централном фронту у Донбасу, одатле се ишло на Покровск–Мирноград, односно покушавало да се направи прстен приближавања и полуокружења северније ка Константиновки. Констатиновка је јужни обод треће последње украјинске утврђене велике линије у Донбасу (Констатиновка–Друшковка–Краматорск–Славјанск). Дакле све док Руси нису потпуно заузели Часов Јар, није се могло помишљати на директан удар из тог најближег правца према Константиновки, на тако важан град-упориште. Јер иако су Руси долазили у више наврата до Ступочки, важног места на директном путу ка Констатиновки, а нешто западније од Часовог Јара, све док су се у Часовом Јару водиле борбе то је био ризичан и непотпун подухват. Када је најзад Часов Јар до почетка августа потпуно заузет, куцнуо је тренутак за синхронизовани удар на Констатиновку из више праваца. Односно све до приближно септембра то су били логистички покушаји заокруживања Констатиновке са три стране, без директног покушаја да се она заузме.

Имајући у виду ситуацију у односу снага и самом фронту у украјинском сукобу, западноевропски лидери су вршили притисак да се склопи примирје од 30 дана (са могућношћу даљег продужавања) јер је евидентно да украјинска страна губи рат. Ту имамо у виду

нелогичност њихових ставова да се продужи рат до апстрактне „победе војне Украјине”, што је нереално у склопу постојећих околности. С друге стране, да се у складу са реалношћу стања на фронту, издејствује примирје. Како то примирје без пратећег коначног мировног споразума на видiku није у интересу руске стране, то смо почетком маја имали усијање ситуације јер је и Трамп начелно подржао идеју око примирја. Тада Путин преузима дипломатску иницијативу и предлаже билатералне руско-украјинске преговоре у Истанбулу око средине маја 2025. године.

Како је Русија одбила да и поред низа мањих прекида ватре и ограничења сукоба које је сама предложила и прихватила усвоји и једномесечно примирје, дошло је до притиска земаља ЕУ по питању могућности проширења санкција. Путин даје контрапредлог о могућности директних преговора са Украјином у Истанбулу, што Трампова администрација прихвата и подстиче Зеленског да то усвоји. Зеленски то прихвата и наговештени су преговори у Истанбулу две делегације (Русије и Украјине), а Трамп изражава спремност да и америчка делегација томе присуствује. Оквирно из свега можемо извући утисак да Путин и Трамп међусобно показују добру вољу, као и сагласност око низа светских питања, да се пронађе у крајњој линији формула за окончавање украјинског сукоба. Да ли ће до ње и када доћи остаје да се види, али у односу на претходну америчку администрацију, Трампова је забележила уочљиво приближавање могућности договора.

У Истанбулу две делегације су разговарале само о техничким детаљима, те су тада, и нешто касније на поновљеним преговорима, постигнуте договори о делимичној размени заробљеника и тела погинулих.

Након тога долази до неколико техничких преговора украјинске и руске стране без видљивог напретка. Чинило се да је епохални догађај сусрет Доналда Трампа и Владимира Путина у другој половини августа у Енкорицу на Аљасци. Ово је био важан догађај, који је без сумње означио додатно отопљавање односа две силе. Није

довољно познато шта се разговарало и евентуално постигло на овим разговорима везано за украјински сукоб. Чини се да је добитак руске стране несумњив, у правцу смањења ефеката покушаја Запада да је изолује, јер је Путин примљен на највишем нивоу церемонија и уважавања. Разговори су вођени око низа тема, где је вероватно најважнија била украјински сукоб. Америка је престала да инсистира на једномесечном прекиду ватре, као и наметању решења о брзом договору. Таква политика Трампа везана је и за приоритете његове администрације, који су пре свега на унутрашњем плану, као и смањењу трошкова у међународним односима. С друге стране, на Блиском и Средњем истоку наставља се са подршком Израелу, што је било видљиво и у вези сукоба са Ираном. Америка је посредовала, а када је дошло до сукоба укључила се један дан и сама у бомбардовање иранских нуклеарних истраживања, да би већ следећи дан предложила примирје, до кога је и дошло. Са Русијом се покушавају постићи договори и око експлоатације Арктика, као и о низу других питања.

Током септембра ситуација на фронту говори о иницијативи руске стране која бележи напредак, али и о још увек виталности украјинске стране да брани постојеће позиције. Битка за град Купјанск се распламсава и Руси држе готово две трећине града. Украјинци се бране у његовом јужном делу, а битка се води и на приградским местима, западно од њега, као и на преосталом простору источно од реке Оскол.¹⁶⁰ У случају пада града Украјинци би морали евакуисати преосталу територију источно од реке Оскол, а у стратешком смислу то би била прекретница где би руска страна могла напредовати у читавом источном делу Харковске области, укључујући стратешки важан град Изјум. Паралелно са борбама које се за сада повољно одвијају за руску страну у јужнокупјанском (лиманском) правцу те покушају да се заузме стратешки важан град Красни Лиман, то би све

¹⁶⁰ <https://www.msn.com/en-us/news/world/russian-forces-keep-trying-to-gain-foothold-in-kupiansk-ukraine-s-military-says/ar-AA1N4Nx9>

стварало предуслове у средњем року за напад на последњу утврђену линију одбране у Донбасу, односно њен северни део који чине Славјанск и Краматорск. Овај тешко освојиви део Донбаса би се на тај начин напао са севера и северозапада, што би битно олакшало покушаје да се заузме. Са истока трају борбе за заузеће Северска, одакле би се Краматорск и Славјанск могли напасти. Такође, Руси се приближавају орбити одакле се може угрозити Друшковка, а потом са јужне стране и Краматорск. Битке за Константиновку почеле су директно са источног прилаза. Са јужног правца у односу на Константиновку руске снаге су заузеле место Клебан Бик, где су окружиле групацију украјинских снага, те помериле линију фронта на север, ка јужним обронцима града. На овај начин може се угрозити срце преосталог утврђеног дела Донбаса. Битно јужније, на простору велике избочине, код Златног Колодјежија и Доброг поља, руска страна је пропустила велику прилику крајем августа да даљим продорима читаву агломерацију Покровск–Мирноград доведе у шире полуокружење, или чак окружење. Ситуација се на овом правцу стабилизovala у септембру, где Украјинци и поред одбијања руске стране код Златног Колодјежија, те стањивања ове избочине, и даље не могу у потпуности одбацити Русе. Када је у питању сам ребус Покровск–Мирноград, ту су ангазоване велике формације обе стране и борбе се воде са мањим померањима позиција. Руска страна је заузела западни и јужни део Покровска и налази се на периферији источног прилаза Мирнограда. Крајем септембра руска страна завршила је напорне борбе и одбацила притиске Украјинаца на Новоекономичное и читаву источну страну према Мирнограду. Тако су сазрели услови да се Мирноград нападне и директно са истока. У Покровску се проширује заузимање његовог западног дела. Нешто северније од Мирнограда је велика избочина код Доброг поља, а завршава се код Златног Колодјежија. Ово је практично једини део фронта где извесне шансе за непосредан успех имају и Украјинци. Руска страна није успела продревши тако далеко до Златног Колдјежија да ојача бокове и линије снабдевања. Она је остала рањива

на јужном правцу, где су Украјинци веома стањили коридор, на ивици пресецања. Покушаји руске стране да ојачају овај коридор, посебно у правцу Новог Шахова, дали су за сада минималан резултат. С друге стране, мала је шанса да Украјинци, чак и када би успели да ухвате у окружење руске снаге, да их савладају, јер немају превласт у броју војника на овом сектору.

Ствари се убрзавају и код Северска, где су после много напора Руси очистили остатке отпора украјинских снага код јужних простора Серебрјанске шуме и доспели са северне стране директно испред града Северска. Како се Северск притиска са истока и југа, његова стратешка ситуација је веома тешка. Он је остатак друге утврђене линије у Донбасу и као испупчење је дуго одолевао. Сада се чини да паралелно са руским постепеним заузимањем насеља Јампол, који је северозападно од Северска и пресеца пут ка Красном Лиману, да је чак логично да га Украјинци полако напусте. Тиме се ствара могућност да руска страна приђе последњем језгру Донбаса, а то је Краматорск и Славјанск са истока. Друго приближавање Руса Красном Лиману значиће борбе за овај важни стратешки град, одакле се може угрозити са севера Славјанск.

На северном делу читавог фронта је Харковска област, где су у јеку борбе за Купјанск. Преко половине града држи руска страна и воде се борбе за његов централни део. На Купјанском фронту, источно од града и источно од реке Оскол, налази се значајна територија у украјинским рукама, која се мора напустити у случају губитка града Купјанска. Такође, између појаса територије коју држе Руси на међи Липци и Волчанск, на западу, те Купјанска на истоку, руска страна је продрла уз границу на још једном делу Харковске области и заузела мањи појас. Стиче се утисак да се тежи обједињавању ових територија и да присуствујемо покушају рестаурације руског дела Харковске области који је напуштен у јесен 2022. године (тада је обухватао трећину области Харков). Преломна тачка за ове амбиције је заузеће града Купјанска, након чега се отвара широка лепеза могућности руске стране за врло амбициозне даље операције у више праваца. У

овом тренутку (крај септембра) изгледа да није више питање да ли ће Купјанск пасти, већ када ће то бити. Руска страна држи приближно око 60% града.

Украјина је у првој години рата имала осетну предност по броју војника у односу на руске снаге на фронту. Пуковник Опачић наводи да су руске снаге нападе фебруара 2022. са свега 170.000 припадника професионалне војске, чему треба додати и снаге милиције ЛНР и ДНР. Током лета те године осетио се недостатак војске, ту је начињен крупан пропуст у попуни трупа, што је био и главни разлог јесењих повлачења из Харковске, а потом и из дела Херсонске области. Најзад је урађена делимична мобилизација такозване активне резерве, од нешто преко 300.000 људи. Током следећег периода решење је пронађено у тзв. уговорцима, односно синтези плаћеника и добровољаца. Током последње две године очигледан је процес лаганог повећавања броја руских војника на фронту, уз задржавање њиховог квалитета. С друге стране, број украјинских војника је исти, или чак минимално опада, али је значајнији пад њиховог квалитета. Наиме, на почетку сукоба, на пример групација Слобода украјинских снага у Донбасу бројала је око 13 бригада, углавном добровољаца, десних снага. У међувремену опада квалитет обуке украјинских снага због губитака и мањка могућности да нови контингенти имају квалитетну обуку.

Владимир Путин је у септембру 2025. изјавио да се на фронту налази око 700.000 руских војника.¹⁶¹ Наводно су процене и украјинске стране да би то могао да буде приближан број руских војника у Украјини.¹⁶²

Руске снаге у Украјини подељене су у неколико групација, заправо на основу армијских група из којих потичу (мегарегиони Руске

¹⁶¹ <https://www.b92.net/info/svet/164688/rat-u-ukrajini-uzivo/vest>; <http://www.balkanmagazin.net/novosti-i-politika/cid128-413217/putin-na-fontu-protiv-ukrajine-borise-700000-ruskih-vojnika>

¹⁶² <https://www.blic.rs/vesti/svet/obavestajci-ukrajinskih-snaga-otkrili-koliko-ruskih-vojnika-je-trenutno-teritoriji/v2h0sqk>

Федерације). Тако је група Запад распоређена на део фронта према Купјанском и Јужнокупјанском (односно Лиманском) фронту. Групаација снага Исток распоређена је ка Дњепропетровској и Запорошкој области. Групаација снага Центар води борбе ка Покровск–Мирноградском правцу, као и према Добром пољу. Групаација снага Југ је присутна на фронту према Северску, као и према Константиновки. Група снага Север присутна је у Сумској и Харковској области (ван Купјанска). Група снага Дњепар присутна је на реци Дњепар у Херсонској области, као и на најзападнијем делу Запорошке области (ка граду Запорожју).

Квадратура круга украјинске кризе

Украјинска криза ближи се свом разрешењу. Ако анализирамо субјекте овог сукоба, онда би то били Русија, Украјина, али са снажним упливом САД, потом ЕУ, а у мањој мери и осталих земаља света, пре свега силе ШОС-а и БРИКС-а. Руска позиција, односно њеног руководства, прилично је јасна, а то је добитак сукоба и беневити који из тога произилазе – припајање дела украјинске територије, за који су полазна основа ове четири области (наравно одраније и Крим). Друго, статус остатка Украјине, да буде ван НАТО и са јаким гаранцијама за минималан утицај западних сила, потом демитализација, те гаранције за рускојезичко становништво, цркву и др.¹⁶³ Дакле, Русија у преговорима није спремна за примирје уколико нема коначног договора, а такође не види разлоге за сусрете са Зеленским уколико није постигнут коначан договор. Такође, Русија је истакла своје услове за окончавање сукоба.

Када је у питању Трамп и америчка страна, званична Америка је свесна да Украјина не може да поврати изгубљене територије, те да

¹⁶³ Такође, Русији је битно да ако је то могуће, буду скинуте неке санкције и повраћена заробљена имовина, али су то мање стратешки интереси у односу на претходна два, а то је припајање дела Украјине и гаранције за статус онога што преостане од ње.

наставак сукоба може само довести до даљих територијалних и других губитака, и жели да се постигне договор што пре. То није могуће јер са једне стране Зеленски и званични Кијев су заробљеници немогуће позиције у којој се налазе, а да су притом помогнути од западноевропских лидера. Стога се са тих страна врши притисак према Трампу да појача војну и сваку другу подршку Украјини и наводно појача санкције према Русији, што на крају и не би имало великог ефекта на сам исход сукоба.

Зеленски је са најмање маневарског простора, пошто живи у лажном наративу да могу да учине нешто на бојном пољу и стварности да наставак сукоба реално може да донесе само нове губитке територије, људства и материјалних добара за украјинску страну. Најреалније је да ће наставак сукоба довести до губитка и Донбаса, а потенцијално и неких других територија, те да ће у једном тренутку Кијев морати да прихвати реалност, што је вероватно могуће са новим руководством на челу земље.

Лидери Немачке, Француске и Британије настављају са тврдокорном подршком Зеленском и званичном Кијеву да наставе рат, али немају средства да толико помогну Украјини да преокрене у своју корист ток рата. Поред тога они кваре своје односе са САД. Додатно признавање палестинске државе је нови раздор са Трампом, али и са америчком политиком у целини, која бескомпромисно подржава Израел. С друге стране, западноевропске земље у сопственим земљама због такве политике према украјинској кризи трпе последице кроз кризу привреде и побуне и незадовољство дела становништва. То доводи до пада влада и наставка незадовољства. Најтеже је у Француској, где Макрон за своју политику нема никакву озбиљну подршку и где је опозиција и са лева и са десна веома јака.

Пријатељске земље Русији у оквиру ШОС-а и БРИКС-а, пре свега оне најјаче, попут Кине и Индије, на различите начине одржавају развијену сарадњу са Русијом, укључујући привредну. То значајно помаже Русији да избегне последице санкција и западних притисака. Поред тога ширење БРИКС-а и ШОС-а у исто време представља

јачање мултиполарног света, као и подршку Русији и њеној стратешкој позицији у свету у датим околностима.

Треће, остале земље света углавном се не мешају у сукоб на политички или одређујући начин и махом одржавају нормалне односе, као и извесну сарадњу са Русијом. То се посебно огледа и у томе да је велики број заинтересованих земаља за неки од статуса сарадње и учешћа у раду БРИКС-а, па и ШОС-а.

На основу свега биће логично да се настави сукоб у Украјини, да тврдокоран став Зеленског вероватно остане док не доживи осетан пораз на фронту или(и) смену са позиције председника државе. Трамп покушава да нађе споразум и окончање сукоба који неће довести баш до тоталног краха Украјине. Он је изложен притисцима од групације лидера ЕУ–Кијев да се ангажује контра Русије, чему треба додати и опозицију у самим САД.

Погоршавање ситуације у Европи и подизање улога Трампа?

Крајем септембра 2025. године, када завршавамо овај рад, не назире се крај украјинске кризе. Оно што забрињава је подизање реторике западноевропских лидера у односу на Русију. С једне стране, чини се да се не може даље подизати улог. Мерц, Стармер и Макрон, пре свега, показују спремност да се и даље помаже Украјина, али ипак и ту постоје извесне црвене линије. Украјина не може у НАТО, како док траје сукоб, тако чини се и након тога. Потом, они не могу слати трупе у Украјину, посебно не док траје сукоб, а мала је шанса да ће у мировном уговору тако нешто и бити могуће. С друге стране, извесна економска, друштвена и политичка криза у низу земаља Уније, посебно укључујући од већих држава Француску (чему треба додати незадовољства и нестабилност у Британији), такође не иде у прилог вођењу овакве антируске концепције. Замрзавање руских средстава и имовине има лимит и не може се коначно одузети, како то и сами лидери ових земаља сматрају (на пример Макрон), али се зато може

одузимати камата и принос на ова средства у прилог Украјине.¹⁶⁴ ЕУ и њене водеће чланице (плус Британија) најављују повећавање улагања средстава за војску и чак се повремено наводи да је Русија главни противник.

Када су у питању САД и Трампова политика, уз сву њену специфичност, на заседању ОУН у Њујорку он је погоршао реторику према Русији, мада је оставио могућности и за другачија тумачења неких критичких ставки.¹⁶⁵ Остаје делом неизвесно како ће се Трамп даље одређивати према украјинском конфликту.¹⁶⁶ Стиче се утисак да он не жели потпуни пораз Украјине и да покушава да добије компромис са Русијом, која би опет, у том случају, требало да прихвати окончавање сукоба што скорије, где би само део њених интереса био задовољен. Опет стиче се утисак да је можда и могућа нагодба САД и Русије по питању неких других интереса, где би Трамп у највећем попустио када су у питању највиталнији руски интереси у Украјини. Најзад, наставак сукоба је на вероватнији, док се на бојном пољу не реше многа за сада неусаглашена питања. Како ствари стоје у односима снага на терену, ту је Русија фаворит. Међутим, могућа је и опција велике помоћи Запада Украјини, укључујући пре свега и Америку, као и повећавање напада дроновима, али и другим средствима, унутрашњости Русије. Такође и повећавање санкција Русији, а можда чак и трећим државама које тргују са њом. Чак и када би се спровела таква стратегија, велико је питање да ли би то имало већег утицаја на ток сукоба. Највероватније не, и стога се може очекивати извесан и континуирани даљи успех руских снага у даљем развоју сукоба.

¹⁶⁴ <https://www.politika.rs/scc/clanak/699231/makron-ukazao-na-rizike-od-konfiskacije-ruske-imovine>

¹⁶⁵ <https://www.bbc.com/serbian/articles/cp3vdkg4l9vo/lat>

¹⁶⁶ <https://topwar.ru/271555-zelenskij-ne-poluchit-rakety-tomahawk-tramp-nalozhil-zapret-na-prodazhu-ih-kiyevu.html> Уз сву противречну реторику, Трамп је одбио да прода Украјини ракете *Томахаawk*.

Да ли се сукоб може проширити? У овом тренутку изгледа мало вероватно да би у рат била укључена или увучена Белорусија.¹⁶⁷ Међутим, то није потпуно искључено. Провокације Пољске или Литваније према Белорусији могле би да прошире сукоб. Такође зона око Калињниграда је географски истурена, али су шансе за већи европски сукоб практично минималне. Русији би одговарало да нападне Украјину из Белорусије уколико би ангажовала веће своје снаге. Тако је и почео сукоб 2022, правац удара из Белорусије је био важан, међутим данас постоји извешан ризик за ширење сукоба ако би се белоруска територија поново користила, чак и да ова земља формално остане неутрална. Противници Русије пак већу опасност за њу могу видети у нападу на Тираспољску област. Уколико се то и не деси, могуће је да се на територију Молдавије доведу неке западне снаге. Чак и такав сценарио је опасан по мир у региону, али и саму Молдавију. Прво Тираспољска област би била ван домета таквог подухвата, а томе треба додати и Гагаузију на југу.

Укупно посматрано постоји неколико сценарија погоршавања ситуације у вези са Русијом и Западом. Једна је изазивање сукоба у Тираспољској области, следећа је давање Украјини ракетних система које би могли још јаче да бомбардују унутрашњост Русије. Следећа је провоцирање сукоба у односу на Калињинградску област, као и потенцијално према Белорусији. Најзад, улазак било каквих западних снага у ма који део Украјине такође је црвена линија у правцу велике радикализације сукоба.

¹⁶⁷ <https://topwar.ru/271551-zelenskij-poterjaet-vsju-ukrainu-esli-ne-primet-predlozhenie-rossii-lukashenko.html> Председник Белорусије Лукашенко је изјавио да ако Зеленски и Кијев не прихвате руске услове мира, могу изгубити читаву Украјину, односно да би војна победа Русије била потпуна.

Закључак

Украјински сукоб није само сукоб између Русије и Украјине већ и наставак унутарукрајинских подела које трају практично од добијања независности ове земље 1992. године. О томе је говорио и Хантингтон у *Сукобу цивилизација*. Унутрашње разлике држане су у оквирима изборног система и мањих немира све до пуча фебруара 2014. године. Тешка криза и сукоби 2014–2015. пригушени су Минским споразумом 2. Отцепљење Крима и Новорусије изменило је у бирачком телу приближан баланс између проруског становништва и оног проукрајинског. Такође и забрана деловања проруских странака, укључујући и оне водеће које су често имале власт до тада (Партија региона, Компартија). Стварање нове цркве, забране употребе руског језика као другог званичног језика и креирање концепта Украјина–АнтиРусија, паралелно са непоштовањем споразума Минск 2 од Кијева додатно је затезало ситуацију у самој земљи, као и према Русији. Победа на председничким изборима 2019. Зеленског изгледала је као шанса за примиривање напетости. После извесног отопљавања, паралелно са доласком на власт Бајдена у САД крајем 2020. године, ситуација се додатно заоштрава. Власт Зеленског врши притисак на преостале проруске и неутралне политичке странке и снаге у земљи, заоштрава ситуацију на унутрашњем плану, као и према Русији. То све доводи до сукоба 2022. године, када је Русија формално напала Украјину, али су ситуација и околности били доведени до усијања.

Ово није само сукоб између две земље, већ и сукоб носилаца мултиполаризма у свету и оних које се залажу за опстанак монополарног светског поретка. У том правцу стиче се утисак да ће успех Русије убрзати развој мултиполаризма и довести могућност да се односи у свету поставе на новим основама и платформама.

Украјинску кризу можемо посматрати као најважнији светски догађај у процесу прерастања међународног поретка ка

мултиполарном. Отуда су практично све светске и регионалне силе заинтересоване за исход украјинског конфликта. Носиоци и подржаваоци одлазећег монополарног светског поретка виде прилику да довођењем у питање успеха Русије у украјинском сукобу успоре процес преласка међународног поретка ка мултиполарном. Обрнуто, силе, земље и народи који подржавају мултиполаризам са симпатијама гледају Русију у овом сукобу. Ситуација није једноставна гледано по земљама, јер у многима од њих постоји подељеност по овом питању, а негде постоји непоклапање званичне политике државних руководстава са већинским расположењем народа у тим земљама. Чини се да је то нарочито изражено код неких земаља чланица ЕУ, попут Бугарске, Грчке, Кипра и др. Стиче се утисак и да је таква ситуација на Балкану, у Македонији, Црној Гори и др.

Украјинска криза која је трајала више година кулминирала је 2014. године са елементима оружаног сукоба. Главни проблем је да је једна ентитетски сложена држава, након пуча фебруара 2014. године, престројена у правцу Украјина–АнтиРусија. То је добрим делом и главни разлог прерастања украјинске кризе у оружани конфликт 2022. године, где је укључена и Русија.

Након три и по године трајања оружани сукоб је пролазио кроз различите фазе. Русија је постигла друштвену и политичку стабилност, релативну отпорност на санкције. Избегавање мобилизације резерве и слања на фронт момака на одслужењу војног рока Русији је помогло да се оствари унутрашња стабилност. Сарадња са земљама БРИКС-а, ШОС-а и Трећег света у целини омогућило је Русији престројавање у привредној сарадњи у односу на притиске западних земаља. Иако су санкције Запада имале извесног успеха, он је био далеко мањи од циљаног, па је Русија управо у овом периоду избила на четврто место у свету по БДП-у бруто паритета куповне моћи.

На самом фронту ситуација се у 2022. години развијала врло динамично. Русија је напала са релативно малим бројем професионалних војника, постигавши делимичне успехе у првих пет седмица сукоба. Уследило је контрадикторно повлачење руских снага

из северних области и околине Кијева, уочи преговора у Истанбулу (који нису дали резултат). У следећим месецима током пролећа и лета руска страна наставила је са својом иницијативом, постигавши неколико нових успеха. Међутим, током септембра и октобра доживела је прве значајне неуспехе и повлачења, превасходно због озбиљног мањка војника на фронту. Тада се губи источни део Харковске области, да би се потом извршило тактичко повлачење из града Херсона и западног дела Херсонске области. Заокрет настаје одлуком политичког руководства Русије да се мобилише тзв. активна резерва (око 300.000 војника) и спроведу референдуми у четири области Југоистока о уласку у састав Руске Федерације (Доњецка, Луганска, Запорошка и Херсонска административна област). Након тога се ситуација на фронту крајем календарске године стабилизује.

У првој половини 2023. године руска страна је поново имала иницијативу, где се посебно истиче групација Вагнер. Пробијена је и друга утврђена линија одбране у Донбасу, те падају важна утврђења Соледар (у јануару) и Бахмут (20 маја). Међутим, након краткотрајне епизоде са побуном Вагнера, која је брзо окончана, украјинске снаге започињу своју вишемесечну офанзиву. Она не даје битан резултат на Запорошком фронту (осим заузимања Работина), упркос ангажовању значајне опреме добијене са Запада, укључујући и тенкове. С друге стране, крајем године Руси поново предузимају иницијативу, пре свега у широј регији околине Доњецка. Овome треба додати развој сукоба на Блиском истоку од октобра, што пре свега Америци одузима значајан део потенцијала помоћи Кијеву јер мора помагати Израел.

То резултира освајањем изузетно важног утврђеног града Авдејевке (фебруар) током 2024. године, те потом серије даљих успеха у том правцу, чиме се на делу фронта око милионског Доњецка одбацују украјинске снаге десетинама километара даље. До краја лета долази се до важне раскрснице путева Покровска. Паралелно са овим развојем догађаја украјинске снаге изненада нападају граничну Курску област у Руској Федерацији. Овај подухват је извршен са најквалитетнијим украјинским снагама и имао је пре свега медијски

ефекат. Западне земље, које су увеле Русији санкције (од којих су саме веома трпеле због прекида економске сарадње са Русијом) и слале разноврсну помоћ Украјини, те често издржавале и њихове избеглице на свом тлу, на овај начин добиле су подстицај у нереалном очекивању да Украјина може да постигне успех у сукобу са руском страном. Та илузија је све време рата подстицана од њихових елита на власти за домаћа јавна мњења, упркос реалности. Кијевски пучисти који су на нелегалан начин фебруара 2014. дошли на власт годинама су потом охрабривани на недемократске мере забране проруских политичких странака, стигматизацију руског језика, културе, Украјинске православне цркве Московског патријарха, игнорисању Русије и споразума Минск 2. То је све довело до сукоба са Русијом, а потом је Кијев подстицан на непопустљивост у преговорима и илузију да уз западну разноврсну помоћ може да постигне војни успех са Русијом. Та илузија је била потребна Зеленском све време сукоба и бројне војне акције на терену, посебно одбрана територија по сваку цену, су имале често мотив који није превасходно војни. Тако је и продор у Курску област, који је на мање брањеној територији донео почетни успех, подстицао се да се одржава и следећих месеци упркос војној логици. Тако су до Нове године Украјинци потиснути из већег дела освојене области и трпели значајне губитке у људству и техници. Поред свега тога украјински продор у Курску област на Западу је коришћен као „доказ” снаге украјинске армије и неопходности проширивања разноврсне помоћи Кијеву, у смеру „коначног успеха”.

До краја 2024. године Руси су имали сталну иницијативу, која је између осталог на левом крилу фронта у Донбасу, тачније југозападно од Покровска, довела до пада Угљедара, Селидова и најзад Курахова.

Доласком на власт Доналда Трампа у САД почетком 2025. створили су се предуслови за приближавање ставова две светске силе у правцу тражења договора о окончавању украјинског сукоба. У украјинском сукобу руска страна полако али сигурно потискује украјинске снаге. У првим месецима 2025. године Руси су потпуно избацили Украјинце из Курске области, наносећи им велике губитке.

У исто време заокружен је успех на левом крилу Покровског правца, чему треба додати и освајање на Донбаском правцу Торецка и добијањем дугачке битке за Часов Јар, који је освојен до лета. Крајем септембра руске снаге наступају офанзивно практично на читавом фронту у Донбасу, чему треба додати успешно вођену борбу за заузимање Купјанска. Постижу се тактички успеси и у Запорошкој и Сумској области, а до почетка октобра освојен је значајан део града Покровска, те започете борбе за Северск, Красни Лиман и Константиновку. На тај начин стиче се утисак да би до краја календарске године руска страна могла да овлада читавим преосталим Донбасом, сем Славјанска и Краматорска, који би могли да се нађу у полуокружењу и чије би заузимање могло да се оконча вероватно до краја зиме. Томе треба додати да би до краја 2025. године било реално очекивати, након заузимања Купјанска, поново освајање источног дела Харковске области.

Паралелно са успесима на фронту где Русија има иницијативу, исцрпљује се читава Украјина (економски, војно, демографски) и смањује њена могућност да ефективно даље води рат. Спремност влада већине чланица ЕУ да и даље подржава у већој или мањој мери Украјину у вођењу рата, није довољна за Кијев при постојећем стању ствари и када Америка отказује ту спремност. Главна енигма је даља политика САД у украјинском конфликту. Евидентно је да је Траппова администрација мање заинтересована за украјинско питање, заправо спремна на компромис са Русијом. Трамп покушава да приволи Зеленског на споразум са Русијом, полазећи реално од тога да би се у даљем наставку сукоба украјинска страна наћи у још тежој ситуацији да губи нове територије. Отуда се вероватно Трамп руководи тиме да је боље прихватити изгубљено за Украјину и спречити тоталан пораз и ризик нестанка украјинске државе, или макар додатно смањење њене територије. С друге стране, крајем септембра на свом излагању у ОУН Трамп критикује Русију. У другим својим наступима он наговаштава могућност и заоштравања односа према Москви, а у исто време оставља спремност за тражење компромиса дипломатским

путем. Поставља се питање солуције да се Америка заинтересује да више помаже Украјину оружјем и средствима, те да појача санкције и према Русији, али и према силама које са њом економски интензивно сарађују (попут Кине и Индије), да ли би то могло да утиче на исход сукоба. Ако пођемо од тога да је практично немогуће да дође до војне конфронтације између Русије и САД (НАТО), најближа солуција била би продужавање сукоба, у којем би руска страна имала иницијативу. Тешко је замислити да би се НАТО усудио да уђе на територију Украјине док сукоб траје. У том случају Русија би имала велике могућности да добије сукоб, упркос повећавању разарања и већим жртвама обе стране. Тешко је замислити сценарио где Русија не добија овај сукоб. Остаје хипотетички сценарио да услед велике помоћи читавог Запада (укључујући и САД, руска војна победа буде ускраћена потпуним политичким и територијалним добицима. И на Западу је јасно да је руска војна победа извесна, па постоје покушаји да она не буде потпуна и да руски, посебно политички и територијални добаци буду што ограниченији.

Отуда је логично да или ће Украјина прихватити у највећем руске услове за постизање мира, или ће постепено остајати без досадашњег нивоа западне помоћи за даље вођење сукоба. То би при садашњем односу снага био пут у тотални пораз и знатно теже услове за излазак из сукоба него што је то сада случај.

Поред „колективног Запада” који подржава Украјину (где постоје извесне пукотине и изузеци), водеће силе ШОС-а и БРИКС-а показују симпатије и ширу сарадњу са Русијом. Са те стране може се рећи да се остварио мултиполарни свет и у пракси, дакле везано за један овако важан међународни сукоб.

Резиме

Војни сукоб у Украјини настао фебруара 2022. године, је наставак вишегодишње и дубоке кризе. Заправо Украјина кроз историју као независна држава није ни постојала, пре него што је нестао СССР, почетком деведестих година XX века, који се тада рашчланио на петанест независних држава, бивших социјалистичких република.

Суштински проблем Украјине је њена сложена идентитетска структура, саздана од најмање три историјско-цивилизацијске целине. Једна је Југоисток (историјска Новорусија), који реално не припада украјинском идентитету, нити би се историјски могао повезати са Малорусијом као целином, а посебно не са Галицијом. То је апсолутно територија са већинским руским националним идентитетом, која је одлуком бољшевичких власти придодата Малорусији након Октобарске револуције и конституисања Украјинске федералне републике. Малорусија је била кроз историју део руског националног стабла (Великоруси, Малоруси и Белоруси), са одређеним специфичностима. Галиција сасвим на северозападу, као Црвена Русија у Средњем веку, највећи део потоње историје провела је у саставу других држава и са већинским унијатским становништвом, посебног дијалекта. Овome треба додати и сложеност употребе четири језика - дијалекта на територији Украјине, као и сукобе црквеног карактера, углавном условљене на притиске на канонску Украјинску православну цркву Московске патријаршије последњих година.

У постсовјетском периоду Украјина је функционисала преко плурализма, где су каналисане идентитетске и геополитичке разлике. На власти су се смењивали прозападни и проруски политичари и партије. Међутим након Наранцасте револуције у јесен 2004. ситуација се компликује. Најзад након немира и пуча потпомогнутим са Запада фебруара 2014, оборена је последња влада премијера Азарова и председника Јануковича (иначе легитимна и легална) за

коју можемо рећи да је „проруска“, што отвара велику кризу. После тога нестаје она постсовјетска, колико-толико плуралистичка Украјина и улази се у периоду велике нестабилности и сукоба. Сецесија Крима и сепаратисање Донбаса уз оружане сукобе 2014-2015. су неке од њених последица. Након тога уз помоћ Запада формира се концепт Украјина-антиРусија, где се врши притисак на рускојезичко становништву и Украјинску православну цркву Московске патријаршије. У исто време се не поштује мировни споразум Минск 2 од стране власти у Кијеву. То све убрзава кризу и представља подлогу за ратни сукоб од фебруара 2022. године. Након што је званична Москва признала независност Доњецке и Луганске области у пуном територијалном опсегу, Русија 24 фебруара 2022. напада Украјину оружаним снагама.

Сукоб у Украјини се након више од три и по године, развија у једном правцу, где се већ приближно могу сагледати неке исходишне тачке. Од како је сукоб почео тзв. колективни Запад је прихватио начелно две важне хипотезе о узроцима и могућностима вођења овог сукоба. Прва хипотеза је та, (а њу је пре свега наметнула тадашња америчка администрација и врх НАТО), да је без обзира на околности, Руска федерација највећи, или чак једини прави кривац за отпочињање украјинског сукоба. На основу ове хипотезе, западне силе су увеле разноврсне санкције Русији, а Украјини пружале вишеструку и обимну помоћ. Друга хипотеза је та, да наводно Украјина уз западну помоћ, може да се одбрани, или чак порази Русију, као означеног агресора.

Током претходне три и по године сукоба, руска страна је издржала на унутрашњем плану, притисак западних санкција, сачувала друштвену и политичку стабилност. Без обзира на чињеницу да су санкције извесно наудиле руској привреди, Русија се успела ослонити на алтернативна тржишта и чак по БДП бруто паритету куповне моћи избила на четврто место у свету (а прво у Европи. Ширење БРИКС где је управо Русија прошле године била домаћин заседања у Казану, те озбиљна сарадња у привредном и политичком смислу са њеним осталим чланицама, говори о томе да Москва није остала изолована

у овом периоду. На фронту Руска страна има иницијативу, налази се на путу заузимања преосталог дела Донбаса, иако је јасно да са постојећим ангажованим снагама, померање линија иде изузетно споро, и да је украјинска страна још увек далеко од потпуног пораза. Русија је као свој званични стратешки циљ одредила да Украјина мора бити ван НАТО са гаранцијама, те да четири области Југоистока у пуном територијалном оспегу (Доњецка, Луганска, Запорошка и Херсонска), као и Крим, морају бити признате као њен саставни део. Даљи протужетак сукоба коме присуствујемо, може модификовати и чак проширити руске стратешке циљеве.

Долазак на власт у САД Доналда Трампа и његове администрације, у кратком року показује спремност званичног Вашингтона на споразум са Русијом. У низу изјава водећих људи Трампове администрације, али и конкретних потеза дипломатских, показује се да се Русија не сматра више јединим, па чак вероватно ни главним кривцем за одпочињањем сукоба. Такође, изгледа да је у Вашингтону јасно да се чак ни уз даље хипотетичко повећање помоћи Украјини, не може изменити ток рата. Поред тога приоритет америчке администрације је Блиски исток и подршка Израелу, као и ривалство према Кини, те сређивање прилика у самој Америци, укључујући и ресетовање њене привреде и стања у друштву. Након сусрета Трампа и Путина на Аљасци, иако није постигнут споразум о Украјини, побољшани су односи две силе, који су у претходном мандату Бајдена били на ниском нивоу. Заузима се од стране Америке нешто другачији однос према ЕУ, која се на неки начин удаљава из првог круга сила које решавају не само украјински конфликт. У ЕУ су у водећим њеним силама на власти гарнитуре које нису задовољне оваквом политиком Трампове администрације, нити су спремне да прихвате Русију као силу која из украјинског конфликта излази, као нека врста условног победника. Такође неке од чланица ЕУ, којима треба додати и Британију, гледају на Русију као на потенцијалну опасност, и у сваком случају на ривала. Стога су спремнији да и даље подржавају Зеленског и Украјину, те чак да планирају да енормно повећају сопствене издатке за наоружање. Са друге стране у ЕУ постоји

известан привредни пад и раст опозиције ка постојећој политици, укључујући и нестабилност влада. То је нарочито изражено у Француској, али и у низу других чланица ЕУ. Такође тешко је поверовати да ЕУ има капацитете у наоружању па и финансијама, да може и даље помагати Зеленског и Украјину да настави сукоб, ако би Америка и Русија у главним тачкама направили шири договор, не само о окончању украјинског сукоба. Иако Трамп током почетка јесени 2025. даје противречне изјаве око украјинске кризе и на моменте врши притисак на Русију да се оконча сукоб, стиче се утисак да Москва има иницијативу, захваљујући стању на фронту и јасну перспективу своје победе у овом сукобу.

Исход украјинског сукоба, имаће директне последице и на светски поредак. У вероватном случају успеха Русије, убрзаће се прелазак на мултиполарни светски поредак.

Када је у питању Балкан и српски простори, видећемо како ће се све ове промене рефлектовати. Једно је извесно, а то је да ће утицај мултиполарног света постати видљивији и на Балкану у будуће.

Summary

The military conflict in Ukraine, which began in February 2022, is a continuation of a long-standing and profound crisis. In fact, throughout history, Ukraine had never been fully independent until the dissolution of the USSR in the early 1990s, when the Soviet Union disintegrated into fifteen independent states, formerly socialist republics.

The core issue for Ukraine arises from its heterogeneous identity, which reflects at least three distinct historical and civilisational entities. The first is the southeast region (historical Novorossiia), which does not genuinely belong to the Ukrainian identity and cannot be historically associated with Little Russia (Malorossiia) as a whole, let alone with Galicia. This area, in essence, is a territory with a predominantly Russian national identity, which was annexed to Little Russia by the decision of the Bolshevik authorities following the October Revolution and the establishment of the Ukrainian Soviet Republic. Historically, Little Russia was part of the Russian national corpus (Great Russians, Little Russians, and Belarusians), albeit with certain linguistic and cultural particularities. Galicia, situated in the far northwest and known in the Middle Ages as Red Ruthenia, was, for the greater part of its subsequent history, part of other states and developed a predominantly Uniate (Greek Catholic) population with a distinct dialect. To this must be added the complexity arising from the use of four languages or dialects within Ukrainian territory, as well as religious conflicts, primarily driven by pressures on the canonical Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate in recent years.

In the post-Soviet period, Ukraine functioned through a form of pluralism, channelling its identity-based and geopolitical divisions. Power alternated between pro-Western and pro-Russian politicians and parties. However, the situation became increasingly complicated after the so-called Orange Revolution in the autumn of 2004. Finally, following the unrest and the Western-backed coup of February 2014, the last government of

Prime Minister Azarov and President Yanukovych—legitimate, lawful, and generally perceived as “pro-Russian”—was overthrown, triggering a major crisis. In the aftermath, the post-Soviet Ukraine—previously pluralistic, to some extent—ceased to exist, giving way to a period of profound instability and conflict. The secession of Crimea and the separatist movement in Donbas, accompanied by armed clashes in 2014–2015, were among its direct consequences. Subsequently, with Western support, the concept of an “anti-Russia Ukraine” emerged, characterised by increasing pressure on the Russian-speaking population and the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate. At the same time, the authorities in Kyiv failed to uphold the provisions of the Minsk II Peace Agreement. All these factors further exacerbated the crisis and laid the groundwork for the armed conflict that erupted in February 2022. After official Moscow recognised the independence of the Donetsk and Luhansk regions within their claimed full territorial scope, Russia launched a military attack on Ukraine on February 24, 2022.

After more than three and a half years, the conflict in Ukraine has evolved to a stage at which certain potential outcomes can now be roughly discerned. Since the outbreak of the conflict, the so-called collective West has, in principle, adopted two key hypotheses concerning its origins and the possibilities of its conduct. The first hypothesis—primarily advanced by the then US administration and the NATO leadership—asserts that, regardless of the circumstances, the Russian Federation is the principal, or even the sole, culprit for the outbreak of the Ukrainian conflict. Based on this premise, Western powers imposed a wide range of sanctions on Russia while extending multifaceted and extensive assistance to Ukraine. The second hypothesis maintains that Ukraine, with Western support, is allegedly capable not only of defending itself but even of defeating Russia, which has been designated as the aggressor.

Throughout the past three and a half years of conflict, Russia has managed to withstand the impact of Western sanctions, maintaining both social and political stability. Although these sanctions have undoubtedly harmed the Russian economy to some extent, Russia has successfully

redirected its focus towards alternative markets and risen to fourth place globally in terms of gross domestic product (GDP) based on purchasing power parity (and first in Europe). The expansion of BRICS—of which Russia hosted the summit in Kazan last year—and the country's substantial economic and political cooperation with other member states demonstrate that Moscow has not been isolated during this period. On the battlefield, the Russian side currently holds the initiative and advances towards the capture of the remaining parts of Donbas. Nevertheless, it is evident that, with the forces currently deployed, the movement of the front line remains extremely slow, and Ukraine is still far from complete defeat. Russia has officially declared as its strategic objectives the exclusion of Ukraine from NATO membership, secured through formal guarantees, and the recognition of the four southeastern regions (Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia, and Kherson), along with Crimea, as integral parts of the Russian Federation. The continued prolongation of the conflict, as we are witnessing, may lead to the modification or even expansion of Russia's strategic objectives.

The rise to power of Donald Trump and his administration in the United States has, within a short period, demonstrated Washington's renewed readiness to reach an agreement with Russia. A series of statements made by leading figures in the Trump administration, as well as specific diplomatic actions, indicate that Russia is no longer regarded as the sole—or perhaps even the principal—culprit for the outbreak of the conflict. It also appears that Washington has come to recognise that, even with a hypothetical further increase in aid to Ukraine, the course of the war cannot be decisively altered. Moreover, the priorities of the American administration have shifted towards the Middle East and support for Israel, as well as towards strategic rivalry with China and addressing domestic challenges, including the restructuring and revitalisation of the US economy and society. Following the meeting between Trump and Putin in Alaska—although no agreement on Ukraine was reached—relations between the two powers have improved from the notably low point they reached during President Biden's administration.

The United States has also adopted a somewhat different approach towards the European Union, which has been gradually excluded from the inner circle of powers shaping not only the Ukrainian conflict but broader global issues. Within the EU, the leading states are governed by political elites dissatisfied with the current course of the Trump administration's policy and unwilling to accept Russia as a power emerging from the Ukrainian conflict as a kind of conditional victor. Additionally, several EU member states, including the United Kingdom, continue to perceive Russia as a potential threat and a strategic rival. Consequently, they remain inclined to support President Zelensky and Ukraine, even planning substantial increases in their own military expenditures. At the same time, the EU has faced economic decline, growing opposition to current policies, and political instability within several governments. This trend is particularly evident in France, as well as in several other EU member states. It is, however, difficult to believe that the EU possesses sufficient military and financial capacity to continue assisting Zelensky and Ukraine in sustaining the conflict if the United States and Russia were to reach a broader agreement—not only regarding the termination of the Ukrainian war but also encompassing other major issues. Although Trump, in the early autumn of 2025, issued a series of contradictory statements regarding the Ukrainian crisis and at times exerted rhetorical pressure on Russia to bring the conflict to an end, it appears that Moscow has retained the initiative, owing to the situation on the front lines and the clear prospect of achieving its strategic victory in the conflict.

The outcome of the Ukrainian conflict will have direct consequences for the global order. In the event of a Russian success, the transition towards a multipolar world order will likely accelerate. As for the Balkans and Serbian territories, it remains to be seen how these broader transformations will be reflected at the regional level. One thing, however, is indisputable: the influence of a multipolar world is expected to become increasingly pronounced in the Balkans in the years to come.

Аннотация

Военный конфликт на Украине, начавшийся в феврале 2022 года, является продолжением многолетнего и глубокого кризиса. Фактически, Украина не существовала как независимое государство на протяжении всей истории, вплоть до распада СССР в начале 1990-х годов, который затем распался на пятнадцать независимых государств, бывших социалистических республик.

Основная проблема Украины заключается в её сложной структуре идентичности, состоящей как минимум из трёх исторических и цивилизационных образований. Одно из них – Юго-Восток (историческая Новороссия), который фактически не принадлежит к украинской идентичности и не может быть исторически связан с Малороссией в целом, а тем более с Галицией. Это, безусловно, территория с преобладанием русской национальной идентичности, которая была присоединена к Малороссии решением большевистской власти после Октябрьской революции и принятия конституции Украинской Федеративной Республики. Малороссия на протяжении всей истории была частью русского национального древа (великороссы, малороссы и белорусы), имея определённую специфику. Галиция, расположенная на самом северо-западе, подобно Красной Руси в Средние века, большую часть своей дальнейшей истории провела в составе других государств, с преобладающим униатским населением и особым диалектом. К этому следует добавить сложность использования четырех языков-диалектов на территории Украины, а также конфликты церковного характера, в основном из-за давления на каноническую Украинскую православную церковь Московского патриархата в последние годы.

В постсоветский период Украина функционировала на основе плюрализма, где идентичность и геополитические различия были упорядочены. Во власти чередовались прозападные и пророссийские политики и партии. Однако после Оранжевой революции осенью 2004

года ситуация усложнилась. Наконец, после беспорядков и поддержанного Западом переворота в феврале 2014 года последнее правительство премьер-министра Азарова и президента Януковича (легитимное и законное), которое, можно сказать, было «пророссийским», было свергнуто, что привело к серьёзному кризису. После этого постсоветская, в какой-то мере плюралистичная Украина исчезла, и начался период серьёзной нестабильности и конфликтов. Отделение Крыма и сепаратизм Донбасса, сопровождавшееся вооружёнными конфликтами в 2014–2015 годах, – лишь некоторые из его последствий. После этого, при поддержке Запада, формируется концепция «Украина-анти-Россия», оказывающая давление на русскоязычное население и Украинскую православную церковь Московского патриархата. При этом власти в Киеве не соблюдают мирные соглашения «Минск-2». Всё это ускоряет кризис и создаёт предпосылки для начала военного конфликта в феврале 2022 года. После того, как официальная Москва признала независимость Донецкой и Луганской областей в полном территориальном объёме, 24 февраля 2022 года Россия совершила вооружённое нападение на Украину.

Спустя более трёх с половиной лет конфликт на Украине развивается в одном направлении, и уже можно заметить некоторые отправные точки. С самого начала конфликта так называемый коллективный Запад в принципе принял две важные гипотезы о причинах и возможностях развязывания этого конфликта. Первая гипотеза (и она была навязана, прежде всего, тогдашним руководством США и высшим руководством НАТО) заключается в том, что, независимо от обстоятельств, Российская Федерация является главным, если не единственным, реальным виновником развязывания украинского конфликта. Исходя из этой гипотезы, западные государства ввели различные санкции против России и оказывали Украине многочисленную и масштабную помощь. Вторая гипотеза заключается в том, что, якобы, Украина с помощью Запада может защитить себя или даже победить Россию как объявленного агрессора.

В течение предыдущих трёх с половиной лет конфликта российская сторона выдерживала внутреннее давление западных санкций, сохраняя социальную и политическую стабильность. Несмотря на то, что санкции, безусловно, нанесли ущерб российской экономике, Россия сумела опереться на альтернативные рынки и даже вышла на четвертое место в мире (и первое в Европе) по валовому паритету покупательной способности ВВП. Расширение БРИКС, где в прошлом году Россия принимала саммит в Казани, и серьёзное экономическое и политическое сотрудничество с другими его членами, свидетельствуют о том, что Москва не оставалась в изоляции в этот период. На фронте инициатива принадлежит российской стороне, которая находится на пути к захвату оставшейся части Донбасса, хотя очевидно, что при имеющихся силах продвижение фронта крайне медленное, и что украинская сторона ещё далека от своего полного поражения. Россия официально поставила своей стратегической целью гарантированное невхождение Украины в НАТО, а также признание её неотъемлемой частью четырёх областей Юго-Востока в их полном территориальном объёме (Донецкой, Луганской, Запорожской и Херсонской) и Крыма. Дальнейшее продолжение конфликта, свидетелями которого мы являемся, может изменить и даже расширить стратегические цели России.

Приход к власти в США Дональда Трампа и его администрации в краткосрочной перспективе свидетельствует о готовности официального Вашингтона к достижению соглашения с Россией. Серия заявлений ведущих деятелей администрации Трампа, а также конкретные дипломатические шаги свидетельствуют о том, что Россия больше не считается единственным и главным виновником развязывания конфликта. В Вашингтоне также, похоже, понимают, что даже дальнейшее гипотетическое увеличение помощи Украине не сможет изменить ход войны. Кроме того, приоритетом американской администрации является Ближний Восток и поддержка Израиля, а также соперничество с Китаем, кроме того, улучшение жизни в самой Америке, включая восстановление экономики и улучшения социальной сферы. После встречи Трампа и Путина на Аляске, хотя и не было достигнуто

соглашения по Украине, отношения между двумя государствами, которые были на низком уровне в предыдущий срок Байдена, улучшились. Америка придерживается несколько иного подхода к ЕС, который в некотором смысле удален из первого круга государств, решающих не только украинский конфликт. В ЕС среди ведущих держав есть фракции, которые не удовлетворены такой политикой администрации Трампа и не готовы принять Россию как силу, которая выйдет из украинского конфликта неким условным победителем. Кроме того, некоторые страны-члены ЕС, к которым следует добавить и Великобританию, рассматривают Россию как потенциальную угрозу и, конечно, как соперника. Поэтому они более охотно продолжают поддерживать Зеленского и Украину и даже планируют значительно увеличить собственные расходы на вооружение. С другой стороны, в ЕС наблюдается определенный экономический спад и растущее противодействие существующей политике, включая нестабильность правительств. Это особенно заметно во Франции, но также и в ряде других стран-членов ЕС. Кроме того, трудно поверить, что ЕС обладает потенциалом в области вооружений и достаточными финансами, чтобы и далее помогать Зеленскому и Украине продолжать конфликт, если США и Россия достигнут более широкого соглашения по основным вопросам, а не только по прекращению украинского конфликта. Хотя Трамп с начала осени 2025 года делает противоречивые заявления относительно украинского кризиса и порой оказывает давление на Россию с целью прекращения конфликта, складывается впечатление, что инициатива находится в руках Москвы, что обусловлено обстановкой на фронте и явной перспективой ее победы в этом конфликте.

Исход украинского конфликта будет иметь прямые последствия для мирового порядка. В случае вероятного успеха России, переход к многополярному мироустройству ускорится.

Что касается Балкан и Сербии, то нам предстоит увидеть, как все эти изменения отразятся на них. Одно можно сказать наверняка: в будущем влияние многополярного мира на Балканах станет более заметным.

Библиографија

Књиге, научне монографије

- Бжежински Збигњев, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Романов, Београд, 2003.
- Яковенко А. В., Манасенко К. А., Карпович О. Г., Крамаренко А. М., Егоров В. И., Гришанов А. А., *Америка против всех*, Содружество культур, Москва.
- Карапанџин Стевица, *Геополитички гамбит, специјална војна операција*, Catena mundi, Београд, 2024.
- Л. К. Нерсисян, Л. В. Цыкал, „БРИКС – будущий фундамент мировой экономики”, Российской академии предпринимательства, Москва, 2015.
- Опачић Звездан, *На путу за армагедон, рат у Украјини*, Кључ издаваштво, Београд, 2024.
- Петровић Драган, *Интеграциони процеси на постсовјетском простору*, Пешић и синови, Култура полиса, Београд, 2010.
- Петровић Драган, *Ка мултиполарном светском поретку*, Пешић и синови, Центар за развој међународне сарадње, Београд, 2010;
- Петровић Драган, Николић Горан, *Геополитика савремене Украјине*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009.
- Петровић Драган, *Председнички избори у Украјини 2010*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010.
- Петровић Драган, Буквић Рајко, *Украјинска криза 2013–2019*, Институт за међународну политику и привреду, Београд.
- Петровић Драган, *Украјинска криза и украјинско-руски конфликт 2019–2022*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022.

Петровић Драган, *Украјински геополитички чвор*, Мали Немо, Панчево, 2023.

Пророковић Душан, *Ера мултипоалризма*, Службени гласник, Београд, 2017;

Рябинин Евгений, *Украина против Донбасса*, Война идентичности, Битва за Новороссию Москва, 2025.

Хантингтон Семјуел, *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 2000.

Широкоград Александр, *Украина на тропе войны 1991–2023*, Европа против России, Москва, 2023.

Чланци у научним часописима и зборницима

Димитријевић Душко, „Сукоб у Украјини и право на употребу силе”, *Међународна политика*, бр. 1186, Београд, 2022, стр. 7–34.

Карапанџин Стевица С и сар., „Хибридна агресија НАТО и ЕУ на Руску Федерацију”, у зборнику *Основна обележја и карактеристике операција на простору Украјине*, Евроазијски безбедносни форум, Београд, 2023.

С. А. Куемжиева, С. В. Складчиков, Гончаров В.В. „Актуальные проблемы и перспективы развития БРИКС”, *Юридический вестник Дагестанского государственного университета*, Дагестанский государственный университет, Махачкала, 2020, стр. 75-87.

Lissovolic Yaroslav, „BRICS-plus: Alternative globalization in the making?”, *Valdai club*, Moscow, July, 2017. Pp. 6-10.

Н. В. Лясников, Д. В. Усманов, М. Ш. Магарамов, З. К. Омарова, „Особенности развития транзитивных зономик в эпохи цифровизации (на примере государств членов ЕАЭС и БРИКС)”, у *Проблемы рыночной экономики*, н. 1 за 2019, Москва, 2019. стр. 91-104.

Петровић Драган, «Россия и Балканы – историческое наследие и современные отношения», *Выстраивая добрососедство, Россия*

- на просторима Европе, Институт Европы, Российской академии наук, Москва, 2013, стр. 119-131.
- Петровић Драган, „Отопљавање украјинске кризе?!”. *Култура полиса*, бр. 42, 2020, стр. 254.
- D. Petrović, „Russi and the Serbs (Serbia), from eastern question to contemporary relations”, *Russia and Serbia in the contemporary world: Bilateral relations, challenges and opportunities*, Institute of the International Politics and Economics, Belgrade, 2020, pp. 101-102.
- Петровић Драган, „Однос НАТО пакта и ЕУ према Републици Српској”, *Евроазијски безбедносни форум*, бр. 2 за 2021, Београд, стр. 43–56.
- Опачић Звездан, „Осврт на борбена дејства у Специјалној војној операцији у Украјини”, *Безбедносни форум, научно-теоријски часопис*, Евроазијски безбедносни форум број 2/2023, Београд, 2023, стр. 141–166.
- Трапара Владимир, „Перспективе односа Русије и САД у светлу рата у Украјини: обуздавање 2”, *Међународни проблеми*, ИМПП, Београд, бр. 4 за 2022, стр. 505–529.
- Хейфец Борис, „Перспективы институционализации БРИКС”, *Вопросы экономики*, Н. 8, Москва, 2015, стр. 1-22.

Коришћени линкови

- <https://www.standard.rs/2020/12/06/sta-je-danas-ruski-svet/>
- <https://tradingeconomics.com/ukraine/gdp-per-capita>; <https://www.ceicdata.com/en/indicator/ukraine/gdp-per-capita>
- <https://countryeconomy.com/countries/compare/belarus/ukraine>
- <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2020/1/24/ukrajina-od-2001-izgubila-11-miliona-stanovnika>
- <https://fakty.ua/312136-v-ukraine-razblokirovali-vkontakte-i-yandex-cto-proizoshlo>

<https://karachun.com.ua/poshli-sluhi-o-tom-chto-v-ukraine-otkrili-dostup-k-vkontakte-eto-pravda-7636>

<https://www.nytimes.com/2019/11/13/world/europe/ukraine-ihor-kolomoisky-russia.html>

<https://www.espreso.co.rs/svet/planeta/564539/bacena-bomba-na-opozicionu-partiju-haos-u-gradu-zna-se-i-ko-stoji-iza-napada-video>

<https://news24ua.com/da-pomozhet-nam-bog-kiev-gotovitsya-k-velikomu-krestnomu-hodu>

<https://focus.ua/ukraine/488986-350-tysyach-chelovek-proshlis-krestnym-hodom-v-kieve-video>

https://www.youtube.com/watch?v=onc6FCxSD_c

<https://orthodox.vinnica.ua/publikatsii/publikatsii/1875.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=SiQ9De9Ei24>

Стевица Карапанџин, текст «Херсонски маневар», Печат магазин, 25 новембар 2022. године,

<https://www.vreme.com/vesti/sankcije-rusiji-igra-izdrzljivosti/>

<https://www.slovoidilo.ua/2022/05/25/novyna/suspilstvo/rf-sproshhenoyu-proceduroyu-rozdavatyme-svoyi-pasporty-zhytelyam-zaporizkoyi-ta-xersonskoyi-oblastej>

<https://www.mk.ru/politics/2022/05/18/aksenov-kherson-i-zaporozhe-budut-vmeste-s-krymom-v-rossii.html>

<https://www.slovoidilo.ua/2022/06/07/novyna/bezpeka/rosijski-haulajtery-xersonshhyny-znovu-namahayutsya-hotuvaty-psevdoreferendum-oblasti-ova>

<https://sr.topwar.ru/207509-chuvstvitel'naja-informacija-poteri-vsu-vyzyvajut-depopuljaciju-strany.html>

<https://www.politika.rs/sr/clanak/529171/U-energetskom-sistemu-Ukrajine-proglasena-vanredna-situacija>

<https://www.politika.rs/sr/clanak/529093/Kuleba-Polovina-korisnika-u-Kijevskom-regionu-bez-elektricne-energije>

<https://www.intermagazin.rs/ukrajina-pred-potpunim-slomom/>

<https://www.dw.com/sr/ukrajinski-oligarsi-i-poslanici-se-%C5%A1epure-po-azurnoj-obali/a-64066746>

<http://fakti.org/globotpor/the-washington-post-zapadni-lideri-pripremaju-svoje-javnosti-za-najgori-scenario-za-ukrajinu>

<https://www.dw.com/hr/summit-eu-a-pomo%C4%87-ukrajini-odobrena-problemi-odgo%C4%91eni/a-64120700>

<https://www.dw.com/sr/ukrajinski-oligarsi-i-poslanici-se-%C5%A1epure-po-azurnoj-obali/a-64066746>

<https://www.politika.rs/sr/clanak/529126/ujedinjene-nacije-usvojile-ruski-nacrt-borba-protiv-nacizma>

<https://www.politika.rs/sr/clanak/529181/Rusija-objavila-da-je-imala-rekordnu-zetvu>

<https://www.slobodnaevropa.org/a/ekonomija-rusija-recesija/32134002.html>

<https://www.euronews.rs/evropa/vesti/72047/putin-bdp-rusije-u-ovoj-godini-smanjen-za-25-odsto/vest>

<https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/3398/rat-u-ukrajini/5042246/rat-ukrajina-rusija-3-decembar.html>

<https://standard.rs/2023/07/26/kuda-ide-rat-u-ukrajini-1/>

<https://standard.rs/2023/07/28/kuda-ide-rat-u-ukrajini-2/>

<https://www.novosti.rs/c/planeta/svet/1256599/rat-ukrajini-ukrajina-rat-ruska-armija-ukrajinska-vojska>

<https://t.me/c/1708761316/23433> погледано 17/02/2024.

Стевица С. Карапанџин, „Нови Курски лџк”, Печат, фебруар 2023. оп. цит., стр. 18. <https://www.pecat.co.rs/2023/02/novi-kurski-luk/>

<https://www.glasamerike.net/a/avioni-pomo%C4%87-ukrajina-rat/7447558.html>; <https://www.politika.rs/sr/clanak/603685/Bajka-o-F-16-ili-plasenje-Rusa-resetom>; <https://balkans.aljazeera.net teme/2023/8/26/zasto-avioni-f-16-nece-promijeniti-tok-rata-u-ukrajini>

https://www.youtube.com/watch?v=d76O_WNxL2Y

https://www.mycity-military.com/imgs4/478418_155644812_photo_2024-04-02_23-20-34.jpg; https://www.mycity-military.com/slika.php?slika=483329_190232335_photo_2024-04-02_22-49-46.jpg

<https://www.pravda.rs/2024/4/8/pala-bogdanovka-krece-ruska-ofanziva-napadi-sa-nekoliko-strana/>

<https://sr.topwar.ru/239967-ukrainskie-resursy-syrskij-nachal-perebrasyvat-rezervy-s-zaporozhskogo-napravlenija-pod-chasov-jar.html>

<https://sr.topwar.ru/239963-shturmovye-gruppy-vs-rossii-zashli-v-poselok-terny-pod-jampolovkoj-sumev-zakrepitsja-na-odnoj-iz-ulic.html>

<https://www.pravda.rs/2024/4/8/pukla-odnрана-zelenski-se-hitno-oglasio-o-harkovu-saljite-pojacanja-odmah/>

<https://www.cfr.org/article/how-much-aid-has-us-sent-ukraine-here-are-six-charts>

<https://apnews.com/article/europe-eu-ukraine-hungary-summit-economy-war-8d448fdb07899939f2d367e698e6695> такође у <https://www.aljazeera.com/news/2024/1/29/eu-seeks-to-goad-persuade-or-bypass-hungary-in-a-crucial-summit>

<https://www.slobodnaevropa.org/a/napad-dronovi-rusija-ukrajina-istok-jug/32630787.html>

<https://www.blic.rs/biznis/privreda/najsiromasnija-zemlja-eu-mudro-se-priprema-za-kraj-rata-u-ukrajini-na-vidiku-mega/mkbg629>

<https://www.npr.org/2024/02/01/1228462696/hungary-ends-opposition-to-giving-ukraine-aid-freeing-up-54-billion-from-the-eu>

<https://www.politico.eu/article/eu-threatens-silence-hungary-orban-if-blocks-ukrainian-aid-funds-article-7/>

<https://www.slobodnaevropa.org/a/madjarska-orban-eu-ukrajina/32802403.html>

<https://www.balkansec.net/post/gr%C4%8Dka-prednja%C4%8Di-u-regionu-u-slanju-oru%C5%BEja-ukrajini>

<https://www.dw.com/sr/oru%C5%BEje-za-ukrajinu-hronika-nema%C4%8Dkog-oklevanja/a-63701215>

<https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2024/01/30/joe-biden-is-arming-greece-so-greece-can-arm-ukraine-and-pro-russia-republicans-cant-stop-him/?sh=3ad80651424e>

<https://kyivindependent.com/media-greece-wants-to-arm-ukraine-through-czechia/>

<https://kyivindependent.com/media-greece-wants-to-arm-ukraine-through-czechia/>

[https://oruzjeonline.com/2024/01/28/grcka-ce-prebaciti-zastarele-sisteme-naoruzanja-ukrajini-nakon-sto-su-im-sad-odobrile-prodaju-f-35/;](https://oruzjeonline.com/2024/01/28/grcka-ce-prebaciti-zastarele-sisteme-naoruzanja-ukrajini-nakon-sto-su-im-sad-odobrile-prodaju-f-35/)
<https://www.blic.rs/vesti/svet/iznenadna-pomoc-od-nato-clanice-grcka-salje-ukrajini-ruski-pvo-sistem-s-300/q27ezyt>

<https://www.aa.com.tr/ba/svijet/gr%C4%8Dki-premijer-mitsotakis-nije-imao-sigurnosnih-problema-tokom-posjete-ukrajini/3157149>

<https://www.politika.rs/sr/clanak/602248/Gerapetrir-Grcka-nece-slati-svoje-trupe-u-Ukrajinu>

<https://www.tanjug.rs/region/politika/75540/ministarstvo-spoljnih-poslova-bugarske-pozvalo-ruskog-ambasadora-zbog-smrti-navalnog/vest>

<https://lat.rt.rs/svet/21972-bugarska-profitira-prodaje-oruzje-ukrajini/>

<https://www.politika.rs/scc/clanak/608772/Ukrajina-usvojila-zakon-o-postravanju-mobilizacije>

<https://www.euronews.rs/evropa/vesti/122769/rat-u-ukrajini-zelenski-podneo-parlamentu-nacrt-zakona-o-produzenju-vanrednog-stanja-i-mobilizacije/vest>

<https://www.politika.rs/scc/clanak/599175/Zelenski-v-d-predsednika-od-21-maja>

<https://www.nezavisne.com/novosti/svijet/Uhapsena-deseta-osoba-umijesana-u-teroristicki-napad-na-Krokus-siti-hol-u-Moskvi/826473>

<https://www.politika.rs/scc/clanak/606757/Rusija-zatrazila-od-Ukrajine-da-izruci-umesane-u-teroristicki-napad-u-Moskvi>

<https://www.foxnews.com/opinion/ukraine-war-lost-hollywood-dc-dont-know>

<https://foreignpolicy.com/2024/06/03/russia-ukraine-peace-kharkiv-zelensky-putin-negotiate/>
<http://fakti.org/quo-vadis-orbi/iscenko-kijev-uz-blagoslov-i-pomoc-zapada-sprema-novu-armiju-za-odbranu-na-desnoj-obali-dnjepra>
https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/02/27/ukraine-s-allies-divided-over-potential-ground-intervention-raised-by-macron_6563523_4.html; https://www.lemonde.fr/en/politics/article/2024/03/08/macron-s-call-for-unlimited-support-for-kyiv-risks-isolating-him-on-french-political-scene_6598065_5.html
<https://www.novosti.rs/planeta/svet/1338884/jos-losih-vesti-makrona-rezultati-istrazivanja-pokazali-skoro-80-francuza-podrzava-njegovu-odluku>; https://www.lemonde.fr/en/politics/article/2024/03/08/macron-s-call-for-unlimited-support-for-kyiv-risks-isolating-him-on-french-political-scene_6598065_5.html; <https://www.nin.rs/svet/vesti/46355/ministar-tumaci-izjavu-makrona-slanje-borbenih-trupa-u-ukrajinu-nije-na-stolu>
<https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-68410908>
<https://www.slobodnaevropa.org/a/francuska-macron-ukrajina-rusija/32862162.html>; <https://www.danas.rs/svet/emanuel-makron-u-pragu-francuska-nece-slati-vojnike-u-ukrajinu-u-bliskoj-buducnosti/>;
<https://balkans.aljazeera.net/news/world/2024/4/4/francuska-negira-da-je-pokazala-spremnost-na-razgovore-s-rusijom-o-ukrajini>
<https://topwar.ru/243196-ni-na-zemle-ni-v-vozduhe-stoltenberg-otverg-ideju-zakryt-nebo-i-opravil-vojska-nato-na-ukrainu.html>
<https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/attritional-art-war-lessons-russian-war-ukraine>
<https://standard.rs/2022/10/21/razbijanje-geopolitickih-zabluda/>
<https://www.nezavisne.com/novosti/kolumne/Znaci-vremena-Radja-se-jedan-drugi-dio-svijeta/721604>

<https://www.aa.com.tr/ba/svijet/putin-rusija-pokrenula-specijalnu-operaciju-u-ukrajini-da-bi-sprije%C4%8Dila-stvaranje-antiruske-enklave/2687242>

https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/03/20/good-old-friend-putin-commends-xi-ahead-of-moscow-visit_6020011_4.html ;

<https://apnews.com/article/russia-ukraine-china-xi-putin-meeting-d989e5c65ff762c1af91215d6dd2cf6e>

<https://responsiblestatecraft.org/2023/04/19/for-russia-china-multipolarity-is-all-about-usurping-the-benjamins/> For Russia-China, Multipolarity Is All About (Usurping) the Benjamins

<http://infobrics.org/post/38324/>

<https://www.outlookindia.com/international/geopolitical-significance-of-connectivity-projects-in-caspian-region-and-india-role-there-news-279857>

<http://infobrics.org/post/38173/>

<https://qz.com/china-russia-arctic-antarctica-superpower-1850351933>

<https://www.politika.rs/scc/clanak/549622/Red-pred-vratima-BRIKS-a-jos-19-drzava-zeli-da-ude-u-organizaciju>

<https://news.cgtn.com/news/2022-06-21/The-BRICS-Plus-multiplier-1b1qZ9Yw2NW/index.html>

<https://www.glasamerike.net/amp/bliski-istok-saudijska-arabija-kina-sangajska-organizacija-iran-partnerstvo/7028452.html>

<http://infobrics.org/post/38364/>

<https://www.slobodnaevropa.org/a/briks-kritika-zapada/31912397.html>

https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2023&mm=05&dd=02&nav_category=78&nav_id=2326770, <https://www.politika.rs/scc/clanak/545924/BRIKS-stvara-svoju-valutu>

<http://www.brics-info.org/brics-bank-to-lend-up-to-r11-2bn-to-eskom/>
<http://www.brics-info.org/2023-shanghai-summer-school-brics-program-pre-admission-list%ef%bf%bc/>

<http://www.brics-info.org/brics-business-council-joint-statement-on-covid-19-pandemic-is-released/>
<https://www.politika.rs/scc/clanak/545924/BRIKS-stvara-svoju-valutu>
<https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=492886>
<https://www.novosti.rs/c/ekonomija/vesti/1373770/ruska-ekonomija-svetska-banka>
<https://www.cbsnews.com/news/trump-zelenskyy-call-ukraine-russia-putin/?intcid=CNI-00-10aaa3a>
<https://www.msn.com/en-us/news/world/russian-forces-keep-trying-to-gain-foothold-in-kupiansk-ukraine-s-military-says/ar-AA1N4Nx9>
<https://www.b92.net/info/svet/164688/rat-u-ukrajini-uzivo/vest;>
<http://www.balkanmagazin.net/novosti-i-politika/cid128-413217/putin-na-fontu-protiv-ukrajine-bori-se-700000-ruskih-vojnika>
<https://www.blic.rs/vesti/svet/obavestajci-ukrajinskih-snaga-otkrili-koliko-ruskih-vojnika-je-trenutno-teritoriji/v2h0sqk>
<https://www.politika.rs/scc/clanak/699231/makron-ukazao-na-rizike-od-konfiskacije-ruske-imovine>
<https://www.bbc.com/serbian/articles/cp3vdkg4l9vo/lat>
<https://topwar.ru/271555-zelenskij-ne-poluchit-rakety-tomahawk-tramp-nalozhil-zapret-na-prodazhu-ih-kievu.html>
<https://topwar.ru/271551-zelenskij-poterjaet-vsju-ukrainu-esli-ne-primet-predlozhenie-rossii-lukashenko.html>
<https://www.danas.rs/svet/hvratska-vlada-objavila-kakvu-ce-obuku-ukrajinski-vojnici-proci-u-hrvatskoj/>
<https://vlada.gov.hr/news/minister-anusic-croatia-has-sent-181-mn-worth-of-military-aid-to-ukraine/40869>
<https://www.dw.com/sr/oru%C5%BEje-za-ukrajinu-hronika-nema%C4%8Dkog-oklevanja/a-63701215>

<http://www.nspm.rs/hronika/vasko-kovacevski-energetska-kompanija-severne-makedonije-pomaze-ukrajini-u-obnavljanju-infrastrukture-za-proizvodnju-elektricne-energije.html?alphabet=l>

https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2022&mm=11&dd=28&nav_category=78&nav_id=2250056

<https://www.danas.rs/svet/albanija-poslala-vojna-vozila-u-ukrajinu/>

<https://oruzjeonline.com/2022/09/30/bugarska-ponovo-odbila-da-posalje-oruzje-ukrajini/>

<https://www.danas.rs/svet/bugarska-vojna-pomoc-ukrajini-obustavljena-zbog-rasprave-oko-troskova-transporta/>

<https://www.balkansec.net/post/bugarska-pomo%C4%87-ukrajini-obustavljena-zbog-rasprave-oko-tro%C5%A1kova-transporta>

<https://www.tanjug.rs/svet/politika/75916/denkov-bugarska-podrska-ukrajini-je-odbrana-nas-samih/vest>

<https://lat.rt.rs/svet/64112-lavrov-bugarska-let-oebis/>

<https://www.dw.com/sr/oru%C5%BEje-za-ukrajinu-hronika-nema%C4%8Dkog-oklevanja/a-63701215>

<https://www.slobodnaevropa.org/a/donacija-severna-makedonija-ukrajina-tenkovi-rusija/31972276.html>

<http://www.nspm.rs/hronika/vasko-kovacevski-energetska-kompanija-severne-makedonije-pomaze-ukrajini-u-obnavljanju-infrastrukture-za-proizvodnju-elektricne-energije.html?alphabet=l>

https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2022&mm=11&dd=28&nav_category=78&nav_id=2250056

<https://www.blic.rs/vesti/svet/milion-evra-humanitarne-pomoci-ukrajini-albanija-uvela-sankcije-moskvi-osudila-ruski/kp8tzlt>

<https://www.danas.rs/svet/albanija-poslala-vojna-vozila-u-ukrajinu/>

<https://www.slobodnaevropa.org/a/zelenski-tirana-samit-albanija-ukrajina/32837711.html>

<https://sr.topwar.ru/237983-zelenskij-vo-vremja-vizita-v-turciju-posetil-verf-na-kotoroj-stroitsja-korvet-dlja-ukrainy.html>

<https://www.worldbank.org/en/about/leadership/directors/eds23/brief/russia-was-classified-as-high-income-country>

<https://www.cbsnews.com/news/trump-nato-article-5-collective-defense-europe-doubt-us-treaty-commitment/>

<https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/06/3/7459004/>

<https://www.cbsnews.com/news/trump-zelenskyy-call-ukraine-russia-putin/?intcid=CNI-00-10aaa3a>

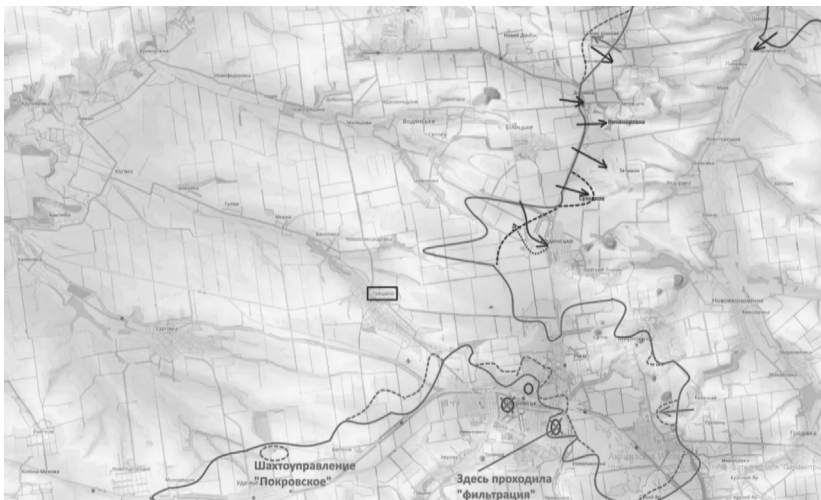
World bank GDP (PPP) 2024; <https://www.worldbank.org/en/about/leadership/directors/eds23/brief/russia-was-classified-as-high-income-country> ;

[https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(PPP\)](https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(PPP))

<https://www.worldbank.org/en/about/leadership/directors/eds23/brief/russia-was-classified-as-high-income-country>

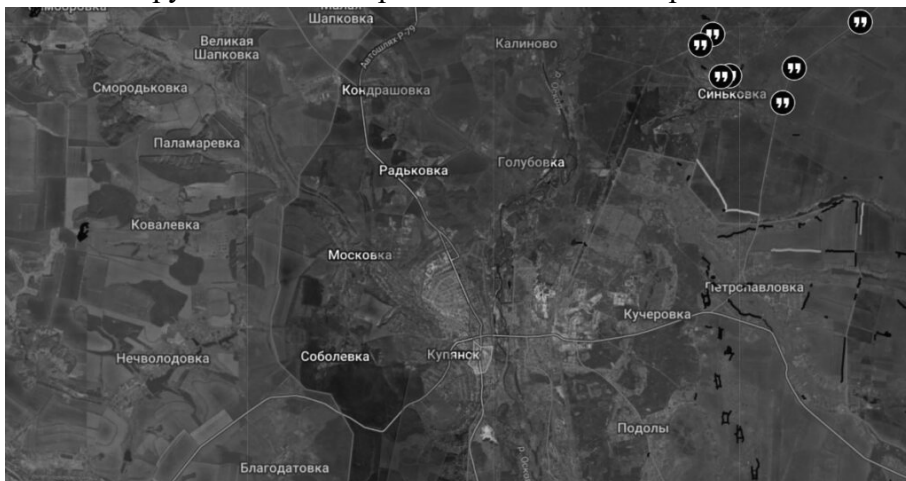
Прилози

Слика 1: Фронт код Покровска и Мирнограда, који су у окружењу руских снага и пред падом, 4. новембар 2025.

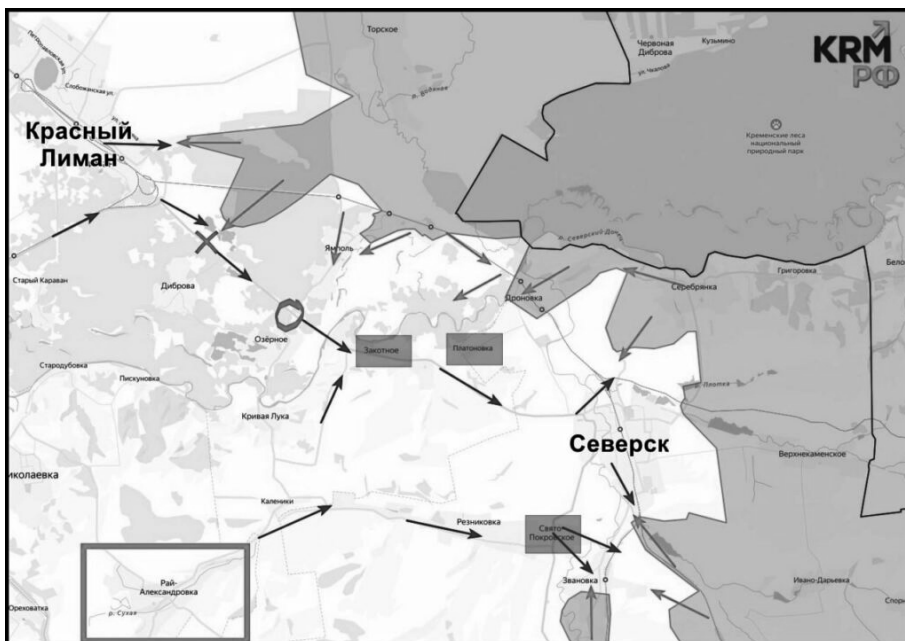
Извор: <https://donbasstoday.ru/svodka-s-fronta-ot-yuriya-podolyaki-padenie-pokrovsk-a-stanet-katastrofoj-dlya-vsu/>

Слика 2: Фронт код Купјанска, украјинске снаге у окружењу руских снага и пред падом 4. новембар 2025.

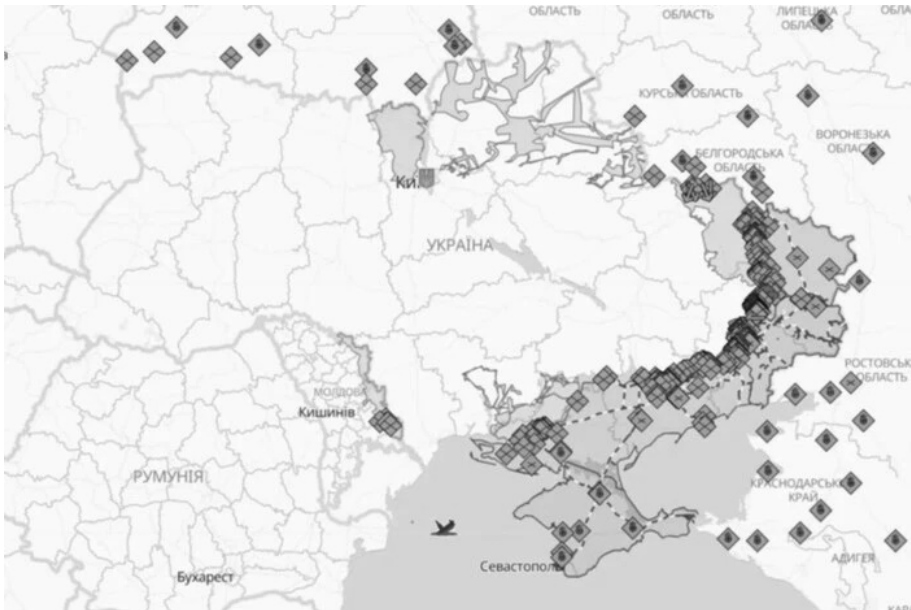
Извор: <https://donbasstoday.ru/yurij-podolyaka-front-smeshhaetsya-pokrovsk-prakticheski-pod-kontrolem-rossijskih-vojsk/>

Слика 3: Фронт код Северска и Красног Лимана, који се налазе у полуокружењу руских снага и у тешкој ситуацији за даљу одбрану

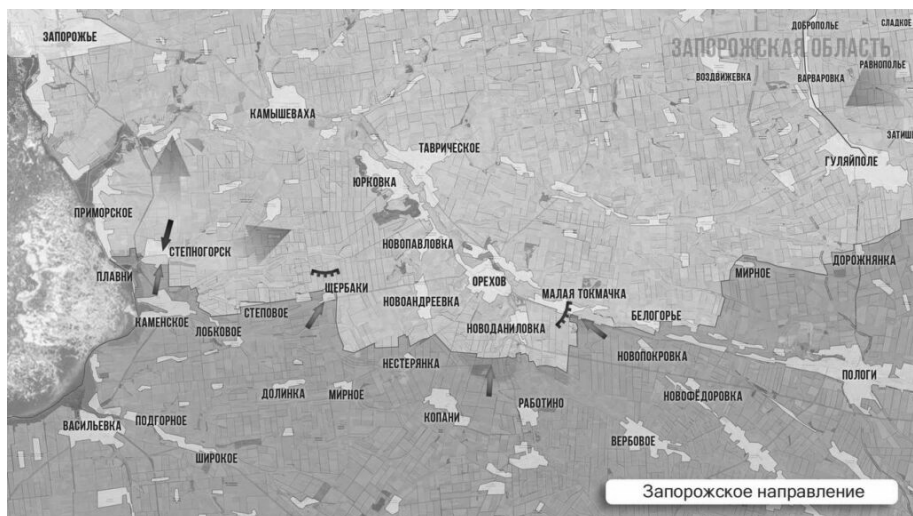

Извор: <https://donbasstoday.ru/frontovaya-svodka-na-utro-4-noyabrya-padenie-pokrovska-mozhet-izmenit-balans-na-vsyom-donbasskom-fronte/>

Слика 4: Општа мапа бојевих дејстава сукоба у Украјини

Слика 5: Запорошки фронт 6. новембра 2025.

Извор: <https://donbasstoday.ru/frontovaya-svodka-na-utro-6-noyabrya-osvobozhdenie-pokrovska-vyvodit-vs-rf-vglub-dnepropetrovskoj-oblasti/>

Реч о аутору

Др Драган Петровић дипломирао је на четири факултета у оквиру државног Универзитета у Београду, на којима је претходно паралелно студирао и то: на Економском (1999), на Социологији (2000), на Историји (2000) и на Политичким наукама (2002). Завршио је Постдипломске студије на Географском факултету у Београду, на одсеку Економска географија и одбранио магистарску тезу «Развој и размештај индустрије Београда у XIX и XX веку» 2003. године. Завршио је Постдипломске студије на Факултету политичких наука у Београду, одсек Међународни односи и одбранио је магистарску тезу «Француско – југословенски односи у време Алжирског рата 1952-1964.» 2008. године. Докторирао је на Природно математичком факултету у Новом Саду, област Политичка географија 2007. године са темом дисертације «Русија на почетку XXI века – геополитичка анализа»; потом на Филозофском факултету у Новом Саду, на Историји, област Историја Југославије 2015, са темом дисертације «Југословенска политичка јавност и СССР 1922-1941» и најзад завршио је докторске студије и одбранио докторску дисертацију на Факултету политичких наука у Београду, област Међународне и европске студије са темом дисертације «Политика Француске Републике у југословенској кризи 1990-2001». Стално је запослен у Институту за међународну политику и привреду у Београду, као Научни саветник, где се поред целине међународних односа бави посебно Русијом и постсовјетским простором као примарном облашћу, а потом и Француском. Предаје паралелно на Факултету за међународне односе, дипломатију и безбедност при Универзитету Сингидунум на основним и мастер студијама на више предмета из области светске историје и географије, као и дипломатије и економије. Пре тога више година радио у Институту за политичке студије где се бавио политичким системом (домаћим и међународним), међународним политичким односима и политичком, економском и културном историјом.

Био је коаутор више од тридесет међународних научних зборника, потом око двадесет радова у националним зборницима, а објавио је и око шездесет научних и стручних радова у домаћим научним часописима. Аутор је и једанаест лексикографских енциклопедијских одредница. До сада је објавио четрдесет наслова – научних монографија књига, у Србији, (двадесет и пет као самосталан аутор и петнаест као коаутор са по још једним или два аутора). То су: «Демократска модернизација у Србији», (2005) коаутор, издавач Институт за политичке студије; «Савремени председнички системи», (2005) коаутор, издавач ИПС; «Заједничка држава Србије и Црне Горе», (2006), коаутор, издавач ИПС; «Културна политика француско – југословенских односа 1949-1959.», (2006), издавач ИПС; «Историја индустрије Београда», развој и размештај индустрије Београда у XIX и XX веку, у две књиге (први том до 1941. и други до 2006.) у издању Српског географског друштва (2006); «Нови Устав и савремена Србија», (2007), издавач ИПС; «Демографска обележја савремене Русије». (2007), издавач Српско географско друштво; «Промене политичког система Србије», (2007), коаутор, издавач Хектор принт; «Русија на почетку XXI века» (2007), издавачи Прометеј из Новог Сада и Институт за политичке студије из Београда; «Српске политичке странке», (2007) издавач ИПС; «Савремени свет 2006-2008.», збирка стручних радова из међународних односа, издавач Нова српска политичка мисао, Београд (2008); «Српски народ и велике силе – културно историјски процеси», коаутор, чији је издавач Прометеј из Новог Сада у суиздаваштву са Институтом за политичке студије из Београда (2008); «Геополитика постсовјетског простора» у издању Прометеја из Новог Сада и Института за међународну политику и привреду из Београда (2008); «Француско – југословенски односи у време Алжирског рата 1952-1964», у издаваштву Института за међународну политику и привреду (2009); «Геополитика савремене Украјине», коаутор, у издаваштву Института за међународну политику и привреду (2009.); «Геополитика Закавказја» коаутор, издавач Институт за међународну политику и привреду ИМПП, (2010);

«Председнички избори у Украјини 2010», издавач ИМПП (2010); «Српске политичке странке», друго допуњено и проширено издање, издавач Култура полиса (2010); «Дунавска стратегија од визије до остварења», коаутор, издавач ИМПП (2010); «Русија и Европа», издавач ИМПП (2010); «Интеграциони процеси на постсовјетском простору», издавачи Пешић и синови и Култура полиса (2010); «Ка мултиполарном светском поретку», издавачи Пешић и синови и Центар за развој међународне сарадње, (2010); «Француско-српски односи 1800-2010» у издаваштву ИМПП.(2011), „Француска на раскршћу“, издавачи ИМПП и Центар за развој међународне сарадње, (2011); „Стубови спољне политике Србије, ЕУ, САД, Русија, Кина“, коаутор, ИМПП, (2012); „Равнотежа нуклеарне моћи САД и Русије (СССР)“, коаутор, Пешић и синови и Центар за развој међународне сарадње, (2012). «Геополитика Средоземља», ИМПП, (2012); «Геополитика Француске», ИМПП (2013); «Глобална монетарна криза и нови геополитички и финансијски односи у свету» коаутор, ИМПП, (2014), „Геополитика Балкана“, ИМПП, (2014). «Енергетска политика Русије», ИМПП, (2015); «Краљевина Југославија и СССР 1935-1941», ИМПП, (2017). «Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца и Совјетска Русија 1918-1929», ИМПП, (2018); «Краљевина Југославија и СССР 1929-1935», ИМПП, (2019); «Украјинска криза 2013-2019.», коаутор, ИМПП (2019); „Европа и мигрантско питање 2014-2020“, коаутор ИМПП 2020; „Србија у савременим геоекономским процесима“, коаутор ИМПП 2022; „Украјинска криза и украјинско-руски сукоб 2013-2022“ ИМПП 2022. „Украјински геополитички чвор“ Мали Немо Панчево, 2023. Научна монографија Ратни сукоб у Украјини, је Петровићева четрдесета књига објављена у Србији.

С Рајком Буквићем је аутор књиге научне монографије *Europe and the Migrant Issue 2014-2021*“, Eliva press, Chişinău, 2022, а с професором Кицошевим аутор је књиге научне монографије *Romanian population in Vojvodina, within the Serb-Romanian relations*, у издању Scholars-press из Сарбрикена у Немачкој 2015. Аутор је поглавља «Россия и Балканы – историческое наследие и современные отношения, у научној

монографији *Выстраивая добрососедство, Россия на пространствах Европы*, у издању Руске академије наука, Москва, 2013, као и поглавља (заједно са професором Рајком Буквићем) *EUROPEAN MIGRANT CRISIS (2014-2018) AND SERBIA*“ CHAPTER 7, у ОКВИРУ КЊИГЕ Editor Igor Janev, *Serbia: Current Political, Economic and Social Issues and Challenges*, у издању америчке академије наука (Академије наука САД) Nova Science Publishers, New York, March 2019.

Објавио је стручно-научну анализу односа на Балкану “La Serbia e i suoi rapporti nella regione il quadro storico e le relazioni con l’Italia,” у тематском броју Italia e Serbia, Passato, presente e futuro di un’amicizia, римског међународно-стручног часописа Геополитика за новембар 2013, као и већи број научних радова у руским и румунским научним часописима и међународним зборницима.

Ангажован је на изради велике енциклопедије српског народа пројекта САНУ, део привредна историја, где је члан редакције и аутор већег броја одредница. Подпредседник је Друштва за привредну историју Србије. Члан је редакције научног часописа у Русији Вестник Економског факултета у Нижњем Новгороду, државног Универзитета НГИЭУ, а сада је, или је раније био члан редакција (и научног савета) научних часописа „Међународни проблеми”, „Култура полиса”, „Међународна политика” и RIA (излази на енглеском). Био је ангажован на два међународна научна пројекта (са Руском академијом наука и са Словачком при ЕУ). Говори француски језик, а користи се енглеским и руским.

Петровић је гостујући професор на државном Универзитету у Нижњем Новгороду, (Русија), на Инжењерско-економском универзитету (Нижегородский инженерно-экономический университет НГИЭУ), а држао је предавања по позиву и на московском МНЭПУ Универзитету. Држао је стручно научна предавања и учествовао у међународним стручно-научним скуповима у више европских земаља и био ангажован у настави на основним, специјалистичким и мастер студијама на више факултета у Београду. Пуноправни члан је Развојне академије наука (РАС).

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

911.3::327(100)"20"
327(470)"20"
355.48(477)"20"

ПЕТРОВИЋ, Драган, 1964-

Ратни сукоб у Украјини / Драган Петровић. - Београд : Институт за међународну политику и привреду, 2025 (Београд : Донат Граф). - 222 стр. : илустр. ; 24 cm

Доступно и на:

http://doi.fil.bg.ac.rs/unit.php?pt=eb_book&y=2023&title=iipe_rat_ukrajina-2023. - Тираж 100. - Реч о аутору: стр. 219-222. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 203-214. - Анотација ; Summary.

ISBN 978-86-7067-362-5

а) Геополитика -- 21в б) Међународни односи -- Русија -- 21в в) Украјина -- Војна историја -- 21в

COBISS.SR-ID 179534857

